

**TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI ORDUSU
(1839-1876)**

**Sezgin KAYA
Yüksek Lisans Tezi**

Eskişehir, 2005

TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI ORDUSU (1839-1876)

Sezgin KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tarih Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Cahit BİLİM

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temmuz 2005

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI ORDUSU (1839-1876)

Sezgin KAYA

Tarih Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2005

Danışman: Prof. Dr. Cahit BİLİM

Tarihte ordusu olmayan hiçbir devlet yoktur. Ordular, devletlerin hem kuruluşları esnasında hem de kurulan devletin varlığını devam ettirebilmesi sürecinde en etkili unsurlardır. Güçlü bir ordu güvenliğin teminatıdır. Ordusu zayıf olan devletlerin yaşama şansı yoktur. Dünya tarihi bunun örnekleriyle doludur.

Türkler, tarihlerinin her döneminde orduya önem vermiş ve askerî yapılarını daima geliştirmeye gayret etmiş bir millettir. Bu durum Osmanlı Devleti döneminde de gelişerek devam etmiştir. Beylikten devlete geçiş yıllarında, askeri kuvvetleri atlı aşiret birliklerinden ibaret olan Osmanlı Devleti'nde ordu denilince akla kara ve deniz orduları gelmektedir.

Çalışmamızda “*Tanzimat Dönemi Osmanlı Kara Ordusu*” incelenmiştir. Ana konuya değinmeden önce; Osmanlı ordusunun genel durumu, ülkenin yönetiminde ve dolayısıyla orduda görülen zafiyetler, bu zafiyetlerin giderilmesi çabaları, yenilgiler ve çözüm arayışları ile III. Selim dönemine kadar orduda yapılan ıslahatlar değerlendirilmiştir.

Orduda meydana gelen bozulmayı gören ve askerî yapıda “*Nizam-ı Cedid*” adını verdiği modern bir ordu kurmaya çalışan III. Selim olmuştur. III. Selim ve Yeniçeri Ocağını kaldırarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye isimli orduyu kuran II. Mahmut Türk yenileşme tarihinin en önemli iki padişahıdır. Her iki padişahın döneminde gerçekleştirilmiş olan reformlar sayesinde, modern ordunun temelleri oluşturulmuş, eğitilmiş subay yetiştirilmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır. Harp Okulu'nun

açılmasından ve Tanzimat'ın ilanından sonra orduya verilen önem artmış, Sultan Abdülmecid döneminde ordu yeniden düzenlemiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde “Osmanlı Klasik Döneminde Ordu”, ikinci bölümünde “Tanzimat Döneminde Ordu” ve “Tanzimat Dönemi Türk Ordusunun Teşkilât Yapısı” incelenmiştir. İncelememiz esnasında yayınlanmış eserlerden, Osmanlıca eserlerden ve arşiv belgelerinden yararlanmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

There is not any state in the history that has not got an army. Armies are the most effective facts both in the foundation period and in the maintenance period of the presence of the states. A strong army is the assurance of the security of the homeland. Any state with a weak army has got no chance for presence. The world history is full of examples of this fact.

Turks have always cared for and tried hard to develop his army. This situation had continued in the Ottoman period as well. During the progression period of being an empire for The Ottoman state, which had just riders as armed forces, the land forces and navy had occurred as army.

In this thesis “The Land Forces in Ottoman Empire in The Administrative Reforms Period” has been examined. Before mentioning the main part, the situation of the Ottoman army, the weaknesses in the administration and consequently in the army, the efforts of relieving these weaknesses, defeats and lookouts for solutions and reform actions for rehabilitation of Ottoman Army until the dynasty of Selim III has been considered. Selim III was the first person to notice the weaknesses in administrative structure of the army and tried to found a new army with a modern style of that period called “Nizam-ı Cedid”.

Selim III and Mahmut II, who abolished Yeniçeri Ocağı, an army with old style, and founded Asakir-i Mansuriyeyi Muhammediye, an army with a modern style, were the most important empires in the reform history of Ottoman Empire. By the help of the reforms of these two empires, the basis of the modern army had been formed and step had been taken in the way to educating new army officers. After the foundation of military academy for land forces and declaration of the administrative reforms the importance given to the army had been increased and in the dynasty of Abdülmecid the army had been reformed. In the first part of the thesis, “Army in the Classic Period of the Ottoman Empire”, in the second part “Army in the Administrative Reforms Period of the Ottoman Empire”, and in the third part “The Structure of the Army in the Administrative Reforms Period of the Ottoman Empire” has been examined. The main references of the thesis are archive documents and monographies related to the topic.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sezgin KAYA'nın "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ordusu (1839-1876)" başlıklı tezi 19 Ekim 2005 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Tarih Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. Cahit BİLİM	
Üye	: Yrd. Doç.Dr. Sedat BİNGÖL	
Üye	: Yrd. Doç.Dr. Oya Beklan ÇETİN	

Prof. Dr. Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

“Tanzimat Dönemi Osmanlı Ordusu (1839-1876)” başlıklı bu tez çalışması yaklaşık 2 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Bu çalışmada, 1839-1876 dönemi Osmanlı kara ordusu incelenmiştir. Deniz gücü ile diğer askeri kuvvetler, başlı başına ayrı birer çalışma konusu olduğundan tezimizin sınırları sadece kara ordusunu içerecek şekilde belirlenmiştir.

Çalışmamızda arşiv kaynaklarının yanı sıra konu ile ilgili olarak bugüne kadar yazılmış olan eserlerden ve makalelerden de yararlanılmıştır. Bilgi kaynaklarının tespit edilmesinden sonra, mevcut bilgiler klasik sınıflama metoduna göre tahlil ve tasnif edilmiştir. Belgelerin “ne demek istediği” hususu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konu sınırlarını aşan bilgi ve belgeler teze alınmamıştır.

Tezimin oluşmasında bana her zaman destek veren, değerli eleştiri ve önerileri ile çalışmanın şekillenmesinde beni yönlendiren tez danışmanım Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Cahit BİLİM’e, tezin pek çok yerinde bilgisine başvurduğum Kara Kuvvetleri Astsubay Meslek Yüksek Okulu Temel Bilimler Bölüm Başkanı Öğ. Alb. Nasır YÜCEER’e, Tarih Öğretim Elamanı Dr. Öğ. Bnb. Hayrullah GÖK’e, tezin yazımı esnasında teknik desteğini esirgemeyen değerli dostum Erdiç ŞAHİN’e, çalışmalarım esnasında yaşadığım stres ve yorgunluğu benimle paylaşan sevgili aileme ve tüm arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Sezgin KAYA

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT ÖNCESİ OSMANLI ORDUSU

1. İLK ASKERİ BİRLİKLER VE İLK ASKERİ TEŞKİLATLANMA	3
1.1. Kapıkulu Askerleri (Merkez Ordusu)	4
1.2. Eyalet Askerleri (Tımarlı Sipahiler)	10
1.3. Osmanlı Askeri Teşkilatının Bozulması ve İlk Islahat Çalışmaları	13
1.4. Orduda Modernleşme Dönemi	16
1.4.1. III. Selim Devri Modernleşme Hareketleri (1789-1807)	
ve Askeri Reformlar	16
1.4.2. II. Mahmud Devri Modernleşme Hareketleri (1808-1839)	19
1.4.2.1. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu	22
1.4.2.2. Hassa Ordusu	24
1.4.2.3. Redif Teşkilatının Kurulması	25
1.4.2.4. Harbiye Mektebinin Kurulması	26

İKİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİNDE ORDU (1839-1876)

1. ABDÜLMECİD DÖNEMİ (1839-1861)	28
1.1. Tanzimat Fermanında Ordu	28
1.2. 1843 Askeri Teşkilatlanması ve Yapılan Düzenlemeler	31
1.2.1. Muvazzaf Kuvvetler	31
1.2.2. Redif Kuvvetleri	33
1.2.3. Yardımcı Kuvvetler	33
1.2.4. Başbozuk Kuvvetler	34
1.2.5. Jandarma Teşkilatının Kurulması	34
1.2.6 1846 Tarihli Kur'a Kanunu	39
1.2.7. Müslüman Olmayanların Askerlik Durumu	59
1.2.8. Islahat Fermanında Askeri Meseleler	61
2. ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861-1876)	63
2.1. 1869 Askeri Teşkilatlanması	63
2.1.1. 1869 Askeri Teşkilatlanmasında Ordu Merkezleri.....	66
2.1.2.1869 Askeri Teşkilatlanmasında Ordu Komutanlıkları	68
SONUÇ	70
EKLER	80
KAYNAKÇA.....	97

TABLÖLAR

Tablo 1. Klasik Dönem Osmanlı Askerlerinden Bir Grup.....	73
Tablo 2. Klasik Dönem Osmanlı Subaylarından Bir Grup	74
Tablo 3. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Askerleri	75
Tablo 4. Abdülmecid ve Abdülaziz Dönemi Askerleri	76
Tablo 5. Osmanlı Devletinin Askeri Sancakları	77
Tablo 6. Osmanlı Askerlerinin Savaş Araç ve Gereçleri	78

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

ATASE: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı

B.O.A. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

H.H. : Hattı Hümayunlar

Haz. : Hazırlayan

İ.A. : İslam Ansiklopedisi

M.O.T.: Mufassal Osmanlı Tarihi

O.M.T.: Osmanlı Müesseseleri Tarihi

O.O.T. : Osmanlı Ordu Teşkilatı

O.S.A.V. : Osmanlı Araştırmaları Vakfı

s. : Sayfa

S. : Sayı

T.D.V.İ.A. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

T.K.K.T. : Türk Kara Kuvvetleri Tarihi

T.S.K.T. : Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi

T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

v.d. : ve devamı

Y.K.Y. : Yapı Kredi Yayınları

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Büyük Hun İmparatorluğu ile başladığı bilinen Türk tarihi, siyasi bakımdan; Göktürk, Uygur, Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu, Harzemşah, Anadolu Selçukluları, Osmanlı ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti çizgisinde devamlılık ve bütünlük gösterir. Bu siyasi bütünlüğün coğrafi ve kültürel etki alanı ise, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzanan, adeta kıtasal büyüklükteki geniş bir alandır.

Bu alanda kurulan Türk devletleri, kuruluşlarını ve yaşamlarını güçlü bir siyasi otoritenin yanı sıra teşkilatlı bir ordunun varlığına borçludur. Adalet-merhamet-hoşgörü ve kahramanlık Türklerin en önemli hasletleridir. Bu sebeple Türk tarihinin her diliminde bu üstün vasıflara rastlamak mümkündür.

Türkler tarihte ilk kurduğu devletle birlikte orduyu da kurmuştur. Türk kara ordusunun kuruluş tarihi M.Ö. 209 yılı olarak bilinmektedir. Çünkü, ilk daimi Türk Kara Ordusu, Büyük Hun Hakanı Mete tarafından bu yılda kurulmuştur. Mete, “onlu” sisteme göre kurduğu ordusunu sıkı bir disiplin içinde eğitmişti. Hun askerleri, komutanlarının emirlerini mutlaka yerine getirirler; onlara kayıtsız ve şartsız itaat, bağlılık gösterirlerdi.

Büyük Hun Devletinden sonra Osmanlı Devletinin kurulmasına kadar tarihte birçok devlet kurulmuş ve kurulan bu devletlerin güçlü orduları olmuştur. Türklerin askeri disiplinleri ve üstün teknik bilgileri diğer milletleri etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'nde ise kurulduğu ilk yıllardan (14.yy başları), II. Viyana kuşatmasına (1683) kadar geçen süreçte Kara Ordusunu sürekli olarak büyütmüş ve dünyanın bilinen en güçlü Ordusunu oluşturmuştur. Öyle ki Batı'dan Osmanlı askeri eğitimini öğrenmek için askeri uzmanlar gelmiştir.

Zamanla Avrupa'nın bilim, teknikte ileri gitmesi ve bunu ordularına yansıtması sonucu Osmanlı Ordusu Avrupa'yı takip edemeyerek geri kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak II. Viyana kuşatmasında ağır bir yenilgi alınmıştır. Ardından da Avusturya'ya karşı Osmanlı Ordusu tekrar yenilince 1718 Pasarofça Antlaşmasını imzalayarak Lale Devrine girmiş ve bu devirde ilk defa Avrupa'nın askeri alandan kendinden üstün olduğunu kabul etmiştir.

Lale Devrinden sonra III. Selim'in (1789-1807) Padişahlığına kadar ordu da bir takım ıslahatlar yapılsa da bir başarıya ulaşamamıştır. Ordu sürekli olarak savaşlarda yenilgi almış, Batının askeri bilim tekniği karşısında aciz duruma düşmüştür. III. Selim Yeniçeri Ocağına karşı ilk defa yeni bir ordu kurmuştur. Kurulan bu yeni ordu (Nizam-ı Cedit) Avrupa tarzında bir ordu idi. Böylece Osmanlı Devleti ciddi boyutta orduyla ilgilenmeye başladı. Ancak kurulan yeni ordu III. Selim'in sonunu da hazırlamış oldu. Nizam-ı Cedit'ten hoşlanmayan Yeniçeriler ayaklanarak III. Selim'i tahttan indirmişlerdir.

II. Mahmud (1808-1839) III. Selim'in ordudaki yeniliklerine devam etmek istemiş ancak Yeniçeriler tekrar ayaklanmış. Bunun üzerine II. Mahmud Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırtmıştır (Vaka-yı Hayriye 1826). Yeniçeri Ocağının yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu kurdu ve 1834'te de Harbiye Mektebini açtırarak orduya modern anlamda subay yetiştirilmesini sağlamıştır. Kurulan yeni ordu Kavalalı Mehmed Ali Paşa karşısında başarısız olmuştur. Abdülmecid'in (1839-1861) tahta çıkmasıyla birlikte Tanzimat Fermanı ilan edilmiş (3 Kasım 1839), her alanda reformlar yapılmaya başlanmıştır.

Abdülmecid kara ordusuna önem vererek Avrupa tarzı bir ordu kurmaya gayret etmiştir. Nitekim bu emekleri boşa çıkmamış, Kırım Savaşı'nda (1854-1856) büyük başarılar kazanan güçlü bir ordu oluşturmuştur.

Abdülaziz döneminde (1861-1876) ise gerek kara gerekse deniz kuvvetlerinde büyük reformlar yapılarak Abdülmecid'in bıraktığı reformlara devam edilmiştir. Ancak Osmanlının yıkılmasına engel olacak kuvvette bir ordu oluşturulamamıştır. Bununla birlikte günümüzde ki Kara Kuvvetlerinin modern anlamda temelleri atılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT ÖNCESİ OSMANLI ORDUSU

1. İLK ASKERİ BİRLİKLER VE İLK ASKERİ TEŞKİLATLANMA

Ordunun kelime anlamı, hakanın karargâhı demektir. Divan-ı Lügat-it Türk'te hakanın oturduğu şehir, Dede Korkut'da hanın ve beyin karargâhı karşılığı olarak kullanılmıştır.¹

Osmanlı askeri teşkilatı Anadolu Selçuklu, İlhanlı ve Memluk askeri teşkilatına benzer özellikler göstermekte olup uç beyliği döneminde ordunun esas gücünü uç denilen batı sınırındaki gaza kuvvetlerinden oluşmuştur. Bu kuvvetler yeni yerler ele geçirmek için gelen gönüllülerden ve akıncılardan meydana gelmiştir. Bu nedenle ilk fetihler bu kuvvetler ve bağlı aşiret askerleri ile yapılıyordu.²

Osmanlı Beyliği gün geçtikçe büyüyordu ve askeri teşkilat yetersiz gelmeye başlamıştı. Bu nedenle Orhan Bey zamanında ilk düzenli ordu olan yaya ve müsellemler birlikleri kurulmuştur.³

Yaya ve Müsellemler; Yaya sınıfı Osmanlı ordusunun ilk sürekli piyade askeridir. Yayalar ilk zamanlarda 1.000 kişilik bir birlikti. Yayalar atlı aşiret askerlerinin artan ihtiyaca cevap vermemesi üzerine kurulmuş, böylece aşiret kuvvetleriyle ordu kuvvetleri birbirinden ayrılmıştır. Yaya beylerine yayabaşı denilmekteydi. Daha sonraları en büyük komutanına Yaya Sancakbeyi denilecekti. İlk

¹ Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lügati't-Türk**, (Çev: Seçkin Erdi), (İstanbul, 2005), s.360.; Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, (İstanbul, Ötüken Yayınları, 1989), s.171.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt I, (Ankara, T.T.K., 1984), s.507.; Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **Türk Kara Kuvvetleri Tarihi**, (Ankara, 1996), s.14.; Milli Savunma Bakanlığı, **Osmanlı Ordu Teşkilatı**, (Ankara, 1998), s.22.

³ **T.K.K.T.**, s.15.; İlhan, **a.g.e.**, s.171.; **O.O.T.**, s.22; Harita Genel Müdürlüğü, **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, (Ankara, Yayınları, 1982), s.14.

defa 1.000 kişilik bir yaya birliği kurulmuştu. Bu birlik 10'ar kişilik manga ve 100'er kişilik bölüklere ayrılmıştı. 10 kişiye Onbaşı ve 100 kişiye Yüzbaşı rütbeleriyle komutanlar atanmıştı. Birliğin tamamına ise Binbaşı komuta ediyordu.

Müsellemlerde Osmanlı ordusunun ilk sürekli süvari birlikleriydi ve ilk olarak 1000 kişilik bir birlik meydana getirilmişti. Daha sonra bu miktarlar arttırılacaktı. Yaya ve müsellemlere savaş zamanlarında ikişer akçe gündelik verilir, savaşa gitmedikleri zamanlarda ise kendilerine gösterilmiş olan çiftlikleri ekip biçerek karşılığında devlet hazinesine verecekleri vergileri kendileri alırlardı.⁴

1.1. Kapıkulu Askerleri (Merkez Ordusu)

Acemioğlanlar Ocağı; Acemi Ocağı Sultan I. Murad zamanında Kazasker Çandarlı Kara Halil ve Konyalı Molla Rüstem'in tavsiyeleriyle ortaya çıkmıştı ve ilk olarak Gelibolu'da kurulmuştu.⁵ Acemioğlanlar Ocağına alımlar üç şekilde yapılmıştır. Bu alımlar şu şekilde olmuştur;

1) *Pençik Kanunu*; Osmanlı Devletinde Acemioğlanlar Ocağına alınacak olanlar ilk defa Pençik Kanunu ile toplanmıştır⁶ Pençik oğlanlarının büyük bir bölümü, yapılan akınlarda elde edilen esirlerden oluşuyordu. "Pençik Kanunu"na göre Akıncı Beyi ile akıncıların elde ettikleri esirler Pençikci denilen ve akıncılarla beraber bulunan bir memur tarafından kayıttı yapılırdı. Kaydedildikten sonra, Akıncı Beyinin elde ettiği esir oğlanlardan 20'si kendisine verilirdi. Erkek esirler 10-17 yaşları arasındakilerin kusursuz, sağlam olanlarının 1/5'i padişaha aitti. Askerlik için orduya alınacakların yaşları hakkındaki düzenlemeler, zaman zaman değiştirilmiştir⁷

2) *Devşirme Sistemi*; Devşirme usulü Osmanlı Devleti'nin ilk kurulduğu zamanlardan beri uygulanıyordu. Ancak sistemli bir şekilde kanun ile bunun yapılması Sultan II. Murad (1421-1451) zamanında olmuştur. "Devşirme" kelimesi toplama anlamına gelmektedir.

⁴ Yaya ve müsellemler XV. yy. ortalarına kadar silahlı hizmette bulunmuşlar ancak Kapıkulu yaya ve süvarileri çoğalınca ordunun geri hizmetlerinde nakliyat, maden işletmeleri, kale inşaatı, tersane hizmeti gibi işlerde kullanılmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; **T.K.K.T.**, s.19; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.508.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, Cilt I, (Ankara, T.T.K., 1984), s.5.

⁶ Osmanlı Beyliği sürekli büyüyen bir beylikti. Bu yüzden zamanla yaya ve müsellemlerde yetersiz gelmeye başladı. Artık her zaman savaşa hazır bir orduya ihtiyaç duyuluyordu. Bu sebeple 1363 yılında I. Murad'ın padişahlığı döneminde "Pençik Kanunu"nun kabulü ile Kapıkulu Teşkilatı başlamış ve Yeniçeri Ocağı'nın temeli atılmıştı. Yeniçeri Ocağına alınacak askerler içinde ilk adım olan Acemioğlanlar Ocağı oluşturuldu.

⁷ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, Cilt I, s.8; **T.K.K.T.**, s.17.

Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid (1389-1402) ile Timur arasındaki Ankara Savaşından sonra Osmanlı Devletinin Balkanlardaki ilerleyişi durmuş ve yeterli miktarda esir alınmadığı için Pençik Sistemi yetersiz gelmeye başlamıştı. Bunun üzerine II. Murad zamanında Devşirme Kanunu çıkarılarak Osmanlı ordusuna asker temini sağlanmıştır. Bu sistemin esası Balkanlarda Osmanlı toprakları içinde yaşayan Hristiyan tebaadan yaşları kanunla belirtilmiş birden fazla çocuklardan yalnız bir tanesi Osmanlı ordusuna asker olarak alınmasına dayanıyordu.⁸

Balkanlarda Devşirme Sistemi iki bakımdan önemliydi. Birincisi Osmanlı Devletinin askeri ihtiyacını karşılamak, ikincisi ise Türk-İslam terbiyesi ve kültürü ile yetiştirilen devşirmelerle İslam nüfusunu artırmak ve Rumeli'yi yavaş yavaş Türkleştirmektir.⁹ Devşirme işinde Osmanlı Devleti XVII. asrın başlarına kadar pek titiz davranmışsa da ilerleyen zamanlarda bu titizlik ortadan kalkmıştır.

3) *Kul Oğlanları Sistemi*; Acemi ocağının asker kaynaklarından biriside Kapıkulu Ordusu mensuplarının çocuklarından asker alınması idi. Kapıkulu Askerleri kul sayıldığından bunların oğullarına da Kul oğlanları denirdi. Babaları vefat etmiş Kul oğlanları şayet küçük yaşta iseler yetişinceye kadar kendilerine üç ayda bir sekbanlar fırınından ikişer buçuk kile un veya bunun bedeli para verilirdi. Ayrıca her yetime üç ayda bir belli bir miktar para ile elbiselik kumaş verilirdi. Yeniçeri hayatta iken yetişmiş oğlu var ise Acemi ocağına kaydolunurdu. Acemi Ocağında 23 yaşına kadar eğitim gören Kul oğlanları bedergâh olurlar ve Yeniçeri Ocağına kayıt olurlardı.

Yeniçeri Ocağı; Yeniçeri Ocağı ilk defa Sultan I. Murad zamanında 1363 yılında kuruldu.¹⁰ Merkez ordusunun en kalabalık grubunu oluşturan Yeniçeriler padişahın merkezi otoritesinin temelini oluşturuyorlardı. Yeniçeriler sayesinde padişah gücünü devletin en ucundaki beylere bile hissettirirdi. Ayrıca Yeniçeriler Avrupa'nın ilk sürekli ordusudur.¹¹ İlk Yeniçeriler yaya idi. Daha sonra Sipahi (Süvari) olanları da oluşturulmuştur.

⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.13-14.; **T.K.K.T.**, s.18.

⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt II, s.554.; **T.K.K.T.**, s.18 v.d.; Devşirme sisteminde asker alma işlemi için bkz. Ek 1.

¹⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, Cilt I, s.144.; **T.K.K.T.**, s.20; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt I, s.511.; Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, (Isparta, Kardelen Kitabevi, 1999), s.47.

¹¹ Ünal, **a.g.e.**, s.47.

Yeniçeri Ocağı XV. yy.ın ortalarına kadar Yaya Bölüklerinden (Cemaat'te denir) ibaret iken Fatih Sultan Mehmed zamanında Sekbanların Yeniçeri Ocağına dâhil edilmesi ile iki sınıf olmuştur. Daha sonraları Ağa Bölükleri (Bölük) meydana getirilmiş ve Yeniçeri Ocağı üç^{ana} bölümden oluşmuştur.¹²

Yeniçeriler toplamda 196 orta ve bölükten meydana gelmiştir. Yaya Bölükleri 101 ortadan, Sekbanlar 34 ortadan ve Ağa Bölükleri de 61 ortadan oluşmuştur. Her orta veya bölüğün kendine has oda denilen kışlaları, mutfakları ve Nişan denilen alametleri vardı. İlk defa Edirne'de kurulan Ocak, İstanbul'un fethinden sonra buraya taşınmıştır.¹³

Yeniçeri Ağası gerektiğinde veziriazamla birlikte padişahla arza çıkardı. 1451'e kadar ocaktan yetişenler arasında çıkan Yeniçeri Ağaları sonraları Sekbanbaşılardan tayin edilmeye başlanmıştır.¹⁴ Birde "Yeniçeri Ağası" ve Sekbanbaşından sonra ocakta en itibarlı olan Yeniçeri Efendisi denilen "Yeniçeri Ocağı Kâtibi" vardı. Bu kişi ocak defterini tutar ve maaş işlerine bakardı. Bunun tayin ve görevden alınması Veziriazama aitti. Yeniçeriler Ulufe denilen maaşlarını üç ayda bir ulufe divanı olan Galebe Divanından alırlardı.

Yeniçeriler Osmanlı ordusunun yaya sınıfını oluştururlar, savaş sırasında ordunun merkezinde padişahın önünde savaşırlar ve padişahı korurlardı. Yeniçeriler İstanbul'da buldukları zamanlarda ise nöbetle Divan-ı Hümayun muhafızlığı yaparlardı, yangın olursa söndürmeye giderler, Yeniçeri Ağasıyla birlikte gezerek güvenliği sağarlardı, kulluk denilen ve bölge bölge karakollarda bulunarak güvenliği sağlardı. Bunun dışında Yeniçeriler üç senede bir değişmek üzere kalelerde muhafızlık yaparlardı. Bu kale hizmetlerinin çoğu sınır kaleleri olup Yeniçerilere aylıklarından başka gündelikleri de verilirdi.¹⁵

Yeniçeriler^{belli} zamanlarda haftada üç gün olmak üzere ok ve tüfek atış eğitimi yaparlardı. Ok eğitimlerini "Talimhanecibaşı" ve tüfek eğitimlerini "Avcıbaşı" denilen subaylar yaptırırdı.¹⁶

¹² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt II, s.556.; **Atatürk'ün Doğumunun ...**, s.15.

¹³ **O.O.T.**, s.25; Uzunçarşılı, **Aynı yer**; "Orta" kelimesinin günümüzde askeri literatürdeki karşılığı bölük anlamında olmasa da, o dönemde bölük anlamına gelmektedir.

¹⁴ Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", **İ.A.**, Cilt XIII, s.388.

¹⁵ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, Cilt I, s.321 v.d.

¹⁶ Yeniçeriler savaş meydanlarında 9 saf şeklinde sıralanırlar ve kendilerine dağıtılan silahları kullanırlardı. Savaşın başında Yeniçeriler hep bir ağızdan mensup oldukları Bektaşî tarikatına ait Gülbank

Kapıkulu Süvarileri (Sipahileri)- (Altı Bölük Halkı); Kanunnameye göre Sipah ve Silahtar isimleriyle önce Kapıkulu Süvari Ocağının kurulması, Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle Sultan I. Murad zamanındadır. İlk kurulduğu zaman iki bölüktü sonraları ise “Ulufeciyan-ı Yemin” (Sağ Ulufeciler), “Ulufeciyan-ı Yesar” (Sol Ulufeciler), “Gureba-ı Yemin” (Sağ Garipler), “Gureba-ı Yesar” (Sol Garipler) isimleri verilen dört bölük daha oluşturularak Kapıkulu Süvarileri altı bölüğe çıkarılmıştır. Bölükat-ı Erbaa denilen bu sonraki dört bölüğün XV. yy. ortalarına doğru oluşturulduğu düşünülmektedir. Kapıkulu Süvarilerini, Türk olan Tımarlı Süvariden ayırmak için ilkine Kapıkulu Süvarisi yahut Bölük Halkı veya daha sonra kullanıldığı gibi Sipah ve diğerine de Topraklı veya Tımarlı Süvari ve kısa olarak Erbab-ı Tımar denilirdi.¹⁷

Altı bölükten meydana gelen Kapıkulu Süvarilerine altı bölük halkı denildiği gibi bazen hepsine birden Sipah adı da verilirdi. 1 nci ve 2 nci bölüğe Silahtar ve Sipah, 3 ncü ve 4 ncü bölüklere Sağ ve Sol Ulufeciler (Orta Bölük) ve son 5 nci ve 6 ncı bölüklere Sağ ve Sol Garipler (Aşağı Bölük) denilmiştir. Her bölüğün taşıdıkları alay (merasim) bayraklarının renkleri dolayısıyla Silahtar bölüğüne Sarı Bayrak, Sipah Bölüğüne Kırmızı Bayrak, Sağ Ulufecilere Yeşil Bayrak ve diğerlerine de Alaca Bayrak denilirdi.¹⁸

Kapıkulu Süvarileri hükümdarla beraber sefere giderlerken sağ ve solunda yürürlerdi. Sipah sağda, Silahtarlar solda giderlerdi. Sipahın sağında Sağ Ulufeciler ve Silahtarın solunda da Sol Ulufeciler yürüyüp bunların sağ ve solunda da sağ ve sol Garipler yürürlerdi. Sipah ve silahtarlar savaş meydanında padişahın çadırını, ulufeciler savaş sırasında veya yollarda saltanat sancaklarını, garipler ise ordunun ağırlıklarını hazineyi korumakla görevliydi.

---

denilen dualarını okurlardı. Yeniçeriler Yavuz Sultan Selim zamanına kadar bekâr yaşamışlardı. Ancak zamanla ihtiyar olmak şartıyla evlenmelerine izin verilmişti. Bu durum ise ileride daha kötü sonuçları beraberinde getirecekti. Ayrıntılı bilgi için bkz; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt II, s.557.

17 Ayrıca Kapıkulu Süvarileri tıpkı Yeniçeriler gibi diğer askıcı sınıflardan üstündü. Ancak etkinlik bakımından Yeniçeriler en başta geliyordu. Süvari Ocağına yeniçerilerden yıllarca hizmet eden ve savaşlarda yararlılık gösterenler ile saraydan asker alınır. Buna Bölüğe çıkmak denilirdi.

18 Silahtar Bölüğü Kapıkulu Süvarisinin İlk Kurulmuş Olanıydı. Bu Bölüktekiler Başlangıçta Saraydan Çıkan İç Oğlanlarından Meydana Geliyordu. Fatih Sultan Mehmed Zamanına Kadar Baş Bölük Olup Merasimlerde Padişahın Arkasında Yürürdü. Fatih Sultan Mehmed Silahtar Bölüğünü İkinci Sipah Bölüğünü Birinci Olmak Üzere Yeniden Düzenlemiştir. Sipah Bölüğü En Seçkin Ve Değerli Birlikti.

Kapıkulu Süvarileri atları ve mevcutları nedeniyle tamamen İstanbul'da bulunmayıp bir kısmı İstanbul'da ve diğerleri Edirne, Bursa gibi İstanbul'a yakın yerlerde bulunup savaş zamanında orduya katılırlardı. Kapıkulu Süvarilerinin İstanbul'da olanları Süleymaniye ve Çemberlitaş taraflarında bulunurlardı.

Her bölüğün bağımsız birer ağası vardı ki, bunların hepsine Altı Bölük Ağaları da denirdi. Her bölük ağasının bir tuğu vardı. Her bölük ağasından başka birer kethüdası, kethüdayeri (yeniçeri ocağının subaylarından, kulkethüdası vekili), başçavuş, çavuş ve kâtibi vardı. Altı bölükten her biri kendi içinde 20-30'ar kişilik bölüklere ayrılır ve bunlardan her birinde birer bölükbaşı bulunurdu.¹⁹

Cebeci Ocağı; Cebe zırh demektir. Piyade askeri olan Yeniçerilerin silah ve mühimmatlarını temin eden, bunları savaş alanına götüren ve bunların tamir ve bakımını yapan sınıfa Cebeci Ocağı denilmiştir.²⁰ Bu ocağa Yeniçerilerde olduğu gibi Acemi Ocağından asker alınır. Yeniçeriler gibi onlarda ortalara ayrılmıştır. Cebeciler, süvari ve topçular hariç yalnız Yeniçerilere ait ok, yay, tüfek, kılıç, kazma, kürek, barut, fitil, kurşun, zırh, tulga (tolga) harbe ve bunun gibi harp aletlerini sağlar ve korur, savaşta gerektiği kadarını dağıtır sonra tekrar geri toplar ve gerekirse tamirini yapardı.²¹

Topçu Ocağı; Osmanlı Devletinin ilk defa nerede top kullandığı tartışılan bir konu olmakla birlikte 1389 yılında I. Kosova Savaşı sırasında kullanıldığı sanılmaktadır. Bu ocağa da diğerleri gibi Acemioğlanlar Ocağından asker alınır. Topçu Ocağının top döken kısmıyla top kullanan bölükleri ayrı ayrı idi. Top dökücüleri (şagirdleri) tezgâhlarda yetişerek usta olurlardı. Top atan topçular hem İstanbul'da bulunur hem de nöbetleşe kalelerde hizmet ederlerdi. Top kullanan topçu ortalarının İstanbul'da Tophane'de ustaların gözetiminde haftada iki gün atış eğitimi yapmaları kanundu. Bu top atan topçular Ağa Bölükleri ve Cemaat olarak iki kısımdı ve her birinin ortaları vardı. Cemaat kısmı yetmiş iki orta idi. Topçuluk özellikle Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) zamanında büyük gelişme göstermiş, İstanbul'daki Tophane

¹⁹ T.K.K.T., s.25 v.d.

²⁰ Günümüzde bu işi Türk Silahlı Kuvvetlerinde "Ordu Donatım" sınıfı yapmaktadır. Cebeci sınıfı zamanla Ordu Donatım sınıfına dönüşmüştür.

²¹ Ocağın en büyük subayına "Cebecibaşı" denirdi. Bundan başka Cebecilerin birisi "Başkethüda" olmak üzere 4 "kethüdası", "Cebeciler Başçavuşu", "odabaşları" ve diğer küçük rütbeli askerleri vardı. Ayrıntılı bilgi için bkz.; T.K.K.T., s.28-29.

mevkii topçulara ayrılmıştı. Osmanlı topçusu zirveye XVI. yy.da çıkmıştır. Top için gerekli demir Rumeli ve Anadolu'daki madenlerden sağlanmıştır.

Kapıkulu (Merkez) topçularının en büyük komutanına “Topçular Ağası; Topçubaşı; Sertopi” denirdi. Bundan sonra “Dökücübaşı; Ser Rihte-i” ondan sonra “Ocak Kethüdası” ve “çavuş” gibi ocağın rütbeli subayları gelirdi. Ortalarda da çorbacı veya bölükbaşı, odabaşı, vekilharç, dökücü kalfaları ve birde Ocak kâtibi vardı.²²

Top Arabacıları Ocağı; Osmanlı Devletinin ilk kullandığı toplar deve, katır ve beygirlerle taşınacak kadar küçük ve hafifti. Ayrıca gerekli yerlerde de top dökümü yapılabiliyordu. XV. yy. ortalarından itibaren topçulukta büyük gelişmeler gösteren Osmanlı Devleti büyük toplar dökerek bunları top arabalarıyla sevk ettikleri için ayrıca bir de Top Arabacıları Ocağı oluşturmuştur. Ocağın en büyük komutanı Top Arabacılarbaşı idi.²³

Humbaracı Ocağı; Humbaracılar (bir çeşit havan topu ve elle atılan mermileri yapanlar) eskiden beri var olup bir kısmı Cebeci bir kısmı da Topçu Ocağına bağlıydılar. Tunç humbara yapan Mustafa isminde bir topçu bölükbaşısı Yeniçerilerin fitilli tüfekleriyle el humbaralarını yapmak üzere bir imalathane kurarak ilk temellerini atmıştır.

Humbaracıların esas kısmı Kapıkulu sınıfları gibi aylıklı olmayıp tımar sahibi idiler. Bunlar başkentte yer almayıp kalelerde hizmet ederlerdi. Tımarlı humbaracıların komutanı merkezde bulunan “Humbaracıbaşı” idi. Asıl humbaracı sınıfı bu tımar sahibi olanlardı. 1733 yılında Ulufeli Humbaracı Ocağı oluşturulmuş ve ilk defa Bosna taraflarından asker alınarak İstanbul'da bir imalathane kurulmuştur. 1792 yılında Sultan III. Selim döneminde bütün Humbaracılar birleştirilerek İstanbul'da bulunmaları kabul edilmiştir.²⁴

Lağımçı Ocağı; Savaş zamanlarında kuşatılan kaleleri yıkmak için lağım yapan ve atan bir ocak olup iki sınıfa ayrılıyordu. Bir kısım Cebeci kısmının emrinde olup bir kısmı da zeamet ve tımar sahibi idi. Tımarlı lağımçıların en büyük komutanı

²² Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, Cilt II, s.35-56; **T.K.K.T.**, s.30.

²³ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 97 v.d.

²⁴ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.117 v.d.; **Atatürk'ün Doğumunun ...**, s.18.

“Lağımçıbaşı” idi. Bu sınıf 1792’de başlayan ıslahatlarla modern bir şekle getirilmiştir.²⁵

1.2. Eyalet Askerleri (Tımarlı Sipahiler)

Osmanlı kara kuvvetlerinin en büyük bölümünü Tımarlı Sipahiler oluşturuyordu. Osmanlı Devletinden önce Selçuklularda ve diğer Türk İslam devletlerinde bu sistem İka adıyla işletilmekteydi. Ancak bunu en çok geliştiren ve mükemmel hale getiren Osmanlı Devleti’nin Tımar sistemidir.

Tımarlı Sipahi yaptığı hizmet karşılığında reayadan almış olduğu vergiye Dirlik ve sipahinin kendisine de “Sahib-i Arz” denirdi. Dirlikler üç kısma ayrılırdı:

- 1) Tımar: Yıllık geliri 3 bin ile 20 bin akçe arası,
- 2) Zeamet: Yıllık geliri 20 bin ile 100 bin akçe arası,
- 3) Has: Yıllık geliri 100 bin akçe ve fazlası²⁶

Böylece devlet reaya denilen köylü halktan alacağı vergileri Tımarlı Sipahiye aldırır ve karşılığında asker besletirdi. Tımarlı Sipahi gelirine göre savaş zamanında yalnız kendisi veya beslediği Cebelü denilen, tam teçhizatlı ve zırhlı süvari askeriyle birlikte savaşa katılırdı. Cebelünün tüm masrafı Tımarlı Sipahiye aitti. Mazeretsiz olarak savaşa katılmayan sipahinin Tımarı elinden alınır. Savaşlarda yararlılık gösterenlere ise mükâfat verilirdi.

Tımar sahipleri 3 bin akçeden sonraki her 3 bin akçe için bir Cebelü, zeamet ve has sahipleri de her 5 bin akçe için bir Cebelü beslemek zorundaydı.²⁷

Tımarlı Sipahiler hafif süvari birlikleriydi. Savaş düzeninde ordunun iki kanadında yer alırlar, düşmanı hızla çevirmek için yarım ay şeklini alırlardı. Bu birlikler, hem merkezden herhangi bir aylık almadıklarından hem de atları yaz sonunda yorgun olduğundan sonbaharda yurtlarına dönmek isterlerdi. Böylece sefer mevsimi Marttan Ekime kadar sürerdi. Ancak kış aylarında sefer devam ederse Tımarlı Sipahi’nin ihtiyaçları bölgesindeki tımandan sağlanırdı. Bu iş için her sancağın

²⁵ Uzunçarşılı, **a.g.e**, Cilt I, s.131 v.d.

²⁶ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, (İstanbul, Dergah Yayınları, 1998), s.189-190.

²⁷ **T.K.K.T.**, s.26.

Sipahileri 5-10 kişiyi bölgelerine gönderirler ve para getirtirlerdi. Bunlara “harçlıkçı” denirdi.²⁸

XVI. yy.ın ilk yarısında Tımarlı Sipahilerin sayısı 37.521 idi. Ömer Lütfi Barkan’ın Ayni Ali Efendi, Evliya Çelebi, Sofyalı Ali Çavuş gibi Osmanlı müelliflerinin eserlerine dayanarak yaptığı incelemelere göre XVI. yy.ın sonlarında Tımarlı Sipahi ordusunun 200 bini aşması gerkiyordu. Ancak sistemin bozulmaya başlaması sebebiyle XVI. yy. yazarları Koçi Bey başta olmak üzere Tımarlı Sipahi sayısının 7-8 bine düştüğünden bahsetmektedirler²⁹

Azaplar; Azap’ın kelime anlamı bekâr demektir. Bunlar bekârdırlar ve aralarında evli bulunmazdı. Anadolu’dan toplanan dinç, kuvvetli hafif yaya askerleridir. Bunların masrafları toplandıkları yerlerin halkına aitti. Azaplar, Azap Ağası vasıtasıyla Beylerbeyinin emri altında bulunurlardı. Savaşta beylerbeyine bağlı olarak savaşırlardı.³⁰

Akıncılar; Tamamı Türklerden oluşan hafif süvari kuvvetleridir. Akıncılar sınır boylarında veya sınıra yakın yerlerde yaşarlardı. Akıncı Ocağı, Türk Devletinin sınır güvenliğini sağlamak için kurdukları teşkilatın Osmanlı Devletindeki adıdır. Selçuklular zamanında bunlara uç beyleri denirdi. Osmanlıda, Anadolu Selçuklu Devleti’nin uç beylerinden biri idi.

Akıncılar savaş zamanlarında Osmanlı ordusunun keşif görevini yaparlar, orduya yol açarlar ve ordunun güvenliğini sağlarlardı. Ordu için gerekli her şey akıncılar tarafından hazırlanırdı. Akıncılar hafif süvari birlikleri oldukları ve çok hızlı hareket ettikleri için halk üzerinde ve düşman üzerinde güçlü bir etkiye sahipti. Akıncılar devletten maaş almazlardı. Atlarını ve silahlarını kendileri temin ederlerdi. Akıncılar yaptıkları akınlarla geçimlerini sağlarlardı. Akıncılar toplu olarak bir arada bulunmazlar ve Rumeli’nin belli yerlerinde hazır beklerlerdi. Her bölgenin komutanı ayrı olup mensup olduğu ailenin ismiyle anılırlardı. Turhanlı Akıncıları Mora’da,

²⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt I, s.517; **T.K.K.T.**, s.26.; Halil İncelik, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, (Çev: Ruşen Sezer), (İstanbul, Y.K.Y., 2003), s.118.

²⁹ Ömer Lütfi Barkan, “Tımar”, **İ.A.**, Cilt XII, 287-293.; Ayrıntılı bilgi için bkz; Nicoara Beldiceanu, **Osmanlı Devletinde Tımar**, (Ankara, Teori Yay, 1985).

³⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.517; **T.K.K.T.**, s.24.

Malkoçoğlu Akıncıları Silistre taraflarında ve Mihallı Akıncıları ise Sofya ve Semendere taraflarında bulunurlardı.³¹

Deliler; Deli adı verilen süvariler savaşlardaki üstün cesaretleri ve farklı giyinme şekilleri nedeniyle böyle anılmıştır. Bu askerlerde Serhadkulu denilen askerler arasında yer alırlar. Çoğunluğu Türk olup Rumeli’de yaşayan haklar arasından seçilirdi. Deliler XVI. yy.da Rumeli Beylerbeyi ile Semendere ve Bosna sancak beylerinin emirleri altında bulunurken XVII. yy.ın sonlarından itibaren Anadolu’daki vezir ve beylerbeylerine bağlı olmuşlardır. Bayrak adı altında 60’ar kişilik ocaklara ayrılan Deliler, sefere Delibaşı denilen komutanlarının emri altında katılırlardı. XVIII. yy.da bozulmuşlar, bağlı oldukları Beylerbeyinin görevden alınmasıyla işsiz kalmışlar ve köylere saldırmaya başlamışlardır. Eşkiyalık yaptıkları için 1829’da II. Mahmud tarafından kaldırılmıştır.³²

Yaya ve Yörükler; Osmanlı Devleti’nin ilk düzenli askerini oluşturan Yayalarla Müsellemeler, Yeniçeri Ocağının yaya askeri yetiştirmesinden bir süre sonra XV. yy.ın ortalarına doğru geri hizmetlerde kullanılmaya başlamışlardır. Yayalar Anadolu eyaletinin belli sancaklarında bulunup her bir ocağın bir Yaya Beyi vardı. Yayalar altı aydan altı aya nöbetle hizmete gelirlerdi. Yayalar harp zamanlarında yol açmak, hendek veya siper kazmak, top çekmek, gülle ve ağırlık taşımak, askere yiyecek götürmek gibi görevleri vardı. Barış zamanlarında ise kale tamiri, madende çalışma, tersane hizmetleri gibi işler yaparlardı. Rumeli’de aynı hizmeti görenlere ise Yörük denirdi.³³

Müsellemeler; Bunlarda yayalar gibi Osmanlı Devletinin ilk düzenli birliklerindendi. Ancak bu birlikler süvari idiler. Yaya ve Yörükler gibi sonradan geri hizmete alınmışlardır. Müsellemeler Anadolu’daki Müslüman ve Rumeli’deki bir kısım Müslüman ve daha sonraları da bir kısmı, Hristiyan halktan oluşuyordu. Atlı olan bu askerler savaş zamanlarında bir iki gün önceden ordudan ileri sevk edilerek yol, köprü ve ormanlıkları açarlardı. Barış zamanlarında ise kale inşaatı, maden işletmesi,

³¹Akıncılar 1595 senesinde Veziriazam Sinan Paşanın Eflâk’ta yenilmesi üzerine ordunun gerisinde kalmışlar ve büyük zayıat vermişlerdir. Bundan sonra akıncılar eski önemlerini yitirmeye başlamışlar ve zamanla tamamen kaybolmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, Cilt II, s.572-573; Uzunçarşılı, “Akıncı”, **İ.A.**, Cilt I, s.239-240.

³² **T.K.K.T.**, s.27-28; Ünal, **a.g.e.**, s.63; Abdülkadir Özcan, “Osmanlı da Askeri Teşkilat”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt IV, (İstanbul, Ağaç Yay, 1993), s.119-121.

³³ **Atatürk’ün Doğumunun...** s. 20; Özcan, **a.g.e.**, s.121.

ulaştırma gibi işlere bakarlardı. En büyük amirleri müsellemler sancakbeyleri olup bunlarında otuz neferi bir ocak idi ve beşte biri nöbetle sefere giderdi. Yaya ve müsellemler bütün devleti saran büyük bir askeri kuvvetti. Anadolu'daki müsellemler 1592 yılında kaldırıldı. Müsellemler XVII. yy.dan itibaren askeri değerlerini tamamen kaybettiler.³⁴

Cerahir veya Serahurlar; Sınır halkından olup, sınırlarda Osmanlı kuvvetlerinin işçi ve inşaat erlerine “Cerahir (Cerahir)” veya “Serahir (Serahir)” denilirdi. Cerahirler amele taburları gibi olup Hristiyan halktan alınır. Cerahirlerin yaptıkları işler bir yükümlülük olduğundan ücretleri kendi köylerinden ödenirdi. Sadece ekmekleri devlet tarafından karşılanırdı.³⁵

Kale Askerleri; Osmanlı Devleti fethettiği yerlerden ordularını geri çekerken önce o memleketteki kaleleri gözden geçirirdi. Önemli gördüğü kalelere askeri birlikler yerleştirirler, geri kalanını ise yıktırırlardı. Osmanlı Devleti kalelerde merkez ordusundan küçük bir grup bırakırdı ki bunlara “Hisar Eri” veya “Kale Eri” denirdi. Bunların yanında da diğer askeri birlikler çevredeki ahaliden temin edilirdi. Kale savunmasında hafif piyade askeri olan Azaplar, düşmana ani baskınlar yapmak için “Farisan” denilen süvari askerler bulunurdu. Ayrıca kaleye yapılacak ani saldırılardan korunmak için yerli halktan “Serhadkulu” adı verilen hafif süvari birlikleri vardı. Maaşları buldukları sancağın maliyesinden ödenirdi.³⁶

1.3. Osmanlı Askeri Teşkilatının Bozulması ve İlk Islahat Çalışmaları

Osmanlı askeri teşkilatı özellikle XVII. yy'ın başından itibaren bozulmaya başlamıştı. Ancak daha önceki yıllarda da bazı askerlerin ileride sorun çıkaracağı belliydi. Ocak düzenine aykırı ilk hareket 1444 yılında Yeniçeriler tarafından gerçekleştirildi. Yeniçeriler Fatih Sultan Mehmed'in küçük yaşta olduğunu iddia ederek II. Murad'ı tekrar tahta çıkarmışlardı. Yeniçerilerin ilk isyanı ise Kanuni Sultan Süleyman zamanında olmuşsa da Kanuni bu ayaklanmaları şiddetle bastırdı.³⁷

³⁴ T.K.K.T., s.25 vd; Atatürk'ün Doğumunun..., s.20.

³⁵ T.K.K.T., s.35; Atatürk'ün Doğumunun..., s.20.

³⁶ Ünal, a.g.e., s.63; Uzunçarşılı, a.g.e., Cilt II, s.574.; Osmanlı klasik dönem ordusundaki diğer askeri birlikler hakkında bilgi için bkz. Ek 2.

³⁷ Said Raif Terzioğlu, **Türk Ordusu**, (Ankara, Başnur Matbaası, 1967), s.34.

Osmanlı Devletinde sürekli ordu Yeniçeri Ocağı idi. Bu ocak güçlü olduğu dönemlerde devlette güçlü olmuş ve ocak nizamlarına uyulması devletin büyümesinde etkili olmuştu. Ancak Yeniçeri Ocağının zaman içinde bozulması, iltimas ve rüşvetin artması, kanun dışında adam alınması gibi nedenlerle önemini kaybederek bir bela haline geldi. Ayrıca Merkez ordusundaki bu bozukluk Eyalet askerlerini de etkilemiş ve bu askerlerinde bozulmasına neden olmuştu.³⁸

Sultan III. Murad zamanında Yeniçeri Ocağının bozulması iyice gün yüzüne çıktı. Yeniçeriler arasında askerlik haricinde esnafılık yapanlar, evliler, gelişigüzel insan almalar, rüşvet ve iltimas çok arttı. Uygunsuz davranışlar her geçen gün artmaya devam etti.³⁹ Bu durum öyle bir hale geldi ki ilk defa bir Osmanlı Padişahı Yeniçeriler tarafından öldürüldü.⁴⁰ IV. Murad ve Köprülüler döneminde reform girişimleri olmuşsa da bunlar kısa süreli başarılar elde etti ve tam bir çözüm getiremedi.⁴¹

Lale Devri (1718-1730); XVIII. yy'da Batının kuvvetli, Osmanlı Devleti'nin zayıf olduğu anlaşıldığında, Batılı gibi olmak bir Islahat programı sayılmış, bütün batılılaşma hareketleri Islahat hareketleri olarak nitelenmiştir.⁴² 1622'den itibaren Genç Osman'ın, IV. Murad'ın (1623-1640) ve Köprülülerin açtığı bu çılgır Lale Devri ile birlikte yeni bir biçime bürünmüştür.⁴³

Dönemin Padişahı III. Ahmed (1703-1730) 1699'da İmzalanan Karlofça ve ardından Avusturya karşısında bir kez daha ağır mağlubiyete uğradı ve 1718'de Pasarofça Antlaşmasını imzaladı.⁴⁴ Osmanlı Avrupa'nın askeri alanda kendinden üstün olduğunu görerek bir takım ıslahat hareketlerine girişti. Yeniçeriler arasından seçilmiş askerler Tulumbacılar adı ile Fransız bir dönme olan Davut'un önerisiyle itfaiye birliği ilk defa oluşturulmuştur.⁴⁵

³⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, (Ankara, T.T.K., 1999), s.7.; Özcan, **a.g.e.**, s.123.

³⁹ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, Cilt I, s.478 v.d.

⁴⁰ Genç Osman (1618-1622) yapmak istediği ıslahatın kurbanı olmuş ve 1622'de Yeniçeriler tarafından öldürülmüştür.

⁴¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt IV/I. Kısım, s.585 v.d.; Özcan, **Aynı yer**.

⁴² Enver Ziya Karal, " Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri", **Tanzimat**, (İstanbul, 1940), s.154.

⁴³ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), (Ankara, T.T.K., 2000), s.46 v.d.

⁴⁴ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, Cilt IV/II. Kısım, s.198 v.d.

⁴⁵ Baron Joseph Von Hammer, **Osmanlı Tarihi**, (Çev. Vecdi Bürün), (İstanbul, Cilt VII, Üçdal Neşriyat, 1991), s.347.

Lale Devri, İran savaşlarında gevşek davranan III. Ahmed ile Damat İbrahim Paşa ve devlet adamlarının yaşayış tarzını beğenmeyen bir zümre ile yeni bir askeri sınıf kurulacağından korkan yeniçeriler, ulemadan bazılarının desteğini alarak Beyazid Hamamında tellâk olan Patrona Halil'in önderliğindeki patlak veren bir isyanla son buldu(28 Eylül 1730).⁴⁶

I. Mahmud Dönemi (1730-1754); Patrona Halil ayaklanmasının ardından tahta I. Mahmud çıktı. Sadrazam Topal Osman Paşa Bonneval'ı⁴⁷ İstanbul'a çağırdı ve kendisine Humbaracı Ocağını⁴⁸ yenileştirme ödevini verdi. Bu iş için, onun gibi Müslümanlığa girmiş olan üç Fransız subayı ve Fransız hükümeti tarafından gönderilen iki topçu subayı verildi. Humbaracı Ahmed Paşa 1733 yılında Üsküdar'da bir Humbaracı kıtası kurdu. Yine aynı tarihte Hendeshane adı altında askeri, fen ve tatbikat okulu açtırdı.⁴⁹ Dönemde ordu ilk defa askeri alanda Batıyı örnek alarak alay, tabur, bölük gibi kısımlara ayrıldı.

III. Mustafa Dönemi (1757-1773); III. Mustafa⁵⁰ dönemi, Sadrazam Koca Ragıp Paşa ıslahatları takip etmiştir. Sadrazam, I. Mahmud döneminde açılan fakat uzun zamandır işlevini yitirmiş olan hendeshaneye işlerlik kazandırmak için çaba sarf etti. Hendeshanenin kapatılmasıyla dağılan askerlerini, ölenlerinin ise çocuklarını toplatarak Sütlüce yakınında, Karaağaç'ta özel bir evde gizlice aritmetik ve geometri okutulmasını sağladı. İdari alanda işinde yetenekli olan bir takım insanları atadı ve askerleri sürekli talim altında tutmaya çalıştı. Ancak bu girişimler yeterli değildi. Devletin köklü bir değişime ihtiyacı vardı. İşte bu yıllarda Koca Ragıp Paşa, Baron de Tott'an yararlandı.

Baron de Tott'un İstanbul'a gelmesinde görünürdeki sebep her ne kadar Koca Ragıp Paşa'nın Projesi olan İznik Körfezi'nin Sapanca Gölü ile birleştirilmesinde yardımcı olmak ise de aslında 1770'de Çeşme'de Osmanlı donanmasının Ruslar tarafından imha edilmesi üzerine Rusya'dan çekinen Fransa Osmanlı donanmasını

⁴⁶ Enver Ziya Karal, "Ahmed III", **İ.A.**, Cilt I, s.168.

⁴⁷ Fransız asıllı bir dönme olan Cont de Bonneval, Osmanlı İmparatorluğunda dış politika ve askeri alanda hizmette bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Hammer, **a.g.e.**, s.358.; Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1973), s.66.; Stanford Shaw ve Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Mehmet Harmancı), (İstanbul, Cilt II, E Yayınları, 1983), s.321.

⁴⁸ Humbaracılık dönemin bomba ve havan topu askerliğidir.

⁴⁹ Berkes, **a.g.e.**, s.60; Ayrıca Hendeshane hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Cahit Yalçın Bilim, **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)**, (Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları; No: 1348, 2002), s.21 v.d.

⁵⁰ Ayrıntılı bir biçimde bilgi için bkz; Bekir Sıtkı Baykal, "Mustafa III", **İ.A.** Cilt VIII, s.700 v.d.

güçlendirme isteğidir. Bunun neticesinde Haliç'te tersane yakınlarında Mühendishane-i Bahr-ı Hümayun'a has olmak üzere bir hendese okulu kurulmuştur. Okulun eğitiminde en önemli görev Baron de Tott ve Cezayirli Hasan Paşa'ya düşmüştü.⁵¹ Bir süre sonra Rusya'nın rahatsız olması üzerine Fransa, Baron de Tott'u geri çağırdı.

I. Abdülhamit Dönemi (1774-1879); I. Abdülhamit, Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla, ufak çaplı çatışmalara rağmen, uzun süreli bir barış dönemini de açmıştı. Padişah, Rusların daima Osmanlı topraklarına karşı beslediği emelleri bildiği için barışın aldatıcı bir niteliğe sahip olduğunu düşünmekteydi. Bu sebeptir ki mevcut yapıda değişikliklerin gerçekleştirilebilmesi için kararlı bir sadrazamın göreve gelmesi gerektiği fikriyle, aradığı sadrazam tipini buluncaya kadar birçok sadrazam değiştirdi. Sonunda Halil Hamit Paşa gibi reformist amaç taşıyan bir kişiyi sadarete getirmiştir.⁵²

Halil Hamit Paşa; öncelikle donanmayı güçlendirmek maksadıyla kereste ve gemi yapım malzemeleri getirterek düzenlemeye gitmişti. Ayrıca Mühendishane-i Bahr-ı Hümayun'u daha da güçlendirdi. Surat topçularının sayısını iki bin kişiye çıkarmış, eğitimlerinde Fransız askerlerinden faydalanmıştır. Maliye alanında eksikliği fark etmiş, bu açığı kapatmak amacıyla asker sayımı yaparak ulufe alım satımını yasaklamış ve yerel giysilerin kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Sadrazam Halil Hamit Paşa ülke sorunlarını radikal değişimlerle çözüleceğine olan inancı, kendisini, yetersiz olarak gördüğü Sultan I. Abdülhamit'i tahttan indirerek yerine III. Selim'i tahta çıkarma düşüncesine itti. Bu durumu haber alan Sultan 1785'te Paşayı öldürtmüştür.

1.4. Orduda Modernleşme Dönemi

1.4.1. III. Selim Devri Modernleşme Hareketleri (1789-1807) ve Askeri

Reformlar

İç ve dış sorunların alabildiğince ağırlaştığı XVIII. yy sonlarında III. Selim padişah olduğunda Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Avusturya gibi iki büyük düşmanıyla savaş içindeydi. Bu ortamda savaştan ve mağlubiyetlerden yorgun düşmüş

⁵¹ Okul gerek müfredat yönünden gerek ise öğretim kadrosu yönünden zengin bir yapıya sahip olmuştur. Türkçe, Arapça, Fransızca dilleri, aritmetik, geometri, coğrafya, trigonometri, cebir, topografya, harp tarihi, integral, diferansiyel hesap, mekanik, astronomi, istihdam, balistik ..., gibi dersler verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Baron De Tott, **Türkler ve Tatarlara dâir Hâtıralar (18.yy'da Türkler)**, (İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1975), s.26; Bilim, **a.g.e.**, s.33 v.d.

⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz; M.Cavit Baysun, "Abdülhamit I", **İ.A.**, Cilt I, s.73 v.d.

İmparatorluk için genç padişah adeta taze bir kan sağlayarak, batılılaşma ve reform çabalarına yeni bir soluk getirdi.⁵³

Avusturya ile 1791 Ağustosunda Zıştovi Antlaşmasını, Rusya'yla 1792 Ocağında Yaş Antlaşmasını imzaladı. Böylece barış ortamı sağlayan III. Selim hemen Reform işine başlamak için raporlar hazırlattı.⁵⁴ Bunları bizzat okudu, ayıkladı ve işe başladı.⁵⁵

III. Selim Reformlarına Nizam-ı Cedit denir. Ancak Nizam-ı Cedit'in dar ve geniş olmak üzere iki anlam içerdiğini görmekteyiz. Dar manada Nizam-ı Cedit, III. Selim devrinde Avrupa usulüne göre yetiştirilmek istenen talimli askerin adıdır. Geniş manada ise, Avrupa'nın ilim, teknik ve tecrübelerinden faydalanmak suretiyle Osmanlı Devleti'nde askeri, yönetim, sanayi, tarım, bilimsel, ... v.b. alanlarda yapılması gerekli görülen bütün reformları ifade etmektedir.⁵⁶ Konumuz açısından Nizam-ı Cedit reformlarından sadece askeri reformları inceleyeceğiz.

Yeniçeri Ocağı; İlk iş olarak Yeniçeri Ocağı mensupları için haftada birkaç gün eğitim zorunluluğu getirildi. Herhangi bir olaya neden olmamak için bu ocakta yapılacak reformların uygulamasında çok dikkatli davranılmıştır.⁵⁷

⁵³ Gül Akyılmaz, "III. Selim'in Dış Politika Anlayışı Ve Diplomasi Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti", **Türkler**, Cilt XII, (Ankara, Yeni Türkiye, 2002), s.660.

⁵⁴ Reşad Ekrem Koçu, **Osmanlı Padişahları**, (İstanbul, Doğan Kitap, 2002), s.428.; Ahmet Cevdet Paşa, **Tarihi Cevdet**, Cilt III, (İstanbul, 1993), s.1410-1411.

⁵⁵ Geçici elçi olarak Avusturya'ya gönderilen Ebubekir Ratip Efendi'nin hazırladığı ve bu ülkenin askeri ve sivil idaresi hakkında bilgiler veren Sefaretnamesi reform programının temel kılavuzlarından birisi olmuştur. Sefaretnamedeki ordu raporu ise; "*Askerin çok düzenli ve itaatli olması gereklidir*" şeklindedir; Tayyib Gökbilgin, "Nizâm-ı Cedit", **İ.A.**, Cilt IX, s.310; Berkes, **a.g.e.**, s.96; Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, (Tamamlayıp Yayımlayan: Bekir Sıtkı Baykal), (Ankara, T.T.K, 1992), s.159 v.d.

⁵⁶ Eren, "Selim III", **İ.A.**, Cilt X, s.445.

⁵⁷ Önce Yeniçeri ağasına gönderilen bir emirle, ocağın eski kanunu gereğince yeniçerilerin sefer dışındaki zamanlarda da eğitimle ilgilenmeleri hatırlatılıp her sene hıdrellezden kasıma kadar belirlenen yerlerde tatbikat yapmaları bildirildi. Bu konunun İstanbul dışında bulunan bütün yeniçerilere uygulanması da emredildi. Alınan diğer tedbirler çerçevesinde yeniçerilerin sayısı, yarı yarıya (30.000 kişiye) indirildi. Eyalet valilerinden kendilerine bağlı gençlerden yedek asker yetiştirmeleri istendi. Yalnızca yeteneği olan asker çocukları, askerlik mesleğine girebiliyordu. Yeniçerilere yeni Avrupa tipi silah ve cephaneye verilmesine çalışıldı. Her alaya da eğitmen olarak sekiz eğitilmiş tüfekli er verildi. Uygulama olarak eski borçları ödendi, aylıkları yükseltildi zamanında ödenmeye başlandı. Kışları yeniden inşa edilip genişletildiği gibi subaylarına da özel armağanlar verildi. Yeniçeri ocağı dışında kalan Humbaracı, Lağımçı, Arabacı ve Topçu ocakları için de yeni kanunnameler yapıldı. Bunlara göre bu ocaklar ordunun teknik sınıflarını oluşturacaktı. Ayrıntılı bilgi için bkz; Heyet, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, Cilt V, (İstanbul, 1962), s.2755 v.d.; Shaw, **a.g.e.**, s.353 v.d.; Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları-Nizâm-ı Cedit- 1879-1807**, (Ankara, 1998), s.43 v.d.

Nizam-ı Cedit Ordusu; Avusturya ve Rusya ile barış antlaşması yapıldıktan sonra sadrazam Koca Yusuf Paşa ordu ile İstanbul'a döndüğünde, Avrupa askeri eğitiminden anlar birkaç adamı beraberinde getirdi. Böylece Levent Çiftliği'nde az sayıdaki askerlerin yabancılar tarafından eğitilmesine başlandı. Bunlarda eğitilmiş askerlerin çekirdeğini oluşturdu. Askerleri eğitmek için bir talimli Asker Nezareti kuruldu. Eğitimleri görmeye giden Padişah, askerlerin silah kullanmadaki becerilerini ve hızlarını görünce sevinmiş ve sayılarının arttırılmasını düşünmüştür. Bunun içinde Nizam-ı Cedit ismini taşıyacak bu askerlere Yeniçerilerden genç olanların katılmasını da istedi ise de yeniçeriler buna yanaşmadılar. Bunun üzerine III. Selim, Nizam-ı Cedit'in ayrı bir ocak kurulmasını emretti. Ancak devlet adamları eldeki ocakların dışında bir ocağın kurulmasını tehlikeli buldular. Bu karşı düşünceleri göz önünde tutan III. Selim, Nizam-ı Cedit'in Bostancı Ocağına bağlı Bostancı Tüfenkçisi adıyla kurulmasını kabul etmek zorunda kaldı. 1793'te çıkarılan kanunla askerlerin önce Kağıthane'de talim ve terbiye görmesi kararlaştırılmışken 1794'te Levent Çiftliği'nde yetiştirilmeleri uygun görüldü. Ayrıca Levent Çiftliği Kanunnamesi adı ile anılan bir de kanun hazırlandı.⁵⁸ 1796 yılında ek nizamnamelerle Nizam-ı Cedit'in, Anadolu ve Rumeli'de de uygulanmasını ve böylece birliğin geliştirilmesi düşünüldü.⁵⁹ Anadolu'da Konya, Kayseri ve Ankara⁶⁰ gibi büyük merkezlerde bu yeni birlikler kuruldu ve başına da Karaman valisi Kadı Abdurrahman Paşa getirildi. Eyalet valileri ile âyanın gönderdikleri Anadolu Türk köylü gençlerinden oluşan Nizam-ı Cedit ordusunun miktarı 1797 Mayısında 27 subay ve 2.536 er iken, 1801 Eylülünde 9.263 ere ulaşmıştı.⁶¹ III. Selim Nizam-ı Cedit ordularının daha iyi yetiştirilmesi için bugün I. Ordu karargâhı olarak kullanılan ve Batılı kışla mimarisinin dünyadaki en büyük örneklerinden biri sayılan Selimiye Kışlasını yaptırdı(1800).⁶² Yeniçerilerin artan

⁵⁸ Kanunnameye göre asker sayısı subaylarda dâhil olmak üzere 1602 kişiden ibaret olacak ve 12 bölüğe ayrılacaktı.

⁵⁹ Bu yeni ortamın kurulmasından sonra yeniçerilerle halkın sempatisini ve güvenini kazanmak için, devlet propagandaya başvurarak birliğin neden ve niçin kurulduğu hakkında özellikle Rus tehlikesinden söz edilerek İstanbul'un savunulmasında her an hazır eğitilmiş askerlerin gerekliliği üzerinde duruldu.; Sipahi, Çataltepe, **19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu**, (İstanbul, 1997), s.95 v.d.

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi edinmek için bkz; Musa Çadırcı, "Ankara Sancağında Nizam-ı Cedit Ordusunun Teşkili ve Nizam-ı Cedit Askeri Kanunnamesi", **Belleten**, XXXVI/141, Ankara, 1972, s.3 v.d.

⁶¹ 1802'den sonra uygulanan yeni bir askere alma yönetimi sayesinde 1806'ya gelindiğinde, 22.685 er ve 1.590 subay ordu içinde bulunmaktaydı.; Shaw, **a.g.e.**, s.355.

⁶² Semavi Eyice, "Batılılaşma (Mimari)", **T.D.V.İ.A.**, Cilt V (İstanbul, 1992), s.179.

muhalefetine rağmen gelişmesini sürdüren yeni ordunun Rumeli’de kurulması projesi başarısızlıkla neticelenmiş ve isyana neden olmuştur.

Tophane Ve Baruthane; Bir taraftan yeni tarzda asker yetiştirmeye çalışan III. Selim, diğer taraftan ordunun dayanak noktasını oluşturan kurumların ıslahına çalıştı. Topun önemli bir silah olması, Tophane’ye önem vermesini gerektirmekteydi. Padişah ilk iş olarak Tophane’de fazla para alan gereksiz insanlardan kurtararak burayı da diğer kurumlar gibi kanunnameye bağlamıştır. Geniş ölçüde yabancı mühendislere ve mütehasıs işçilere yer verilerek İsveç, İngiltere ve Fransa’dan top ve yuvarlak dökümcülüğünde mahir ustalar getirildi. Ocaklar ıslah edilerek Fransız topları ebadında yeni sahra topları döküldü, top kundakları yapıldı. Baruthanede de ıslah çalışmaları yapıldı. Çünkü barut ihtiyacını karşılayacak olan Selanik ve Gelibolu’daki kârhanelerde hem az miktarda, hem de kalitesiz barut imal edilmekte idi. Son elli yıl içinde yapılan harplerde, İngiltere ve Hollanda’dan pahalıya satın alınan barut kullanılmıştır. İlk yapılan iş, mevcut baruthanelerin yıkılmaya yüz tutmuş olan binaların tamir ettirilmesi olmuştur. 1794 Nisanında Baruthane Nazırlığı kurularak bütün baruthaneler buraya bağlandı ve yeni baruthaneler açılarak kaliteli barut imalatına başlandı.⁶³

III. Selim’in yapmış olduğu reformlardan hoşnut olmayan yenilik karşıtları 25 Mayıs 1807’de Kabakçı Mustafa isyanın başlamasına ve genişlemesine göz yumdular. Bunun üzerine isyan büyüyerek III. Selim tahtan indirilmiş yerine IV. Mustafa (1807-1808) padişah olarak tahta çıkarılmıştır. Gelişmeler üzerine orduda yenilik taraftarı olanlar, Rusçuk âyanı Bayraktar Mustafa Paşa’nın yanına sığındılar. Bayraktar Mustafa Paşa III. Selim’i tekrar tahta çıkarmak için sarayı kuşattı.⁶⁴ Diğer yandan, tahta kalmak için son bir çare olarak amcazadesi Selim’i ve kardeşi Şehzade (II.) Mahmud’u öldürtmeyi göze alan IV. Mustafa, III. Selim’i öldürmüştü, ancak II. Mahmud kaçarak kurtulmuştur. Bayraktar Mustafa Paşa bu olay üzerine II. Mahmud’u tahta çıkardı.

1.4.2. II. Mahmud Devri Modernleşme Hareketleri (1808-1839)

II. Mahmud’un tahta çıkmasından sonra Sadrazamlığa Alemdar Mustafa Paşa getirildi. Alemdar Mustafa Paşa askeri ıslahatlara başlayarak Sekban-ı Cedid adıyla yeni

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Eyice, “Baruthane”, **T.D.V.İ.A.**, Cilt V, s.184.; Mübahat S. Kütükoğlu, “Baruthâne-i Amire”, **T.D.V.İ.A.**, Cilt V, s.96.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Ahmet Cevat Eren, “Selim III”, **İ.A.**, Cilt X, s.441 v.d.

bir ordu kurulmasını sağladı. Yeniçeriler 16 Kasım 1808'de ayaklanarak Sekban-ı Cedid'i kapattırdılar.⁶⁵

II. Mahmud Sırp, Yunan, Tepedelenli Ali Paşa ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanlarıyla uzun süre uğraşmıştır.⁶⁶ Bu zor şartlar altında yeni ve düzenli bir orduya ihtiyaç duyulduğunu bilen II. Mahmud Yeniçerilere denge olması amacıyla Topçu ve Arabacı Ocaklarına özel yakınlık gösterdi ve onlara ikramlarda bulundu. Bu durum II. Mahmud'a Yeniçerileri kaldırması sırasında büyük bir güç verecektir. II. Mahmud bir taraftan da güvendiği insanları Yeniçerilerin kargaşa çıkardığı zamanları fırsat bilerek önemli görevlere getirdi. II. Mahmud, Ağa Hüseyin Paşayı Yeniçeri Ağalığına, Hüsrev Mehmed Paşayı Kaptan-ı Deryalığa, Dede Mustafa Ağayı Humbaracı Ocağı başına, Anadolu Beylerbeyliği ile boğazların kumandanlığına da İzzet Mehmet Paşayı getirdi.⁶⁷ Ağustos 1824'de Benderli Selim Paşayı Sadrazamlığa, Ekim 1825'de Kadızade Tahir Efendiyi Şeyhülislamığa tayin etti. Böylece II. Mahmud harekete geçmek için gerekli ortamı hazırlamış oldu.⁶⁸

Yeterince ulemanın, halkın ve bir takım kendi tarafında olmasını sağlayan II. Mahmud 23 Mayıs 1826'da Meşveret Meclisini toplamış ve alınan karar ile mevcut ocakların dışında Eşkinci adıyla yeni bir ocağın kurulması kararlaştırılmıştı. Yeniçeri Ocağının ileri gelenleri de bunu onayladılar.⁶⁹

28 Mayıs 1826'da hazırlanan Eşkinci Layihasına göre Yeniçeri Ocağından 7650 nefer Eşkinci olarak yazılacaktı. Eşkinci askerleri Yeniçeri kışlasında kalacaklar ancak diğer Yeniçerilerle bir arada olmayacaklardı. Eşkincilere belli bir hizmetten sonra emeklilik hakkı da verilecekti. Silah olarak tüfek, kılıç kullanacaklar, giderleri Ağakapısında oluşturulan sandıktan sağlanacaktı. 12 Haziran 1826 tarihinde II. Mahmud'unda yer aldığı bir törenle Eşkinci askeri Et Meydanında eğitime başladı.⁷⁰

⁶⁵ Karal, "Mahmut II", **İ.A.**, Cilt VII, s.165; Necdet Sakaoğlu, Bu Mülkün Sultanları, (İstanbul, Oğlak Yayınları, 1999), s. 463-464.; Yılmaz Öztuna, **II. Mahmud**, (Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), s.30-33 v.d.

⁶⁶ Karal, **a.g.m.**, s.165-166 v.d.

⁶⁷ Ahmed Cevad, **Tarih-i Askeri Osmani**, Cilt I, (İstanbul, 1290), s.369; Esad Efendi, **Vak'anüvis Esad Efendi Tarihi**, (Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz), (İstanbul, O.S.A.V. Yayınları, 2000), s.226.

⁶⁸ **M.O.T.**, Cilt V, s.2888; Ahmet Yaramış, "Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Kurulması", **Türkler**, Cilt XII, s.698.

⁶⁹ **M.O.T.**, s. 2890; **Tarih-i Cevdet**, XII, s. 146; Esad Efendi, **Üss-i Zafer**, İstanbul, 1293, s.21-22.

⁷⁰ **Üss-i Zafer**, s.64-65; Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Devletinin Askeri Yapısı", **Türkler**, Cilt X, s.118.

Ancak Yeniçeriler hemen propagandaya başladılar ve kahvehanelerde insanları kışkırtmaya çalıştılar. Yeniçeriler, ocağın kaldırılacağını söyleyerek esnafında zarara uğrayacağını söylediler ve halkı da isyana teşvik ettiler. II. Mahmud isyanı önlemek istediye de başarılı olamadı. 14/15 Haziran gecesi isyancılar Et Meydanın da toplanmaya başladılar. Yeniçerilerin isyan etmeleri üzerine başta Sadrazam Benderli Selim Mehmet Paşa ve ileri gelen devlet adamları Topkapı Sarayında toplandılar. İsyân haberini alan II. Mahmud da Beşiktaş'taki Sarayından çıkarak Topkapı Sarayına geldi.⁷¹

Yapılan toplantı sonunda isyancılara karşı şiddet kullanılmasına karar verildi. Sancak-ı Şerif Topkapı Sarayından alınarak Sultan Ahmet Camiine götürüldü, tüm sadık askerler, medrese talebeleri ve halk Yeniçerilerle çarpışmak için hazırlandı.⁷²

Sadrazam Benderli Selim Mehmet Paşa, Sultanahmet Camiini karargâh merkezi yaparak buradan harekâtı idare etti. Ağa Hüseyin ve İzzet Mehmet Paşayar ikiye bölünen askerin başına geçtiler. Ağa Hüseyin ve İzzet Mehmet Paşalar ile Topçubaşı Karacehennem İbrahim Ağa ve Humbaracı Dede Ağa iki koldan Et Meydanına doğru hücum ettiler. Ani baskına uğrayan Yeniçeriler kışlalarına kaçtılar. Kışla kapılarını kapatan Yeniçeriler teslim olmadılar. Bunun üzerine Karacehennem İbrahim Ağa kışla kapılarını topla darmadağın ederek içeriye daldılar. Yeniçeriler bu ani baskın ve top ateşi karşısında çaresiz kalarak kaçışmaya başladılar. Yapılan çarpışmalardan sonra Yeniçeriler tamamen ortadan kaldırıldı. Yeniçeri kışlaları yakılıp yıkıldı. Eşkiyaların çoğu öldürüldü daha sonra yakalananlar ise ya öldürüldü ya da sürgüne gönderildi. Bu olay tarihe "*Vakay-ı Hayriye*" olarak geçecektir.⁷³ Böylece Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. Bununla birlikte Yeniçerilerden geri kalanları Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşamaya devam ettiler. Yeniçeriler fert olarak kaldırılmadı ancak cemaat yok edildi.⁷⁴

⁷¹ Mustafa Nuri Paşa, **Netayic-ül Vukuat**, (Sadeleştiren, notlar ve açıklamalar ekleyen Neşet Çağatay, Cilt III, (Ankara, T.T.K., 1987), s.254; **M.O.T.**, s.2890.

⁷² Şirvanlı Fatih Efendi, **Gülzar-ı Fütuhât**, (Hazırlayan: Mehmet Ali Beyhan) (İstanbul, Kitabevi Yayınları 2001), s.XXVII.

⁷³ **Tarih-i Cevdet**, Cilt XII, s.188-189; Yaramış, **a.g.m.**, s.698-699; **M.O.T.**, s.2899 v.d.

⁷⁴ Helmuth Von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, (Çev: Hayrullah Örs), (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969), s.280.

1.4.2.1. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu⁷⁵

Vakay-ı Hayriyyeden bir gün sonra Meşveret Meclisi toplanarak Yeniçeri Ocağının kaldırıldığına dair bir ferman hazırlandı. Önce Sultan Ahmet Camiinde Esad Efendi tarafından okunan ferman daha sonra bütün sancaklara gönderildi. Fermada Yeniçeri Ocağının kaldırıldığı Yeniçerilik, Hasekilik, Yeniçeri Zabıtlığı, Turnacılık, Saksonculuk, Yoldaşlık gibi tabirlerin yasaklandığı, Yeniçeri Ocağının yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu kurulduğunu, yeni ordunun Seraskerliğine Ağa Hüseyin Paşanın getirildiği, Seraskerlik Merkezi olarak Ağa kapısının belirlendiğine karar verildiği belirtildi.⁷⁶

Yeni ordunun başına Serasker unvanıyla Ağa Hüseyin Paşa, nazırlık görevine Hacı İbrahim Saib Efendi tayin olundu. Ayrıca Asakir-i Mansure tertiplerinin başına başbinbaşı olarak Hacı Osman Ağa ve tertiplerin kumandanlıklarına ise binbaşı rütbesiyle Davut ve İbrahim Ağalar tayin olundu.⁷⁷ Seraskerin sadece komuta etmesi ve askerinin idare işleriyle uğraşması için Mansure Nezareti kuruldu.

Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusuna ilk asker alımları çok hızlı oldu. Üç gün içinde 1500 askerinin kaydı yapıldı. Yeni askerler hiç vakit kaybetmeden üniformasız bir şekilde eğitime başladılar. Bab-ı Seraskerinin yakınında eğitim yapıyorlardı. Haziran ayı sonuna doğru toplam asker sayısı 5.000'e yaklaşmıştı. II. Mahmud 29 Haziran 1826 tarihinde yeni askerleri denetlemek üzere saraya çağırdı ve atış eğitimlerini izledi. II. Mahmud Serasker Ağa Hüseyin Paşayı, Nazır İbrahim Saib Efendiyi ödüllendirdi. Askerlerin durumundan, yeni askerlik binasından ve komutanlardan memnun kaldı.⁷⁸

Bu kanunnameye göre Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu 12.000 kişilik bir askeri birlikten meydana geldi ve 8 tertibe ayrıldı. Her tertip bir binbaşı tarafından yönetilecekti. 8 Tertibin başına bir Başbinbaşı atandı. Her tertip iki koldan, her koldan biri 100 mevcutlu altı saftan (bölük) oluşuyordu. Saflar yüzbaşı komutasında idi. 12

⁷⁵ Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun şeması için bkz. Ek 10. ve Asakir-i Mansure Alayının teşkili için bkz. Ek 11.

⁷⁶ **B.O.A., H.H.** 17517-A; **Tarih-i Cevdet**, XII, s.314.

⁷⁷ **Üss-i Zafer**, s.107-108.

⁷⁸ **Üss-i Zafer**, s.195; **Tarih-i Cevdet**, Cilt XII, s.202; Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin İstanbul'da ki asker alımı ve talim çalışmaları sürerken bir taraftan da bir kanunname hazırlandı. 7 Temmuz 1826 (1 Zilhicce 1241) tarihinde II. Mahmud Asakir-i Mansure Kanunnamesini onaylayarak yürürlüğe koydu. Kanunnamenin tam metni için bkz; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, **Asakir-i Mansure-i Muhammediye**, TY.5824, vr.2a-16a.

safın altısına Sağ Kol, diğer altısına ise Sol Kol adı verildi. Bu kollara komuta edenlere de Kol Ağası veya Altıyüzbaşılar adı verildi. Saflar onar kişilik gruplara ayrıldı. Her birinin başına bir onbaşı verildi. Her safa ayrıca askerleriyle birlikte birer topta verildi. Her tertipte ayrıca birer topçubaşı, arabacıbaşı, cephanecibaşı ve bunların her birisinin mülazımları (yardımcıları), çavuşlar, sancaktarlar, mehterbaşı, cerrahta atandı.⁷⁹

Sekiz binbaşından ikisi Serasker kapısı yapılan Eski Sarayda ki (İstanbul Üniversitesi merkez binasının bulunduğu yerde) kışlalarında oturdular ve nöbetle İstanbul'un güvenliğinden sorumlu tutuldular. Üsküdar kışlasında bulunan üç Binbaşı, Fenerbahçe'den Karadeniz'e kadar Anadolu kıyısındaki kale, tabya ve karakolları, Davutpaşa Kışlasında bulunan üç Binbaşı Baruthane'den yine Karadeniz'e kadar olan kale, tabya ve karakolları muhafaza edip bu bölgelerin güvenliğinden sorumlu tutuldular.⁸⁰

Asakir-i Mansure'nin Yeniçerilerden ayrılan önemli bir farkı vardı. Bu orduya sonradan Müslüman olmuş olan devşirmelerin alınmaması kararlaştırıldı. Soyu soppu belli olmayan insanlar alınmadı. Alınacak askerlerin 15 ile 30 yaşları arasında olmasının dikkat edildi.⁸¹

Asakir-i Mansure Kanunnamesi terfi için kıdemliliği esas aldı. Kanunnamede ayrıca askerlerin yaş miktarları da belirlendi. Kıyafetleri belli esaslara bağlandı. Askerler tüfek, süngü ve mermi, subaylara ise kılıç verildi. Askerler sürekli kışlalarında bulunacaklardı. Askeri firarları önlemek için askerler subaylara kefil yapıldı.⁸²

8 Mayıs 1827'de Serasker Ağa Hüseyin Paşa yerine Hüsrev Paşa atandı. Hüsrev Paşaya yeni orduyu hükümet içinde ve dışında savunabilmesi, ekonomik ve politik gücü olması içinde Anadolu Beylerbeyliği ile daha küçük bölgelerin sancak beylikleri verildi. Hüsrev Paşa komutasındaki ordu ihtilal sonrası Fransız ordusu örnek alınarak modernleştirildi.⁸³

1828 yılına gelindiğinde orduda bir takım değişiklikler yapıldı. Tertip yerine Alay, Kol yerine Tabur, Saf yerine Bölük tabirleri kullanılmaya başlandı. Üç tabur

⁷⁹ T.K.K.T., s.62; T.S.K.T., Cilt III/V. Kısım, s.189 v.d.

⁸⁰ M.O.T., s.2894 v.d.

⁸¹ Terzioğlu, a.g.e., s.40.

⁸² Yaramış, a.g.m., s.701; M.O.T., s.2895.

⁸³ Stanford J ve Ezel Kural Shaw, a.g.e., s.51.

birleştirilerek Alay yapıldı. Topçu, Toparabacı ve cephaneci sınıfları taburlardan alınarak Alaylara verildi. Başbinbaşılık kaldırıldı ve her alayın başına Miralay (Albay) unvanıyla bir subay, Taburlara da komuta etmek üzere birer binbaşı atandı. Ayrıca binbaşı ve miralay (Albay) arası bir rütbe olan Kaymakamlık (Yarbay) kuruldu ve her alaya komutan yardımcısı olarak atandı. Kol Ağalıkları taburların kadrosuna dâhil edildi ve her tabura sağ ve sol kolağaları, ayrıca birer sancaktar ve birer kâtip verildi. Bölüklere yine Yüzbaşı komuta etti. 1829 yılında taburların sekizinci bölükleri Avcı Bölüğü haline getirildi.⁸⁴

Asakir-i Mansure ordusu büyüyordu ve alayların sayısı artmıştı. Bu yüzden iki Alay bir Liva sayılıp, komutasına da Mirliya denilen bir paşa getirildi. 1831'de İstanbul'daki Alaylara Hassa; Üsküdar'daki Alaylara ise Mansure adı verildi. Böylece yeni ordu ikiye bölünmüş oldu ve her birinin başına Ferik rütbesiyle bir subay verildi. 1832 yılında Hassa Ferikliği ve bir süre sonra da Mansure Ferikliği Müşirliğe yükseltildi.⁸⁵ Bu son duruma göre rütbeler ise şöyle sıralanıyordu;

Er, Onbaşı, Bölükemini, Çavuş, Başçavuş, Mülazım, Yüzbaşı, Sol Kol Ağası, Sağ Kol Ağası, Binbaşı, Kaymakam (Yarbay), Miralay (Albay), Mirliya (Tuğgeneral), Ferik (Tümgeneral), Müşir (Mareşal).⁸⁶

1834 yılında Topçuluk kaldırılarak Tophane Müşirliği kuruldu ve topçu birlikleri buraya bağlandı.

1.4.2.2. Hassa Ordusu

Yeniçerilerin kaldırılmasından önce Bostancı yani Hassa Askeri diye bir sınıf vardı. Bu askerler sarayların ve karakolların güvenliğini sağlardı. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra bütün karakollara Mansure askeri yerleştirildi. Bostancılara ise Saraya ait bahçelerin güvenliği görevi verildi. Bu askerler için 1826 yılında Muallim Bostani yani Hassa adıyla bir ocak kuruldu ve Mansure askerleri gibi eğitime tabi

⁸⁴ T.S.K.T., s.192.; T.K.K.T., s.62.; M.O.T., s.2895 v.d.

⁸⁵ Özcan, a.g.m., s.119.; Musa Çadırcı, "Yenileşme Sürecinde Osmanlı Ordusu", **Türkler**, Cilt X, s.805 v.d.

⁸⁶ Tanzimat ve daha sonraki dönemlerdeki rütbeler için bkz. Ek 15 ve Türkçesi için Ek 16.

oldular. Bu askerlere Topkapı Sarayında bir kışla ve eğitim alanı verildi. Bir süre sonra da Topkapı, Dolmabahçe ve Beşiktaş saraylarını koruma görevlerini üstlendiler.⁸⁷

1.4.2.3. Redif Teşkilatının Kurulması

1826'da Yeniçeri Ocağını kaldıran II. Mahmud hemen Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu meydana getirmişti. Ancak bu ordu ile bütün imparatorluğun güvenliğini sağlamak imkânsızdı. Bu ordu için Mansure Hazinesi kurulmasına ve birçok gelirin bu hazineye aktarılmasına rağmen askerlerin masrafları karşılanamıyordu. Masraflar karşılanamadığı içinde yeni askerler almak ve asker sayısını artırmak imkânsızdı. Bu durumu gören II. Mahmud aldığı her kararda danıştığı devlet adamlarıyla bir araya gelerek 1834 baharında çözüm aramaya başladı. 1834 Ağustosunda toplanan Meclis-i Şura'da Redif birliklerinin kurulması kararlaştırıldı.⁸⁸

Redif teşkilatı Prusya'daki Landor Teşkilatı esas alınarak kuruldu.⁸⁹ Redif birlikleri denilen Redif-i Asakir-i Mansure teşkilatı kurulduktan sonra Asakir-i Mansure ifadesinin yerini Asakir-i Nizamiye almış ve imparatorluğun sonuna kadar bu isim kullanılmıştır. Nizamiye kelimesi günümüzde de kullanılmakta ve kışla girişleri bu isimle adlandırılmaktadır.⁹⁰ Redif teşkilatı 31 Ağustos 1912'de kaldırıldı.⁹¹ Redif askerleri her sancakta üçer dörder taburdan ibaret olarak, her eyaletin onar on ikişer tabur Redif askeri olup, büyük valiler bunların amiri (müşiri) ve komutanı idi. Bu redif askerleri haftada iki gün, askeri giysiler giyerek talim yaparlardı, diğer günlerde kendi işleri ile uğraşırlardı.⁹²

⁸⁷ Yeni kurulan bu ocak askerleri de Mansure askerleri gibi eğitim aldılar ve onlar gibi oluşturuldular. Mansurelerde Alay birlikleri uygulanmaya başlayınca Bostani yani Hassa Ocağında da Alay birlikleri uygulanmaya başlandı. Daha sonra bunların başına bir Hassa Feriki getirildi. Bostancıbaşılık ve Bostani Hassa tamamen kaldırılarak bunlara Hassa Askeri denilmeye başlandı. Hassa askerleri ve subayları Mansure asker ve subaylarından daha saygın idiler. Aynı yapıya sahip olmasına rağmen Hassa Askerlerinin imtiyazlı durumu 1843 yılına kadar devam etti. 1839 yılında II. Mahmud öldüğü zaman İstanbul'da her biri 6.000 mevcuttu iki Hassa tümeni vardı. Shaw, **a.g.e.**, s.52.; **T.S.K.T.**, 194-195 v.d.

⁸⁸ **Netayic-ül Vukuat**, s.297; Musa Çadircı, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatı", Ankara, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt VIII-XII, Sayı: 14-23, 1975, s.66; **Lütfi Tarihi**, Cilt IV, s.144.

⁸⁹ **T.S.K.T.**, s.195.

⁹⁰ Abdülkadir Özcan, "Asakir-i Mansure-i Muhammediye", **T.D.V.İ.A.**, Cilt III, s.457.

⁹¹ J.Deny, Redif, **İ.A.**, Cilt IX, s.667.

⁹² **Netayic-ül Vukuat**, s.298; Deny, **a.g.m.**, s.666.

1.4.2.4. Harbiye Mektebinin Kurulması⁹³

Yeniçeri Ocağını kaldıran ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu kuran II. Mahmud, bu yeni ordunun eğitim ve öğretim düzeyi yüksek subaylara ihtiyacı olduğunu biliyordu. Bu yetişmiş subay ihtiyacı ilk zamanlarda Mühendishane-i Berri Hümayundan karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak bu yeterli olmamıştır. Harbiye'nin kuruluşu konusunda en önemli teşebbüs 1831'de meydana geldi. Hassa Ordusu Müşiri Ahmed Fevzi Paşa, Selimiye'deki Mansure askerleri arasından birkaç yüz kişiyi seçerek bunları teşkilatlandırdı. Selimiye'deki 4. Alayın II. Taburunun askeri arasından yaşları 19-21 arasında değişen erleri seçerek bunlara Sıbyan Bölükleri adı verildi. Bu askerlere askeri eğitimin yanında okuma yazmada öğretildi. Sıbyan Bölükleri Harbiye'nin temelini oluşturduğu gibi buradaki erlerde ilk Harbiyeliler sayılır.⁹⁴

Harbiye'nin açılmasının düşünüldüğü yıllardan 1835'e kadar okul çeşitli biçimlerde adlandırılmıştır. Okula bazen Fransız "Ecole Militaire" bazen Mekteb-i Hassa bazen de Mekteb-i Harbiye denilmiştir. Ecole Militaire adı da Fransa Napolyon'un açtığı "Saint Cyr" askeri okulunu tanıyanların yakıştırmasıdır. Okulla ilgili olarak Takvim-i Vekâyi' de ve 1835 yılından iki ay önce yerine konan kitabe de Mekteb-i Harbiye ifadesi kullanılmıştır.⁹⁵

II. Mahmud Avrupa'da uzun yıllar kalmış olan Mehmed Namık Paşa'yı Harbiye Mektebini kurmakla görevlendirdi. Ahmed Fevzi Paşa'yı da yanına yardımcı olarak verdi. Namık Paşa'nın çalışmaları sonunda 1834 yılında Maçka Kışlasında tadilat ve ilaveler yapılmak suretiyle Fransız Saint Cyr Akademisi örnek alınarak eğitim süresi 4 yıl olan Mekteb-i Şahane-i Harbiye adıyla kuruldu.⁹⁶

Selimiye kışlasındaki Sıbyan Bölükleri buraya nakledildi. 400 kişilik sınıflar, kütüphane, cami, hamam, hastane, eczane, matbaa ve mutfakla donatılan mektebin laboratuvarları için gerekli malzemeler İngiltere ve Fransa'dan sipariş edildi.⁹⁷

⁹³ Harbiye ile ilgili belge ve fotoğraflar için bkz. Ek 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

⁹⁴ Abdülkadir Özcan, "Harbiye", **T.D.V.İ.A.**, Cilt XVI, s.115; İsmail Kurtcephe ve Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, (Ankara, K.H.O. Matbaası, 1991), s. 46.

⁹⁵ Milli Savunma Bakanlığı, **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, (Ankara, 2000), s.254.

⁹⁶ Bilim, **a.g.e.**, s.75.

⁹⁷ Özcan, **a.g.m.**, s.115; Kurtcephe ve Balcıoğlu, **a.g.e.**, s.49.

Okulun tamir ve düzenlenmesi bitip Sıbyan Bölüklerinin 1834'te buraya taşınmasından 8 ay sonra 5 Rebiülevvel (1 Temmuz) 1835'de II. Mahmud okula gelmiş ve okulu resmen açmıştır. Bundan sonra okul çeşitli isimlerle anılmışsa da öğrencilere hep Harbiyeli denilmiştir.⁹⁸

Mekteb-i Harbiye'nin en büyük amiri Mektep Nazırı idi; ondan sonra Ders Nazırı geliyordu. Harbiye'nin ilk nazırı Mustafa Mazhar Bey zamanında (1834-1836) okul modern bir eğitim kurumu değildi. Buraya gelen öğrenciler hiçbir eğitim almadan geldikleri için Harbiye'de ilk, orta ve lise birinci sınıf düzeyinde eğitim veriliyordu.⁹⁹

1836 yılında Mekteb-i Harbiye'de altı bölük bulunmaktaydı. Her bölükte idareci subay ve astsubay olarak bir yüzbaşı, bir üsteğmen, bir teğmen, bir başçavuş, beş çavuş ve bir bölük emini vardı. Ayrıca eğitim heyeti olarak bir sağ kol ağası, üç yüzbaşı, bir üsteğmen, bir asteğmen ve 14 öğretmen vardı. Bunların arasında bir de tercüman vardı.¹⁰⁰

---

⁹⁸ M.S.B, s. 254; T.S.K.T., s.365.

⁹⁹ Kurtcephe ve Balcıoğlu, a.g.e, s.53 v.d.

¹⁰⁰ T.S.K.T., s.366.; Harp Okulu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Hayrullah Gök, **Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834-1883)**, (Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2005).

İKİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİNDE ORDU (1839-1876)

1. ABDÜLMECİD DÖNEMİ (1839-1861)

1.1. Tanzimat Fermanında Ordu¹⁰¹

Babası II. Mahmud'un ölümü üzerine Abdülmecid, 3 Temmuz 1839'da on yedi yaşında iken Osmanlı tahtına geçti. Tecrübesizliği, o sıralarda devletin içinde bulunduğu zor durumu halletmesini güçleştiriyordu. Genç padişah devlet büyüklerine kendilerini dinleyeceklerine dair söz verdi. Yabancı elçilere de II. Mahmud'un başlattığı ıslahat çalışmalarına devam edileceği bildirildi.

24 Haziran 1839'da Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya karşı alınan Nizip mağlubiyeti ile devletin durumu daha da kötüye gidiyordu ve devlet ileri gelenleri arasında rekabet iyice kızışıyordu. II. Mahmud'un cenaze töreni sırasında Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye reisi Koca Hüsrev Paşa, Başvekil Mehmet Emin Rauf Paşa'dan mühr-i hümayunu zorla alarak kendisini sadrazam ilan ettirdi (2 Temmuz 1839). Abdülmecid, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'yı affederek meseleyi çözmek istedi. Orduya ve donanmaya haber göndererek harekâtı durdurmalarını istedi. Akif Efendi Çanakkale Boğazı açıklarında bulunan Osmanlı donanmasına haber verdikten sonra Mısır'a giderek Mehmed Ali Paşa'ya Padişahın kendisini affettiğini bildirdi. Kaptan-ı Derya Ahmed Fevzi Paşa ise rakibi olan Hüsrev Paşa'nın sadarete gelmiş olmasından çekinerek donanmayı Mısır'a götürüp Mehmed Ali Paşa'ya teslim etti (3 Temmuz 1839). Kısa bir süre sonra da Nizip mağlubiyeti haberi İstanbul'a geldi. Osmanlı Devleti donanmasız ve ordusuz kalmıştı. Bu durumdan cesaret alan Mehmed Ali Paşa, Abdülmecid'in teklifini kabul etmedi. Diğer yandan İngiltere, Fransa, Rusya,

¹⁰¹ Tanzimat dönemi ordu teşkilatı için bkz. Ek. 12.

Avusturya ve Prusya verdikleri ortak bir nota ile Mısır sorunun kendilerine danışılmadan çözülmemesini istediler (27 Temmuz 1839). Bu notanın Osmanlı Devletince kabul edilmesiyle devlet Avrupalı devletlerin vesayeti altına girdi.¹⁰²

Bu arada Londra ve Paris'te bulunan Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa derhal İstanbul'a döndü ve Padişahı Avrupa devletlerini memnun edecek bir fermanın ilan edilmesine ikna etti. Bizzat Mustafa Reşit Paşa'nın hazırladığı Tanzimat Fermanı'nı (Gülhane Hatt-ı Hümayun) 3 Kasım 1839'da okuyarak ilan etti.¹⁰³

Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yenilikler içerisinde inceleme konumuz olan askeri meseleleri ana hatlarıyla söylemek gerekirse:

Vergilerin önceden bilinmesi önemlidir. Devlet ülkesini korumak için elbette askere muhtaçtır ve bunun için masraf yapmak zorundadır... Herkesin gücüne göre uygun bir vergi ödemesi ve devletin askeri masrafları ile diğer giderlerin gerekli yasalarla sınırlandırıp tespit ederek masraflar ona göre yapılacaktır. Askerlik meselesi dahi söylediğimiz gibi önemli bir meseledendir. Memleketi korumak için asker vermek askerin borcudur. Fakat şimdiye kadar bölgelerin nüfus miktarı göz önünde tutulmayarak kiminden fazla kiminden noksan asker istenmekte idi. Bu da hem kuralsızlığa hem de tarım ve ticaretin zarar görmesine sebep olmakta idi. Diğer taraftan asker olanların ömürlerinin sonuna kadar bu hizmette bırakılmaları kendilerinin ümitsizliğe düşmeleri sonucunu vermekte, soy sop sahibi olmalarını önlemekte idi. Bundan dolayı şimdiden sonra her bölgeden gerektiği zaman istenecek askerin daha iyi bir usule göre alınması ve dört beş sene müddetle sıra ile hizmet etmelerini sağlayacak bir usul bulunması gerekmektedir.... Diğer taraftan askeri Tanzimat da Bab-ı Seraskeri Dar-ı Şura'sında söyleşilip gereken kanunlar kararlaştırılacaktır.¹⁰⁴

Tanzimat fermanının yer alan bu sözler II. Mahmud'un yaptıklarının yetersiz kaldığının bir göstergesidir. Askeri alanda yapılacak değişikliklerin Bab-ı Seraskeriye bağlı Dar-ı Şura-yı Askeriye'de olacağı fermanında belirtilmişti. Bu mecliste tıpkı Meclis-

¹⁰² **Netayic-ül Vukuat**, s. 276-277; Cevdet Küçük, "Abdülmeccid", **T.D.V.İ.A.**, Cilt I, s. 259; A.H. Ongunsu, "Abdülmeccid", **İ.A.**, Cilt I, s. 92 v.d.

¹⁰³ Ahmed Cevad Eren, "Tanzimat", **İ.A.**, Cilt 11, s.709-710 v.d.

¹⁰⁴ Bu konuda pek çok araştırma ve inceleme mevcuttur. Ancak konumuz kapsamında diğer meselelere girmiyoruz. Ayrıntılı bilgi için bkz: Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, (Ankara, TTK, 2. Baskı, 1991); Halil İnalçık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu" **Bellekten**, Cilt XXVII, 1964, s.603-622; Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, (İstanbul, YKY), 2002 v.d.

i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye gibi II. Mahmud'un saltanatının son zamanlarında kurulan üç önemli meclisten biriydi. Ancak etkinliğini Tanzimat döneminde ortaya koyacaktır.

Dar-ı Şura-yı Askeri'nin kurulmasını Mısır ordusunda Miralay olan Manastırlı Selim Satı Paşa'nın 1832 yılında kaçarak İstanbul'a gelmesinden sonra padişaha önerdiği ve nizamnamesini hazırladığı belirtilmektedir.¹⁰⁵ Dar-ı Şurâ-yı Askeri'nin kurulduğu 7 Şubat 1837'de ilan edilmişse de ancak Nisan ayında çalışmalarına başlamıştır. Alanlarında başarılı olmuş üst rütbeli çeşitli branşlardan 12 subaydan oluşturulan kurulun başkanlığına Mirliya Hayrettin Paşa atanmıştı. Ayrıca iki sivil üyesi vardı. Bunlardan birisi Şura-ya Askeri Müftüsü diğeri ise yazışmalardan sorumlu kâtipti. Meclis Bab-ı Seraskeride toplanmaktaydı.¹⁰⁶ Böylece askeri meselelerde bir kişinin değil birçok kişinin görüşü alınarak en doğru kararın verilmesi sağlanmak istenmiştir. Dar-ı Şurâ-yı Askeri, Tanzimat boyunca faaliyetlerini sürdürecektir ve Osmanlı ordusunun çağdaş bir yapıya kavuşturulmasında etkin rol oynayacaktır. Dar-ı Şurâ-yı Askeri için çıkarılan nizamnamede askerlik alanında ortaya çıkan sorunlar üzerinde durulmakta, bunlara çözüm yolları aranmaktaydı. Büyük bir devlet olan Osmanlı Devletinin kendisini korumak için Mükemmel Nizami Askeri bulundurmasının şart olduğu, askerlik süresinin çok uzun olduğu, bu hizmeti ancak yaşlılıkta bitirebilenlerin ne kendilerine ve nede memlekete bir faydalarının olmadığı vurgulanıp, daimi düzenli bir ordunun ihtiyaçlarının olacağı, bunların Şuraca karşılanacağı belirtilmekteydi.¹⁰⁷

Tanzimat Fermanı'nda yer alan düşünceler daha önceki bu nizamnamede belirtilmekteydi. Diğer taraftan Asakir-i Mansure ismi terk edilerek Tanzimat fermanının ilanından sonra 14 Haziran 1843 yılında padişahın onayı ile Asakir-i Muntazama veya Asakir-i Nizamiye tabirleri kullanılmaya başlandı.

¹⁰⁵ Ahmet Yaramış, **II. Mahmud Dönemi'nde Asakir-i Mansure-i Muhammediye (1826-1839)**, (Ankara, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).

¹⁰⁶ Ziya Şakir, **Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi**, (İstanbul, 1957), s.77-78.

¹⁰⁷ Dar-ı Şurâ-yı Askeri Nizamnamesi için bkz. **Düstur-ı Askeri**, (İstanbul Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası, 1287), s.144-148.

1.2. 1843 Askeri Teşkilatlanması ve Yapılan Düzenlemeler¹⁰⁸

1.2.1. Muvazzaf Kuvvetler

II. Mahmud'un başlattığı yenilik çalışmalarıyla birlikte iç gelişmelerde ve dış sorunlarda oldukça sıkıntılı günler yaşanmıştı. 1843 yılına gelindiğinde askeri alanda yapılanların yetersizliği iyice gün yüzüne çıktı. Özellikle askeri alma yöntemi temel bir yöntemle yapılmıyor, eski usulde askere alma işlemleri devam ediyor ve halkta memnuniyetsizliğe neden oluyordu. Askerlik süresi de kesin olarak belirtilmemişti. Bu da askeri firarilerin artmasına ve askerlikten çekinilmesine sebep olmuştu. Diğer yandan subay atamalarında ise adam kayırma ve hatır gönül işleri ön planda tutuluyordu.

Abdülmecid askerlik alanında yapılacak yeniliklerin saptanıp uygulanması için Mabeyn-i Hümayun ve Hassa Müşiri Rıza Paşa'yı görevlendirdi. Rıza Paşa tek başına hareket etmeyerek güvendiği kimselerin görüşlerini ve valilerin bilgisine baş vurdu. Diğer yandan konun ayrıntılarıyla görüşülmesi için Meclis-i Muvakkat adı ile özel bir kurul oluşturuldu. Yapılan çalışmaların ardından alınan kararlar padişaha sunularak onayı alındı. Görkemli bir törenle alınan kararlar herkese duyuruldu.¹⁰⁹ Bu tören 6 Eylül 1843 (1 Şaban 1259) günü Sadrazam Rauf Paşa, Şeyhülislam Mekkizade Asım Efendi ile diğer devlet ileri gelenleri ve askerlerin katıldığı bir törenle duyuruldu.¹¹⁰

İlan edilen bu fermanla Osmanlı toprakları coğrafi konumu, nüfus yoğunluğu ve ulaşım imkânları göz önünde bulundurularak beş ordu bölgesine ayrıldı.¹¹¹ Bunlardan ilk ikisi Başkent'te Hassa Ordu-yı Hümayun Dairesi ve Dersaadet Ordu-yı Hümayun Dairesi diye adlandırılan ve merkezleri İstanbul olan Hassa Ordusu ile Dersaadet Ordusu idi. Hassa birlikleri Tanzimat öncesinde oluşturulmuş olan muhafız alayları idi. Bu birliklerde yapılan düzenleme ile ordu düzeyine çıkarıldı. Bu orduya Bursa, Aydın, Biga, Balıkesir, İzmit, Menteşe, Karahisar-ı Sahip, Hamit, Teke ve Alanya yöreleri bağlandı. Yani asker temini bu yörelerden yapılacaktı. Hassa Ordusuna yeni bir komutan atanmayarak kısa bir süre önce Serasker ünvanı alan Rıza Paşa komuta etti. Dersaadet Ordusu için Ankara, Kastamonu, Edirne, Konya, Amasya, Bolu, İçel,

¹⁰⁸ 1843 ve 1848 Askeri Teşkilatlanması için bkz. Ek. 13.

¹⁰⁹ Ayten Can Tunalı, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)**, (Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2003), s.22-23.

¹¹⁰ **A. Lütü Tarihi**, Cilt VI-VIII, s.1147-1148.

¹¹¹ Kurtuluş Kayalı, "Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri ve Ordu", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1985), Cilt V, s.1253; Eren, **a.g.m.**, s.724; Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Reformları", **Türkler**, Cilt XII, s.794 v.d.

Viranşehir, Büyük ve Küçük Çekmece, Kartal, Gebze yöreleri ayrıldı. Bu yerler dışında kalan bölgeler ise Anadolu Ordu-yı Hümayun Dairesi ile Rumeli Ordu-yı Hümayun Dairesi için ayrıldı. Anadolu ordusunun merkezi olarak Sivas uygun görüldü. Rumeli Ordusu için ise Manastır seçildi. Kurulmasına karar verilen diğer ordu ise Arabistan Ordu-yı Hümayun Dairesi idi. Bu ordunun karargâhı ise Şam'da bulunuyordu. Böylece beş ordu oluşturuldu. Bunlara daha sonra 1848 yılında Irak ve Hicaz Ordu-yı Hümayun'u ilave edilerek sayı altıya çıkarıldı. Yeni ordunun merkezi ise Bağdat'tı. Orduların her birine Müşirler atandı. Ordu müşirlerine Yaverler tayin edildi. Anadolu Ordusunun oluşturma çalışmaları tamamlanmadan merkezin Sivas yerine Harput olmasının daha doğru olacağı sonucuna varılarak Ağustos 1844'ten itibaren ordu merkezi buraya taşındı. Bu ordular sadece kendi bölgelerinden sorumlu değildiler. Gerektiğinde diğer bölgelerde de görev alabiliyorlardı. Birinci ve üçüncü ordular yirmişer alaydan kurulmuştu. Alayların yedisi piyade, yedisi talia,¹¹² beşi süvari ve biri de topçu idi. İkinci, dördüncü ve beşinci ordular on yedişer alaylı idi. Alayların altısı piyade, altısı talia, dördü süvari biri de topçuydu. Piyade alayları üçer taburlu, süvari alayları altışar bölüklü, topçu alayları ise on ikişer bataryalı idi. Piyade taburları bölüklere, bölükler mangalara ayrıldı.¹¹³

Yapılan bu düzenleme ile birlikte askerlik süreye bağlandı. Beş yıl nizamiye askeri olarak hizmet edenler terhis edilecek yerlerine yenileri alınacaktı. Gerekli hazırlıklar ve düzenlemeler tamamlanıncaya kadar, şimdilik beş yıllık süreyi tamamlamış olanlardan bir kısmının terhis edilerek yerlerine redif birliklerinden asker alınması uygun görülerek uygulandı. Böylece nüfus sayımının yapılmamış olmasından kaynaklanan güçlüğü ve kimi yöneticilerin uygulamaya karşı çıkacakları endişesinin önüne geçilmiş oldu.¹¹⁴ Bundan sonra her yılın mart ayı başında her ordu mevcudunun beşte birinin terhis edilip yerlerine kura yöntemiyle yeni askerin alınması kararlaştırıldı. Osmanlı askeri Asakir-i Mansure ya da Muntazama diye değil Asakir-i Nizamiye diye anılacak, nizamiyenin beş yıllık süresini tamamlayan artık yedek ordu konumuna getirilen Redif sınıfına ayrılacaktı. Rediflik süresi ise yedi yıl olacaktı. Bundan böyle subaylar sivil görevler yapmayacaklardı. Her ordu merkezinde birer meclis kurulacak ve ordu ile ilgili kararlar bu meclislerde alınacaktı. Alınan kararlar

¹¹² Talia taburu, öncü ve ileri karakol hizmetlerini gören birliklerdi.

¹¹³ Çadircı, **a.g.m.**, s.806-807.; **T.S.K.T.**, s.201 v.d.

¹¹⁴ **T.S.K.T.**, s.146.

Dar-ı Şurâ-yı Askeri'ye iletilecek, uygun görülürse padişaha bildirilecekti. Padişahın da onayı alınırsa uygulamaya konulabilecekti.

1.2.2. Redif Kuvvetleri

1843 düzenlemesiyle redif birlikleri muvazzaf sınıfına alınmıştı. Muvazzaf olarak beş yıllık askerlik süresini tamamlayanlar da kendi memleketlerinde yedi yıl redif olarak kalacaklardı. Her ordu bölgesi muvazzaf alay sayısı kadar redif bölgesine ayrıldı. Her redif bölgesinde dört taburlu bir Redif alayı kurulacaktı. Redif birlikleri tabur merkezlerinde yılda bir ay eğitim yapacak ve bu süre içinde muvazzaf askerler gibi maaş ve tayinat alacaklardı. 1848 yılında Redif Birliklerinin merkezleri şunlardı: ¹¹⁵

- Hassa Ordusu Redif Alayları: İzmit, Bursa, İzmir, Aydın, Afyon, Isparta altı piyade alayının merkezleriydi. Isparta'da ayrıca birer topçu ve süvari alayına merkezlik yapmaktaydı. . Bursa ve Aydın'da birer süvari alayı için merkez kabul edilmişti.
- Dersaadet (İstanbul) Ordusu Redif Alayları: Merkezleri Edirne, Bolu, Ankara, Çorum, Konya ve Kayseri'de altı piyade alayı, Bolu Ankara, Kayseri'de 3 süvari alayı ve Çorum ve Edirne'de birer topçu alayı vardı.
- Rumeli Ordusu Redif Alayları: Merkezleri Manastır, Selanik, Yanya, Üsküp, Sofya ve Şumnu'da altı piyade alayı.
- Anadolu Ordusu Redif Alayları: Merkezleri Sivas, Tokat, Harput(Elazığ), Erzurum, Diyarbakır ve Kars'ta altı piyade alayından meydana geliyordu.

1.2.3. Yardımcı Kuvvetler

1843 yılındaki yapılan askeri düzenlemelere rağmen Bosna-Hersek gibi ülkenin bazı eyaletlerinde bu sistem uygulanamadı. Ancak devletin herhangi bir savaşa girmesi halinde asker göndermek zorundaydılar. Buna göre bir savaş durumunda bu eyaletlerin göndermesi gereken asker sayıları şöyle saptanmıştı:

¹¹⁵ Mahmut Şevket, a.g.e, Cilt II, s.16; T.K.K.T., s.68-69.

Sırbistan 20.000, Arnavutluk 30.000, Mısır 40.000, Bosna ve Hersek 30.000, Trablusgarp ve Tunus 10.000 olmak üzere toplam 130.000 kişilik yardımcı kuvvet göndereceklerdi.¹¹⁶

1.2.4. Başıbozuk Kuvvetler

Savaş halinde yukarıda belirtilenlerden başka orduya gönüllülerinde katılacağı tahmin ediliyordu. Düzenli ordunun dışında kaldıkları için bunlara başıbozuk kuvvetler deniliyordu.¹¹⁷ Bunlar askerlik eğitimi almadıkları için gerektiği gibi yararlanmak mümkün değildi. Süvari ve Piyade kıtaları şeklinde yapılan bu kuvvetler şunlardan oluşmaktaydı:¹¹⁸

- En az 50.000 kişiden oluşan Müslüman gönüllüler
- Yaklaşık 6.000 kişiden oluşan yaya Jandarma görevi yapan kavaslar, atlı jandarma görevi yapan seymenler ve kır bekçiliği yapan subaşılar.
- Yaklaşık 5.500 kişiyi bulun Dobruca Tatarları ve Don'dan göç ederek Anadolu'ya gelen kazaklar.

1.2.5. Jandarma Teşkilatının Kurulması

Tanzimat Fermanında üzerinde önemle durulan bir konu da can ve mal güvenliğiydi. Çıkarılan yasalarla can güvenliği, ırz ve namus dokunulmazlığı ile mülkiyetin güvence altına alınması sağlanacaktı. Bu amaçla iç güvenliğin, ilk önceleri muhasıllara bağlı zaptiye ve hıfziye memuru diye adlandırılan yeni bir askeri birlikle sağlanması düşünüldü. Bunun için çıkarılan bir layiha ile düzenleme yapıldıysa da 1842 muhasıllığın kaldırılmasıyla bu düzenleme de son buldu. Eski sistem 1844 yılına kadar devam etti. 1844 yılı Şubat'ı başlarında konu ile ilgili olarak yapılan görüşmeler sonunda bütün valilerle diğer yöneticilere, can ve mal güvenliği için alınan önlemlerden istenilen başarıya ulaşılamadığı, bundan böyle daha dikkatli davranılması gereği hatırlatıldı. Ayrıca alınacak bazı yeni önlemler de kendilerine iletildi. Bütün imparatorlukta belirli merkezlerde karakollar kurulması, panayır yerleriyle Müslüman

¹¹⁶ T.S.K.T., s.204.

¹¹⁷ Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt VI, s.164.

¹¹⁸ M.A.Ubicini, **Türkiye 1850**, Cilt II, (Çev: Cemal Karaağaç), (İstanbul, Tercüman Yayınları, 1975), s.422-423.

olmayan halkın dini tören günlerinde güvenlik önlemlerinin artırılması ve devlete karşı ayaklanmaların bastırılmasında uyulması zorunlu kurallar hatırlatıldı. Ne var ki yıllardır bunlar hep söylenmekte ancak tam olarak uygulanamamaktaydı. Bunu bilen Osmanlı Devleti yöneticileri konuyu yeniden ele aldılar ve 8 Haziran 1844'te padişahın onayıyla yeni düzenlemeler bildirildi.

Böylece Tımar sistemi kaldırıldı ve yerine Zaptiye (Jandarma) Teşkilatı kuruldu. Bütün eyalet valileriyle kaymakamlara Anadolu ve Arabistan Orduları komutanlarına gönderilen genelgede, tımarların nasıl kaldırılacağı ayrıntılarıyla açıklandı. Vali ve kaymakamlar yönetimlerinde bulunan bölgelerde ne kadar tımarlı sipahi varsa gelirleriyle birlikte belirleyecekti. Yıllık gelirleri 500-1000 kuruş arasında değişenler, Piyade Zaptiye neferi, 1000-2000 kuruş veya daha çok gelir sahipleri ise Süvari Zaptiye neferi olarak görevlendirilecekti.

Piyade zaptiye askerine yiyecek bedeli ile birlikte ayda 60-70, bazen 80 kuruş ödeneceği göz önünde tutularak, bunun yılda ortalama 750-900 kuruş demek olduğu tımar geliri yılda 900 kuruşun altında kalan piyadelere ve 1800 kuruştan az olan süvarilere, ileride Maliyenin uygun göreceği biçimde fark verileceği belirtiliyordu. Tımarlı alayları subaylarının bir kısmı nizami ordularda görev almışlardı. Kalanlarının isterlerse orduya katılabilecekleri, bunu istemeyenlerin piyade eri ya da süvari zaptiye eri olarak hizmet görmelerinin şanlarına ve mevkilerine uygun düşmeyeceği, öylelerinin eyalet merkezlerine çağrılarak, durumun kendilerine anlatılması, zaptiye birliklerine subay olarak katılmalarının önerilmesi isteniyordu. Buna yanaşmazlarsa, evlerinde oturmak ya da ticaret yapmak dilerlerse, gelirlerine göre bedel vermeleri şart koşuluyordu. Bunu tercih edenlerden kılıç, tabanca, at takımı gibi devlete ait eşya alınıp listesi yapılacak ve hükümete bildirilecekti.

Zaptiye erleriyle subayların kamuyu ilgilendiren işler dışında verecekleri hizmet karşılığında ücret almaları uygun görülmüştü. Ancak bu ücreti kendileri maaşlı oldukları içi Tabur Sandığına yatıracaklardı.

1865 yılına gelindiğinde İstanbul ve eyaletlerde güvenliği sağlamakla görevli 12 zaptiye alayı bulunmaktaydı. Bunların dağılımı şöyleydi: İstanbul'daki alayın beş taburu vardı ve 7 bölüklü 1. Tabur Zaptiye Kapısında görevliydi. 2. Tabur 4 bölükten oluşuyordu ve Üsküdar'da hizmet veriyordu. 6 bölüklü 3. Tabur Beyoğlu'nda, 4 bölüklü

4. Tabur Beşiktaş'ta ve yine 4 bölüklü 5. Tabur da Beyoğlu'nda görevlendirilmişti. Manastır Alayı'nın beşer bölüklü 4 taburu, Selanik Alayı'nın beşer bölüklü, 3 taburu, Edirne'nin de beşer bölüklü 3 taburu vardı. Tuna eyaletinde 7 taburlu alayın piyade ve süvari bölükleri vardı. Üsküp'teki alay 3 taburlu idi. Tırhala'da 3 tabur, Halepte 3 taburlu birer alay kurulmuştu. Suriye'de ise 1., 2., 3., zaptiye alayları görev yapmaktaydı. Anadolu'nun bütününde bu sıralarda tam teşkilatlı alaylar henüz kurulma aşamasında olmakla birlikte bütün eyalet merkezlerinde zaptiye askeri hizmet vermekteydi.¹¹⁹

Zaptiye teşkilatının kurulmasıyla düzenli ordunun iç güvenliği sağlamadaki etkinliği önemli ölçüde azaldı. Ordu, daha çok ülkeyi dış tehlikelerden koruyacak şekilde eğitime başlandı. Düzenli askere ancak çok ender durumlarda, zaptiyenin yetersiz kaldığı olaylarda iç güvenlikle ilgili görevler verilir oldu. Bununla beraber zaptiye askerlerinin eğitilmesinde düzenli ordunun subaylarından yararlandı.

1865 yılına gelindiğinde ülke genelinde 12 zaptiye alayı kurulmuş olup bunlara bağlı tabur ve merkezleri şöyle belirlenmişti:

- Dersaadet Alayı, 5 taburdan oluşmaktaydı. 1. taburu 7 bölüktü ve Bab-ı Zaptiye'de görevliydi. 2. Taburun 4 bölüğü Üsküdar'da, 3 ve 5. taburun 4. ve 6. bölüğü Beyoğlu'nda, 4 taburun 4. bölüğü Beşiktaş'ta görev yapmaktaydı.
- Manastır Alayı beşer bölüklü 4 taburdan kuruluydu.
- Selanik Zaptiye Alayı, 5'er bölüklü 3 taburdu. Taburlar, Selanik, Preveze ve Drama'da bulunuyordu.
- Edirne Alayı 5'er bölüklü 3 tabur olup sırasıyla, Edirne, Filibe ve Tekfurdağı merkez olarak saptanmıştı.
- Tuna eyaletinde 7 taburlu Zaptiye Alayınının 1-5. taburları 6'şar bölüklü, 6-7. taburları ise 4'er bölüklü olup bölüklerden ikişeri süvari kalanları ise piyade idi. Rusçuk, Vidin, Niş, Sofya, Tırnova, Varna ve Tulça tabur merkezi olan yerleşim yerleriydi.

¹¹⁹ Ömer Naili, **Fenni Harp ve Tarih-i Askeri**, Cildi evvel, (İstanbul, Mektebi Harbiye Matbaası, 1283), s.92.

- Üsküp Alayı, her biri beşer bölüklü 3 taburdan oluşmaktaydı. Taburlar, Perzerin, Piriştine ve Üsküp'te bulunmaktaydı.
- Yanya Alayı, beşer bölüklü 3 taburdan ibaret olup, iki bölüğü süvari idi.
- Tırhala Alayı, üç taburundan biri Yenişehir'de diğeri Golos'taydı. Halep Eyaletinde (Halep'te) iki diğeri İskenderun'da olmak üzere üç taburu vardı.
- Suriye'de ise Birinci, İkinci ve Üçüncü Suriye Alayları görev yapmaktaydı. Havran, Huma, Şam, Beyrut, Trablus, Hams başlıca tabur merkezi olan yerleşim birimleri olup, 2 süvari bölüğü de bulunmaktaydı.
- Son zaptiye alayı Bosna'daydı. 6 taburdan kurulu bu alayın dörder bölüğü piyade birer bölüğü ise süvari idi.

Anadolu tarafında ise henüz zaptiye askeri alayı tertip olunmamakla birlikte 10.000 kişilik kuvvet bulunduğ u tahmin ediliyordu.¹²⁰

1869 askeri düzenlemesinden 2 ay kadar önce zaptiye askeri ile ilgili yeni bir nizamname dört fasıl şeklinde otuz madden ibaret olarak hazırlandı. Fasl-ı evvel Asakir-i Zaptiye'nin suret-i tertibi beyanındadır başlığı taşımakta olup, 1-10. maddeleri kapsamaktadır. Her vilayette süvari ve piyade zaptiye askerinin bir alay sayılacağı, alayın taburlara, taburların bölüklere ve bölüklerin ise takımlardan oluştuğ u, taburun iki ve en fazla 10 bölükten, bölüklerin ise beş-on takımdan kurulacağı 1-3. maddelerde hükme bağlanmaktadır. Süvari takımının dört, piyadenin ise sekiz neferden oluşacağı, ayrıca kol vekili ve kol vekili muavini adıyla ikişer subayın görevlendirileceğ i belirtilmektedir. Süvari bölüğünün en çok 60, piyade bölüğünün ise 100 neferi geçemeyeceğ i, bölük ağası, bölük ağası muavini ve jurnal emini unvanlarıyla üçer zabitin kumanda ve idaresinde olacaktı (5. madde). Her sancakta bir tabur zaptiye bulunacak, komutanı tabur ağası olacaktı. Kazalarda ise bu tabura bağlı bölükler bulunacaktı. Vilayetlerde alay beyleri, idare eminleri bulunacak, alay ve bölüklerin mevcutları vilayetlerin ihtiyaçlarına göre saptanacaktı.

Nizamnamenin 8. maddesiyle zaptiye askerliğinin süresinin 2 yıl olduğ u, iki yılı tamamlayanların isterlerse zaptiye olarak kalabilecekleri bu şartın kol vekilleriyle muavinleri için de geçerli olduğ u belirlenmekteydi. 9. madde ise 20-50 yaşlan arasında

---

¹²⁰ Ömer Naili, a.g.e., s.92-94.

olanlardan sağlıklı ve dürüst kimselerin zaptiye olabileceklerini, bunların kefil göstereceklerini, hiçbir bölükte 25 yaşından küçüklerin mevcudun üç katını aşmayacağı hükme bağlanmaktadır. Birinci faslın son maddesiyle vilayet merkezinde yüksek rütbeli subaylardan bir alay meclisinin, livalarda ise tabur meclislerinin bulunacağını belirlemektedir. Bu maddeye 11.11.1870 tarihinde yapılan ekle her vilayette bulunan zaptiye subay ve erlerinin isim, künye, alaya katılış ve ayrılış tarihlerini kapsayan defterlerin üç ayda bir Zaptiye, müşirine gönderilmesi öngörülmekteydi.

Nizamnamenin ikinci faslı, zaptiye asker ve subaylarına verilecek aylık, elbise ve silahlarla ilgili hükümleri ihtiva etmekte olup, 11-19. maddelerden oluşmaktadır. Buldukları bölgenin koşullarına göre aylık verileceği, süvari maaşlarının dörtte biri oranında fazla olacağı, kol vekillerinin maaşlarının otuzar, muavinlerinin ise on beşer kuruş daha fazla olacağı, jurnal eminlerine yüz ellişer kuruştan iki yüz kuruşa, bölük ağalarıyla hesap eminlerine dört yüz kuruştan beşer yüz kuruşa, bölük ağası muavinlerine iki yüz elliden dört yüz kuruşa, tabur ağalarıyla idare eminlerine yedi yüz elliden biner kuruşa ve alay beylerine bin beş yüz kuruştan iki bin kuruşa kadar maaş verilebilecekti (13. madde). Süvari ve piyade zaptiye neferleriyle kol vekilleri ile jurnal eminlerine günlük üçer yüz dirhemden ibaret olarak birer, bölük ağalarına ve muavinlerine ikişer ekmek ve süvari subay ve erlerine "ayrıca günlük üç okka seksen dirhem şair ve dört kıyye samandan ibaret birer, tabur ağalarına ikişer ve alay beyine üçer yem tayini dahi i'ta kılınır" (15. madde)

Piyade zaptiye erine bir tüfek ve bir kasatura ile tabancası, süvari neferine bir filinta ve bir çift tabanca ile bir kılıç palaskalarıyla birlikte devletçe verilecekti. Ayrıca yılda bir defa bir setre ve bir pantolon, bir fes, üç yılda bir birer yağmurluk, piyade takımına senede iki çift kundura, süvariye ise bir çift çizme verilecekti. Süvarinin hayvanları kendi mallan olup bunların eyerleri ile başlık ve şabrak gibi takımları devletçe sağlanacaktı.

Nizamnamenin üçüncü bölümü zaptiye askeri subaylarının seçimine ilişkin hükümleri kapsamaktadır (21-26. maddeler). Bu maddelerle üst düzey subayların ve yardımcılarının seçilmeleri valinin önerisi ve Zaptiye Müşirliğinin onayı ile yapılacağı, tabur ağalarından jurnal eminlerine kadar olanlarının görevden alınmaları veya cezalandırılmalarının ancak yargı kararıyla mümkün olabileceği ve Vilayet İdare

Meclisinin bu kararı onaylamasının gerektiği belirlenmektedir. Ayrıca zabıtlık boşaldıkça atamanın nasıl yapılacağı, küçük rütbeli subayların sahip olacakları asgari nitelikler kurallar ayrıntılarıyla bağlanmaktadır.

Son kısım 27-30. maddelerden ibarettir. Burada başarılı zaptiye askerine verilecek mükâfatlar konu edinilmektedir. Zaptiye subaylığında 30 yıl hizmet etmiş olanlar istediklerinde Nizamiye Askeri Tekaüd Kanunu'na uygun olarak aylıkla emekli olacaklardı. Suçlu takibinde ve yakalanmasında vurularak ölen subay ve neferlerin ailelerine maaşlarının yarısından fazla olmamak koşuluyla aylık bağlanacaktı.¹²¹

1.2.6 1846 Tarihli Kur'a Kanunu

Osmanlı Devletinde askerlik alanında yenilikler yapılmaya başlandığında 1844 yılına kadar geçen sürede asker almada uygulanan yöntem oldukça sert ve kaba idi.

Hükümet, gereksinim duydukça Padişahın emriyle valilerden, bölgelerinde askerliğe elverişli olanlardan istenilen miktarda asker toplayıp göndermelerini isterdi. Bu iş için görevlendirilen memurlar gittikleri yerin ileri gelenleriyle birlikte belirtilen sayıdaki gençleri halk arasından zorla seçerlerdi. Bekâr veya evli ayrımı düşünülmeden, gençler toplanarak kasabalara gönderilirdi. Bunlar, diğer yerlerden gelecek olanları beklerken bakımsız bir şekilde hapis hayatı yaşıyor gibi idiler. Birliklerine katılmaları için giderlerken yollarda çok sıkıntı çekiyorlardı. Eşit haklara dayanmayan, kayırmalara elverişli olan bu yöntem hoşnutsuzlukların gün geçtikçe artmasına neden oldu.

Askere almada görülen bu düzensizlik ne ücretli askerlik sistemine ne de askerliğin bir vatan borcu olarak görüldüğü sisteme uyuyordu. Gülhane Hattı'nın öngördüğü eşitlik, kimseye zulüm ve baskı yapılmaması, herkesin hak ve vazifesini önceden bilmesi gibi ilkelerin asker alımında da yürürlüğe konmasını zorunlu hale getirmişti. Nitekim, 1843'te ordu yeniden düzenlenirken bu konuya da değinilmişti. Kura ile asker alınacağı belirtilmiş ancak bunun nasıl olacağı ayrıntılarıyla saptanmamıştı.

¹²¹ Tunalı, **a.g.e.**, s.41-43; Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi, Takvim-i Vekayi ve Düstur ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi Divan-ı Hümayun Defterleri Kataloğu, Kanunname-i Askeri Defter, No: 4'te bulunmaktadır.

Avrupa devletlerinde askerliğin herkes için zorunlu bir hizmet olarak görülmesi ve kura ile asker alma yöntemi 1814 yılında ilk defa Prusya'da uygulama alanına konulmuş, başlangıçta diğer Avrupa ülkeleri bu uygulamayı yadırgamışlardı. Ancak daha sonraları Prusya ordularının savaşlarda başarılı oluşu üzerine onlar da kabul etmek zorunda kalmışlardı. Zengin, fakir, tüccar farkı gözetilmeksizin bütün halktan askerlik çağına gelenlerden asker alınması benimsenmiş, ancak öğretmenlerle bazı devlet dairelerinde çalışanlar muaf tutulmuşlardı. Bedel ödeme yolu ile askerlikten muaf tutulma bu ülkelerde geçerli değildi.

1846 yılı başlarında konu "Dâr-ı Şurâ-yı Askeri" de yeniden ele alındı. Bir yasa tasarısı hazırlanarak "Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye"ye sunuldu. Mecliste yapılan görüşmeler sonunda kesin şeklini alan kanun Padişahın onayından sonra yayınlanarak yürürlüğe kondu.¹²² Yeterli sayıda bastırılarak ordu merkezlerine ve diğer ilgili yerlere dağıtımı yapılan bu kanunun basılı metni ATASE Kütüphanesinde ve Musa Çadircı'nın özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Metni, bütünüyle madde madde Musa Çadircı, Türkçeleştirilerek yayınlamış, daha sonra diğer kura kanunlarıyla birlikte Faruk Ayın tarafından ele alınarak kitapçık halinde bastırılmıştır.¹²³

Ağdalı bir Osmanlıca ile kaleme alınan Kanunname; giriş, beş fasıl, altmış üç bend ile bir hatimedden oluşmaktadır. Düzenlenmesi çağın yasa hazırlama tekniğine uygun olarak yapılmış, bölümler altında kısım ve maddelere yer verilmiştir. 1869 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu tarihte bazı değişiklikler yapılmış, yerine geçecek yeni kura kanunu ise ancak 1886 "*Ahz-ı Asker Kanunname-i Hümayunu*" adı altında çıkarılarak yürürlüğe konmuştur.

Günümüz ifadeleriyle Kanunun maddeleri aşağıdaki gibidir:¹²⁴

Birinci bend; Osmanlı Devletinde yaşayan Müslüman halkın askerlik çağında bulunanlarından her yıl kuraya katılarak hangilerinin adlarına kura isabet etmişse, asker olmasının kendileri için zorunlu olduğu hükmünü kapsamaktadır. Osmanlı ülkesinin beş

¹²² Musa Çadircı, *Osmanlı İmparatorluğunda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi*, Askeri Tarih Bülteni, Sayı: XVIII, 1980.

¹²³ Faruk Ayın, *Osmanlı Devletinde Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1914)*, (Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1994), s.9-22.

¹²⁴ Metnin Türkçesi için bkz. Tunalı, *a.g.e*, Ek IV.

ordu bölgesine ayrıldığı, askerliğin de beş yıl ile sınırlandırıldığı, beş yıllık hizmet süresini dolduranların her yıl terhis edilerek, yerlerine, o bölgede askerlik çağına gelmiş olanlar arasından kura ile yeteri kadar yenilerin alınacağı belirtilmektedir. Askerlik yaşının 20-25 olarak belirlendiği, ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlamada Müslüman halka büyük sorumluluk düştüğü, bunun aynı zamanda vatan borcu olduğu, ismine kura isabet edenin şeren ve örfen asker olmak zorunda bulunduğu; ancak ilerde belirtilecek istisnalar dışında herkesin isteyerek bu görevi yerine getirmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

İkinci bend; askerlik çağının yirmi-yirmi beş yaşlar arası olduğu, bu yaşlardaki kimselerin kuraya dahil edilecekleri saptanmaktadır. Padişahın izni ve emri olmaksızın bu yaşlar dışında kimse kuraya dahil edilmeyecektir.

Üçüncü bend; her ordu için gerekecek yeni neferin o ordu bölgesi kazalarına nüfuslarına göre bölüşülerek toplanacağını hükme bağlamaktadır. Askerlik sürelerini tamamlayıp terhis olacaklar önceden belirlenecek, bunlara yüzde beş veya on oranında firar, hastalık ve benzeri nedenlerle kura isabet edip de orduya katılmayacaklar çöz önünde tutularak bir ilave yapılacaktır. Nüfus defterlerindeki kayıtlara göre bulunan sayı kazalara dağıtılarak, her kazanın o dönemde ne kadar asker çıkaracağı hesaplanacaktır.

Dördüncü bend; her kaza hissesine isabet eden neferin o kaza sınırları içinde oturan halkın yirmiden yirmi beş yaşına kadar bulunanların arasında kura ile seçileceğini, bunun için askerlik çağında bulunanların kaza merkezine çağrılarak ikinci fasılda açıklanacak istisnalar dışında (muafklar) kalanların isimlerine kura çekileceğini belirlemektedir.

Beşinci bend; kazada oturmayıp da öğrenim, ticaret veya benzeri nedenlerle kura çekilirken orada bulunanların kuraya dâhil edilmeyeceklerine dairdir. Böylelerinin kendi kazalarında gıyaplarında kuraya dâhil edileceği açıklanmaktadır.

Altıncı bend; kuranın baharda, (Ruz-ı Hızır) çekileceğini hükme bağlamaktadır.

Yedinci bend; her ordu bölgesinde bulunan kazaların yer ve durumlarına göre gruplandırılarak birer “kur'a dairesi” oluşturulmasını, kura işi için her kura dairesine alay eminlerinden veya daha büyük subaylardan bir görevli atanmasını,

yanına askerlik çağında bulunan öğrencileri imtihan etmek için alay imamlarından, yetmiyorsa müderrislerden birer mümeyyiz, gerekli defter ve belgeleri tutmak için bir kâtip ile kuraya katılacakları muayene etmek üzere bir tabip verilmesini öngörüyor. Ayrıca adlarına kura isabet edenlerin orduya katılmalarını sağlamak için bir yüzbaşı veya mülâzım yahut çavuş her kazaya gönderilecekti.

Sekizinci bend; kura meclisinin nasıl oluşacağını belirlemektedir. Hiç kimseye haksızlık yapılmaması ve kimsenin korunmaması için kura işinin bir kurula bırakıldığı belirtildikten sonra bu kurulun nasıl oluşacağı açıklanmaktadır. Her kazada o kazanın zabiti, ordu tarafından görevlendirilen kura subayı, mümeyyiz, kâtip, kazanın hakimi, müftüsü ile o kazanın diğer ileri gelen ulema ve seçkinlerinden oluşacak bir “kur'a meclisi” kurulmaktadır. Kaza zabiti meclisin başkanlığını yapacak, ordu temsilcisi subay ise işlemlerin kanuna göre yapılmasını sağlayacaktır. Kanun dışı bir işlem yapılırsa bütün meclis üyeleri sorumlu olacaklardır.

Dokuzuncu bend; kura meclisine çağrılıp gelmeyenlerin gıyaplarında askere alınmalarına karar verilecek, yakalandıklarında hemen sevkleri yapılacaktır. Bunların sayısı kazadan istenilen asker sayısından düşülecek, kura kalan sayıya göre çekilecektir.

Onuncu bend; isimlerine kura isabet edenlere anne ve babalarını görmek ve işlerini yoluna koyabilmek için yirmi gün izin verilecektir, izin bitiminde bunlar kendiliklerinden kaza merkezine gelip teslim olacaklardır. Buna uymayanlar hakkında gerekli işlem yapılacaktır. İyi niyet belirtisi olarak verilen bu izin süresini hiç kimsenin aşmayacağı, güvenin esas olduğu ayrıca belirtilmektedir.

On birinci bend; kuraya katılmayıp firar edenler vali ve kaza yöneticilerince nerede yakalanırlarsa derhal askere gönderilecekler, bunlara ayrıca bir ceza verilmeyecektir. Ancak, kuradan sonra firar eden olur da ele geçirilirse derhal birliğine sevk edileceği gibi, altmış değnek vurularak cezalandırılacaklardır.

On ikinci bend; bir kazada gerek kuradan önce, gerekse sonra firar eden askeri her kim elinde ya da başka yerde gizlerse, verdiği vergi yıllık 120 kuruştan az ise bir

mislini, çok ise 120 kuruş parayı ceza olarak ihbar edene ödeyecektir. Ayrıca halktan biri ise, kaza merkezine gönderilerek bir ay prangaya konulacaktır. Eğer muteber birisi ise eyalet merkezinde bir ay hapis ya da sürgün edilecektir. Kaza müdürleriyle diğer kamu görevlileri bu suçu işlerse 120 kuruş ihbariye akçesi alındıktan başka, görevlerinden alınarak iki ay sürgün edileceklerdir.

On üçüncü bend; askere alınanların bölgelerine yakın alaylara gönderilmelerinin yarar ve zararları belirtildikten sonra, alayların iki yılda bir ordu bölgesi içinde yer değiştirecekleri de göz önünde tutularak, yeni askerin ihtiyaca göre en yakın alaya katılması uygun görülmektedir.

Kanunnamenin ikinci faslı askerlik hizmetinden istisna ve muaf olanları belirlemektedir. On dördüncü bentten yirmi üçüncü bende kadar olan maddeler bu konuya ayrılmış bulunmaktadır.

On dördüncü bend; ilmiye, kalemiye ve mülkiye hizmetinde bulunan ve kapıcıbaşılık, müderrislik, hâcegaân-ı divân-ı hümâyun rütbelerine kadar her rütbedekilerle memleket müftüleri, hakim ve naibler, dergâh sahipleri, şeyhler, askerlik hizmetinden müstesna tutulmuşlardır. Bunlar askerlik çağında olsalar bile kuraya çağrılmayacaklardır.

On beşinci bend; cami görevlileri (imam, hatip, müezzin, kayyum gibi) hizmetlerini bizzat yapıyorlarsa askerlikten muaftırlar.

On altıncı bend; ulema sınıfına mensup olanların çocukları genellikle babalarının mesleklerini seçmekte iseler de bazıları başka işlere heves etmekte. Eğitim ve öğretim görmek ülkenin yararına olmakla birlikte askerlik çağına geldikleri halde okuyoruz bahanesiyle muaf tutulmak isteyenlerin çoğalacağı da göz önünde tutularak, kırk ikinci maddede belirtilen şekilde medrese öğrencilerinden askerlik çağında olanlar imtihana tâbi tutulacaklardır. Ulema çocukları da bu sınava girecekler, başarılı olurlarsa o yıl için muaf tutulacaklardır.

On yedinci bend; medreselerde bulunan öğrencilerin askerlik hizmetinden müstesna tutulmaları gerekmekte ise de. " 18-20 yaşma varmış, belki de Kur'an-ı Kerim'i bir kere hafîm etmemiş olan bazı kimseler" sırf asker olmamak için medreselere

girmekteler. Bunu önlemek için bütün medrese öğrencileri de askerlik çağına geldiklerinde kura meclisine çağrılarak sınavdan geçirilecekler, başarılı olurlarsa ertesi yıla bırakılacaklardır.

On sekizinci bend; yetmiş yaşından büyük, on beşinden küçük kimseler ile askerlik yaşında olup da sakat, hasta veya herhangi bir nedenle iş göremeyecek durumda olanların askerlik çağına gelmiş çocuklarından birisi o yıl için kuradan muaf tutulacaktır. Ancak bunların işlerini yürütecek, akrabalarının da olmaması gereklidir.

On dokuzuncu bend; dul bir kadının askerlik çağındaki oğlundan başka işlerini yürütecek durumda kimsesi yoksa oğlu o yıl kuraya katılmayacaktır.

Yirminci bend; bağımsız olarak aile reisliği yapan askerlik çağındaki delikanlının ailesine bakacak, baba, kayınbirader, kardeş gibi akrabası yoksa, ya da yanında yetim ve küçük çocuklar bulunuyorsa, o yıl kuraya dâhil edilmeyecektir.

Yirmi birinci bend; bir ailenin askerlik çağındaki iki çocuğundan birisi hizmetini bitirmeden diğerinin alınmayacağını hükme bağlamaktadır.

Yirmi ikinci bend: askerlik çağında bir çocukları olup, 15 yaşını geçmiş başka evlatları yoksa askerlik yaparken birden çok oğulları ölmüşse, o ailenin askerlik çağındaki tek kişisi kuraya çağrılmayacaktır.

Yirmi üçüncü bend; doktor raporuyla bedeni ve akli durumları askerliğe elverişli olmadığı belirlenenler kuraya çağrılmayacaklardır.

Kanunnamenin üçüncü faslı, 24-27. bendleri kapsamaktadır. Kuradan bir yıl için muaf tutulanların, her yıl kuraya katılacakları, yirmi altı yaşına kadar bu işlemin sürdürüleceği ve benzeri konulan içermektedir.

Yirmi dördüncü bend; isimlerine kura isabet etmeyenlerle çeşitli nedenlerden ötürü o yıl muaf tutulanlar, ertesi yıl yine kura yerine gelip katılacaklar. Bu işlem 26 yaşına girinceye kadar tekrarlanacaktır. Ancak, çolak, topal, kambur ve benzeri özürülülerin bu durumları düzelmeyeceğine göre öyleleri bir daha kuraya çağrılmayarak muaf sayılacaklardır.

Yirmi beşinci bend; yirmi altı yaşına girip de, isimlerine kura isabet etmeyenler redif sınıfına yazılarak diğerleri gibi yedi yıl bu görevi yerine getirmekle yükümlü kılınmaktadır.

Yirmi altıncı bend; yalnızlıktan dolayı yirmi altı yaşına kadar askerlikten muaf tutulanlar da redif sınıfına yazılacaklardır.

Yirmi yedinci bend; medreselerde bulunan öğrenciler, yirmi altı yaşlarına kadar her yıl kura sırasında yapılan sınavlarda başarılı olurlarsa, bunlar artık kendilerini ilme adanmış, başarılı olmuş olduklarından, redif sınıfına yazılmalarına gerek yoktur. Ayrıca, hasta ve zayıf olup muaf tutulanlar da redife ayrılmayacaklar, salıverileceklerdir.

Dördüncü fasıl; 28-31. maddeleri kapsamaktadır. Bu bölümde, isimlerine kura isabet edenlerin isterlerse bedel vererek hizmetten kurtulacakları ve bunun şartları saptanmaktadır.

Yirmi sekizinci bend; müstesnalar dışında kendisine kura isabet eden her kim olursa olsun, beş yıl süre ile muvazzaf askerlik hizmetini yerine getirmek zorundadır. Ancak askerlik çağına gelmiş olanların içinde önemli bir zanaat veya ticaretle yahut diğer büyük bir işle uğraşanların beş yıl süre ile işlerini bırakmaları o işin sekteye uğramasına neden olacağından, bunların askerlik hizmetlerini "vekil ile" ifa etmelerine şu şartlarla imkân verilmiştir:

- Bedel verecek kimse bağ, bahçe, tarla, ev ve çift levazımâtını satmaksızın ücreti tedarik edebilecek güçte olacaktır.
- Bedel verecek kimse 25 yaşını geçmiş ve otuzunu doldurmamış olacaktır.
- Askerlik yapabilecek sağlık şartlarına sahip olacak.
- Muvazzaf askerliğini yapmış olup. Redife ayrılmamış olmak. Ancak; isimlerine kura isabet etmeyerek 25 yaşını dolduranlarla yalnızlıktan ötürü muaf tutulandan askerlik yaşını doldurup redife ayrılanlardan alınması uygundur.
- Bedel vereceklerin o ordu dairesinde olmaları ve Tersane-i Amire ile Kal'a-ı Hâkani'ye ait sancaklardan olmayacaktır.
- Beyaz köle bedel verilebilir; ancak Arap kölelerden olmayacaktır.

- Askerlik hizmetine girip çürüğe ayrılmış, ya da askerlik onuruna yakışmayan tutum ve davranışlarından dolayı tard edilmiş kimselerden olmayacak.
- Yeri yurdu belirsiz, halk arasında kötü tanınan kimselerden olmayacak.
- Bedel verme askerlik hizmetine girdikten üç ay geçinceye kadar mümkün olup, üç ayı aştıktan sonra bedel kabul olmayarak, hizmet tamamlanacaktır.

Yirmi dokuzuncu bend; bedel verilen kimse bir yıldan önce firar eder de ele geçirilemezse, sahibi üç ay içinde yeni birini bedel olarak görevlendirmek zorundadır. Eğer firar bir yıldan sonra ise bedel istenmeyecektir. Ölüm halinde de yerine yenisi verilmeyecektir. Firar edenin yerine üç ay içinde yenisini göndermeyen kendisi askere alınacaktır.

Otuzuncu bend; bedel verme beş yıllık askerlik hizmeti için geçerlidir. Verenlerin kendileri redif sınıfına yazılarak yedi yıllık hizmeti bizzat yerine getireceklerdir.

Otuz birinci bend; verilen bedeller köle yahut başıboş adamlardan iseler, hizmet bitiminde redif sınıfına ayrılmayacaklardır. Ancak, redif hizmeti görürken bedelle muvazzaf asker olanlar, süre sonunda geri kalan redif hizmeti süresini tamamlayacaklardır.

Beşinci fasıl. 32-63. bendlerden oluşmakta, kura işleminin ayrıntılarını saptamaktadır.

Otuz ikinci bend; her yıl kura mevsiminden üç ay kadar önce her ordu meclisi, nezdinde ki nüfus defterlerine başvurarak, askerlik yaşında bulunanları saptayıp ayrı bir deftere yazacaklardır. Daha sonra o bölgede ne kadar askerin terhis olacağını ve yerlerine ne kadar asker alınacağını saptayacaklardır. Kazalara bölerek, “taksim defteri” ne geçireceklerdir, kazaları da kura dairelerine ayırtacaklar, buralara gönderilecek subay, katip ve görevlileri belirleyeceklerdir. Her kura dairesine gönderilecek zabıt, imam, kâtip ve tabip isim ve rütbelerini belirleyerek ayrı bir deftere geçireceklerdir. Hangi kazalardan alınacak erlerin, hangi yöredeki alaylara verileceğini de ayrı bir “*tahsis defterine*” yazacaklardır. Yaş defterleri kura memurlarına verilmek üzere mecliste korunacak diğer üç defter (taksim, devâir ve

tahsis defterleri) ordu müşirine gönderilecektir. Oradan da Seraskerlik makamına yollanacaktır.

Otuz üçüncü bend; ordular tarafından Seraskerlik makamına gönderilen defterler "Dâr-ı Şurâ'ya verilecek incelendikten sonra "Bâb-ı Ali'ye"ye takdim edilecektir. Gereği yapıldıktan sonra yeni neferin alımı için her kazaya hitaben başka başka, padişahın emri gönderilecektir. Ancak, kura usulü ile asker alınmasına 1845 yılı başında karar verildiğinden, hazırlıklar yapılacak, gerekli evrak bastırılarak ilgililere gönderilecektir. Bu işler kura gününden bir, bir buçuk ay önce bitirmeye çalışılacaktır.

Otuz dördüncü bend; kura memuriyetine gönderilecek yeterli imam ve tabip bulunmazsa durum İstanbul'a bildirilecek, bu bölgelere müderrislerden ve tabiplerden gereği kadar kimse ücretleri ödenerek gönderilecektir.

Otuz beşinci bend; vali, mutasarrıf ve kaymakamlar kendilerine gönderilecek Padişah emirleriyle özel belgelerin kendi kazalarına ait olanlarını ayırdıktan sonra, kalanlarını kazalar zabıtlarına göndereceklerdir. Her kaza zabiti bu dokümanları aldıktan hemen sonra ulema ve ileri gelenlerle birlikte, köylerin imam ve muhtarlarını, İslam halkının ileri gelenlerini toplayarak padişahın buyruğunu açıklayarak anlatacaklar. Kazanın bütün kasaba ve köylerinde 20-25 yaşlarında olan ne kadar erkek nüfus varsa, isimlerini kazanın nüfus defterinden çıkarılarak, ne zaman istenirlerse getirilmek ve mevcut olmayanların yerine vekâleten kura meclisinde bulunmak üzere birisinin görevlendirilmesi şartıyla köy muhtarlarına pusulaları teslim edilecektir. Bu tarihten itibaren kura gününe kadar askerlik çağında olanlardan hiç kimseye başka yere gitmek için "mürur tezkeresi" verilmeyecektir. Ancak çok önemli ve acil bir işleri çıktığında sağlam kefiller göstermek şartıyla öylelerine izin verilecektir.

Otuz altıncı bend; kura işine dair padişah emri valilerin eline geçtikten hemen sonra ordu müşirleri bölgelerindeki kazalara gönderecekleri kura subaylarını seçecekler ellerine isim defterleri ile diğer belgeleri vererek kura gününden (Ruz-ı Hızır) 20 gün önce görev bölgelerine gitmeye başlayacaklardır.

Otuz yedinci bend; kura memurlarıyla maiyetlerinde gidecek yüzbaşı, mülazım ve çavuşlara bir aylık ücretleriyle harcırahları verecek, görevlerini tamamladıktan sonra verilen harcırah az gelmişse üstü ödenecek, fazla verilmişse geri alınacaktır. Bunlar

halktan karşılıksız yiyecek, giyecek, hayvan ve benzeri şeyler istemeyecekler ve almayacaklardır.

Otuz sekizinci bend: her bölgede bulunan alayların ne kadar ere ihtiyacı olduğu ve hangi kazalardan temin edileceği ordu müşiri tarafından bölgede bulunan subaya önceden bildirilecektir.

Otuz dokuzuncu bend; kura memurları görevlendirildikleri kazalara varmadan üç dört gün önce kura subayı tarafından o kazalara haber gönderilecek, kura gününde katılacakların hazır bulunmaları sağlanacaktır. Gelmeyenler asker kaçığı sayılarak kurasız askerliklerine karar alınacaktır.

Kırkıncı bend; kaza zabiti (kura zabiti) tarafından kendisine bildirilen günde kuraya katılacaklara haber göndererek, toplanmalarını sağlayacaktır.

Kırk birinci bend; kura memurları kaza merkezine vardıklarında, ellerindeki yetki belgesiyle padişahın emrini kaza zabatine, hakim ve ileri gelenlere gösterecek, sekizinci bend de belirtildiği gibi kura meclisini toplayarak bu kanunun 1., 8., 9., 10., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 25., 26., 28., 29., 30., 42., 43., 45., 46., 47., 48., bendleri mecliste açıkça okunacak, kazanın nüfus defterleri çıkarılarak 20-25 yaşlarındaki kimseler ordu tarafından kura memurlarına verilmiş isim defterleriyle karşılaştırılacak, eksik çıkarsa, nedeni hizasına yazılacaktır. Kaza defterinde fazla isim bulunursa bu isimler deftere geçirilecek, başka yerlere gidenlerin isimleri karşısına gittikleri yer yazılacaktır. Bundan sonra yoklama yapılarak gelenlerin isimleri üzerine “m” harfi konulacak, bulunmayanların neden gelmedikleri açıklanacaktır. Geçersiz bir nedenle ya da nedensiz gelmeyenler, kurasız asker yazılacaklardır. Bundan sonra defterin üzerine ait olduğu yıl ve kaza yazılarak “Kur'a defteri” olduğu belirtilecek buna göre kura çekilecektir.

Kırk ikinci bend; meclis üyeleriyle kura yerine gelmiş olan bütün ileri gelenler, imam ve muhtarlarla kuraya katılacakların önünde İstanbul'dan gönderilen emir kaza zabiti tarafından yeniden okunacaktır. Hemen sonra dua edilecek, kuraya geçilmeden önce muaf olanların ayrılmasına başlanacaktır. Öncelikle öğrenci olduklarını beyan edenler birer birer meclise çağrılarak mümeyyiz efendi ve mecliste hazır bulunan diğer ulema tarafından imtihan edileceklerdir. Yirmi-yirmi bir yaşlarında olanlar “İzhardan”,

yirmi iki-yirmi üç yaşlarındakileri “kâfiyeden” ve yirmi dört-yirmi beş yaşlarında bulunanlar ise “Molla Cami” ve “Fenâriden” tam bir tarafsızlıkla imtihan edileceklerdir. Başarılı olanlar ayrılarak muaflik nedenleri kura defterinde isimleri üzerine yazılacaktır. Daha sonra yalnızlıktan ötürü muaf tutulmalarını isteyenlerin durumları yeniden gözden geçirilecek, köy muhtarları, köylüleri ve tanıyanlardan haklarında bilgi edinilecektir. İkinci faslın bendlerinde belirtilen şartlara durumları uygunsu muaf sayılarak, nedeni kura defterinde, isimleri üzerine yazılacaktır. Kalanlar arasında tek göz, çolak, topal yahut askerliğe elvermeyecek derecede vücutlarında çarpıklık ve bozukluk olanlar, hastalıklı veya çok zayıf bulunanlar tabip aracılığıyla meclisçe ayrılacaklar, deftere gerekli şerh düşürülecektir. Ancak, öğrenim, ticaret ve başka nedenlerle diğer bir şehirde bulunanlarla, hasta olarak gelemeyenler gelmiş kabul edilerek kuraya katılacakları açık ise de, içlerinde hasta, sakat, yalnız ev reisi, gibi kimselerin bulunacağı göz önünde tutularak, bunların durumları köylülerinden sorulacak, gerçekten sakat ya da muaf olabilecek durumu olanlar saptanarak kuraya dâhil edilmeyeceklerdir.

Kırk üçüncü bend; muaf tutulacaklar ayrıldıktan sonra geri kalanlar arasından o kazadan alınacak kadar asker yazılacağından tümünün isimleri üzerine kuraya katılacak anlamına "k" harfi konacaktır.

Kırk dördüncü bend; birinin iki oğlu birden askerlik çağında ise, bunların ikisi de kuraya katılacaklar, birine kura isabet ederse diğeri muaf olacak, ancak her ikisine de kura çıkarsa, baba hangisinin kalmasını isterse o yıl için o oğul muaf tutulacaktır.

Kırk beşinci bend; yetmiş yaşındaki bir adamın aynı köyde iki oğlu varsa, birisinin asker olması kural olmakla birlikte öbür oğul askerlik çağında bir başkasının akrabası ise, onun ailesine bakmak zorundaysa bu durumda her ikisinin birden askere alınması uygun olmayacağından öyleleri iki kardeş gibi kabul edilip birlikte kuraya katılacaklar önce hangisine çıkarsa o askere alınacaktır.

Kırk altıncı bend; muafklar ayrıldıktan sonra kuraya katılacakların sayısı 150, o kazadan askere alınacakların ise 25 kişi olduğunu kabul ederek, kura çekme işleminin nasıl yürütüleceği örnekle açıklanmaktadır. Buna göre, kuraya katılmaları gerektiği halde firar edenlerin 5 kişi olduğu düşünülerek, bu sayı 25'ten çıkarılacak, geriye kalan yirmi kişi 150 aday arasından kura ile ayrılacaktır. Bunun için dört köşe 150 kâğıda kuraya katılacakların isim ve künyeleri defterdeki kayda uygun olarak yazılacak, bu

kâğıtlar katlanarak birer zarfın içine ayrı ayrı konulacak, zarfın ağzı kapatılarak boş bir torbanın içine atılacaktır. Bu torba kaza müftüsüne verilecektir. Aynı şekilde dört köşe yirmi kâğıda da “asker oldum” yazılacak geri kalan 130 kâğıt boş olarak katlanıp ayrı ayrı zarflara konularak ayrı bir torbaya atılacaktır. Bu torba (kura torbası) meclis üyelerinden birisine verilecektir. Müftü uygun bir dua okuduktan sonra, elindeki torbanın içindekileri iyice karıştırıp içinden bir zarf çıkaracak, açıp ismi okuyacaktır. İsmi okunan aday ileri çıkıp kura torbasından bir zarf çekecek, açılıp bakılacak, “asker oldum” yazılı ise bir tarafa ayrılacak, değilse gitmesine izin verilerek ismi üzerine "boş çekti" yazılacaktır. Bu işlem yüz elli kişi bitinceye kadar sürdürülerek tamamlanacaktır. Bulunmayanların yerlerine vekilleri ya da köy muhtarları kura çekeceklerdir.

Kırk yedinci bend; bir adamın iki oğlu birden kuraya dahil olup ikisine de kura isabet etmesi adilane olmayacağından hangisine önce çıkmışsa onun askere alınıp öbürünün bırakılması, kuradan çıkarılması gerekir. Bu işlem yapıldığında nefer sayısının azalmaması için yeniden bir kâğıda daha “asker oldum” ibaresinin yazılıp kura torbasına atılması lazımdır. Ancak, isim torbasındaki adlar azalmış olacağından kura torbasında sona bir kâğıt kalmış olacaktır. Bu kâğıt “asker oldum” ibaresi ise istenilen sayıdan bir eksik asker alınmış olunacaktır. Bunun büyük bir sakıncası yoktur. Çünkü başlangıçta sayı saptanırken yüzde beş veya on kadar bir fazlalık hesaba katılmıştı. Çok ender rastlanacak bu durum böylece çözümlenmiş olacaktır.

Kırk sekizinci bend; mecliste bir kere kura çekilip tamamlandıktan sonra, her ne sebeple olursa olsun iade ve tekrar yapılmayacaktır. Müftüden başka hiç kimse isim torbasına elini sokmayacak, kura çekeceklerden başkası da bu torbaya dokunmayacaktır.

Kırk dokuzuncu bend; kura işlemi tamamlandıktan sonra alınacak yeni askerler toptan meclis huzuruna çağrılacaklar, kendilerine kanunun on birinci bendi okunarak anlamı açıklanacaktır. Beş yıl hizmet edecekleri, işleri çıktığında bu süre içinde kendilerine izin verilebileceği, 25 yaşına gelinceye kadar isimlerine kura isabet etmeyenlerin de mutlaka askere alınacakları, bunun bir din ve devlet hizmeti olduğu iyice vurgulanacaktır. Ana-babalarını görmek ve bazı işlerini yoluna koymak için kendilerine yirmi gün izin verildiğini, yirminci gün kendi kendilerine kaza merkezine gelip toplanırlarsa gidecekleri alayda daima hürmet görecekları, şeytana uyup da süre

bitiminde gelmezlerse, ele geçirildiklerinde haklarında “asker firarı” işleminin yapılacağı, gittikleri alaylarda da itibarlarının olmayacağı, tek başlarına bir yere gönderilmeyecekleri kendilerine anlatılacaktır. Ayrıca görevlerinde başarılı olurlarsa yüce rütbelere ve çeşitli mükâfatlara nail olacakları, anlayabilecekleri bir dille açıklanacaktır. Daha sonra her birine teker teker yemin ettirilecektir. Din ve devlet hizmetinde beş yıl asker oldukları, şimdilik yirmi gün izinli sayıldıkları kendilerine söylenecek ve evlerine gitmelerine imkân verilecektir.

Ellinci bend; isimlerine kura çıkanlar, yerlerine “bedel” vermek isterlerse kendilerine tanınan yirmi günlük izin süresi içinde, istenilen nitelikte birini bulup yirminci gün kaza merkezine getirip teslim edeceklerdir. Bu süre içinde bedel bulamayanlar askere alınacaklardır. Ancak üç ay içinde yerlerine hizmeti göreceğini birini bulurlarsa kendileri salıverilecektir.

Elli birinci bend; kuradan sonra ya da asker iken firar edenleri barındıranlar, kaçırılanlar ve saklayanlar hakkında bu kanunun 12. bendinin uygulanacağı meclise gelmiş olan köy imamlarıyla muhtarlarına bir daha hatırlatılacaktır.

Elli ikinci bend; kura defterinin bir sürati çıkarılacak, yasaya uygun olarak işlem yapıldığı her ismin karşısına yazılacak, meclis üyeleri tarafından imzalanacaktır. Bir sureti kazanın nüfus defterine eklenerek olunarak saklanacak, diğeri ise kura zabıtine teslim edilecektir.

Elli üçüncü bend; kura zabiti, ordu tarafından kendisine verilmiş olan “Tahsis Defteri” gereğince, yeni erleri nereye gönderecekse bunun için maiyetinde bulunan yüzbaşı, mülâzım ve çavuşlardan birini görevlendirecek, kura defterini ona verecektir. Askerler evlerinden döndüklerinde elli beşinci bend de belirtileceği gibi yol masraflarını karşılayarak, asker şevkinde görevli olan zabite teslim ederek gerekli yere gönderecektir. Bunu kaza zabıtine de bildirdikten sonra, kendisi diğeri üyelerle birlikte başka bir kazaya geçerek aynı şekilde kura işini yürütecektir.

Elli dördüncü bend; izin bitiminde kaza merkezine dönme gününde, kaza zabiti, hakim, müftü ve diğeri ulema ile ileri gelenlerden oluşacak bir meclis toplanacak, kura memuru tarafından bırakılan sevk memuru da orada bulunacak, gelip gelmeyenler defterden yoklanarak isimleri karşısına gerekli açıklama yapılacaktır. Firar edenler için kaza zabiti tarafından muhtarlara ve ilgililere yazı yazılarak yakalanmaları istenecektir.

Yerlerine bedel getirenlerin isimleri karşısına bedel verdikleri kaydı düşürülecek, bedellerin adları, künyeleri köy ve kazaları kayda geçirildikten sonra istekleriyle zorlanmadan bedel olduklarını ifade edecekler ve bu tutanakla saptanacaktır. Tutanak, sevkleriyle birlikte görevli memura verilecektir.

Elli beşinci bend: kaza merkezinde sevk için toplanan erlere gidecekleri yerin uzaklığı hesaplanarak yolluk verilecektir. Bunun için her beş saatlik mesafe bir "konak" sayılacaktır. Altı konakta bir gün istirahat için verilecek, buna göre bütünü kaç günlük yol ise, her gün için bir ere üçer yüz dirhem ekmeğin rayiç bedeli, yirmişer para katık karşılığı hesaplanarak kaza zabiti tarafından sevk memuruna teslim edilecektir. Sevk memuru kaç nefer götürdüğünü, mesafenin uzaklığını ve aldığı parayı tutanağa geçerek kendisinin hangi alay, tabur ve bölükten olduğunu yazıp imzalayacak, senedi kaza zabıtine teslim edecektir. Sevk zabıtine yardımcı olmak üzere kaza tarafından gereği kadar zaptiye neferi yanına verilecektir.

Elli altıncı bend; sevk zabiti yol boyunca her konaklama yerinde askere yevmiesini verecek, bunun yarısıyla akşam yiyeceklerini, kalan yarısıyla da ertesi sabah o günkü yiyeceklerini almalarını sağlayacak, sıkıntı çektirmeden istenilen yere vardırarak için gerekli önlemleri alacaktır. Yol boyunca firar edenler olur da yakalanır, ya da firar edecekleri hissedilen olursa incitilmeden başlı olarak götürüleceklerdir. İstenilen yere varıldığında erlerle birlikte kura defteri diğer evrakla birlikte orada bulunan "büyük zabite" teslim edilecektir.

Elli yedinci bend: her bölgede bulunan "büyük zabıt" o bölgeye mahsus olan kazaların erlerini kura defterleriyle ve diğer evrakla teslim alarak barındıracak, firar eden varsa pusulalarını ayırarak zaptiye neferlerine iade edecek, bunların yolda firar ettikleri kura defterine de yazılacaktır. Sonra kendisine verilen talimata göre neferleri alay ve taburlara ayırarak sevk ettirecektir. Kazalardan kuradan önce veya sonra firar edenlerle, başka yerde buldukları için gelmeyip de isimlerine kura isabet edenlerin o yörede bulunan alayların malı oldukları göz önünde tutularak, öylelerinin isimleri kura döneminden ayrı bir kâğıda geçirilerek, saklanması ve kura defterinin "müşir"e takdim edilmesi gereklidir.

Elli sekizinci bend; bütün kura defterleri ordu müşirince ordu meclisine havale edilecek, orada tetkik edilerek, her kazada ne kadar askerlik çağında genç bulunduğu,

bunlardan kaçının askere alındığı, kura öncesi ve sonrası firar edenlerle, başka yerde bulunanların isimlerini kapsayan cetveller hazırlanacak ve “Bab-1 Seraskeri” (Genelkurmay Başkanlığı) ye gönderilecektir. Ayrıca, muaflarla sakatların da isimleri listelere geçirilecek, başka yerlerde bulunanların hangi vilayette oldukları ayrı ayrı belirtilerek o yerin valisine haber verilecektir. Bunlar eğer orada öğrenim görüyorlarsa sınavdan geçirilecekler, başarılı olanların “şehâdetnaneleri” ordu müşirine gönderilecek, olmayanlar ise askere sevk edileceklerdir.

Elli dokuzuncu bend; ismine kura isabet edip de İstanbul'da bulunanların ordu meclisince hazırlanacak birer defterleri Seraskerlik makamına takdim edilecek, oradan Dâr-ı Şura-yı Askeri'ye havale edilerek incelenecek. Saray-ı Hümayun ile diğer büyük saraylarda bulunanlar müstesna, esnaf yanında bulunanlar İhtisap Nezareti'nce, şunun bunun yanında hizmetinde olanlar da buldukları yerlerden alınacaklardır. Medreselerde bulunanlar dahi ayrı bir deftere yazılıp Seraskerlik makamınca Bab-1 Ali'ye takdim edilecek, oradan da Şeyhülislam'a havale olunacaktır. Şeyhülislâm bunların imtihanı için uygun bir yer belirleyerek birkaç memur görevlendirecek, kırk ikinci bentte belirtilen şekilde bu öğrenciler imtihan olacaklardır. Başarılı olanlar medreselerine iade edilecekler, diğerleri mensup oldukları ordulara göre takım takım ayrılarak, denizden ya da karadan ordu müşirlerine teslim edilmek üzere gönderileceklerdir. Gerek başarılı olanların, gerekse başarısızların isimleri defterlere ayrı ayrı geçirilerek gerekli açıklamalar yapılacaktır.

Altmışncı bend; firar edenler ve hastalarla diğer bir yerde bulunanlar gelip birliklerine katıldıklarında isimleri karşısına gerekli açıklamalar yapılacaktır. Ayrıca diğer bir şehirde öğrenim görüp de sınavı başaranların şehadetnameleri geldikçe bunlar için de kura defterine gerekli şerh verilecektir.

Altmış birinci bend; isimlerine kura isabet etmeyerek 25 yaşını dolduranlarla muafiyet veya yalnızlıktan ötürü yirmi beş yaşını bitirenlerin isimleri ordu merkezindeki defterlerden saptanarak, redif sınıfına ayrılacaktır. Böylelerine “redif tezkeresi” verilmesi için durumları Seraskerlik makamına bildirilip, tezkere istenerek ilgililere verilecektir.

Altmış ikinci bend; gönüllü asker olmak isteyenlere şu beş şartla bu imkân tanınacaktır:

- Gönüllü asker yazılmak isteyenin vücudunda herhangi bir sakatlık bulunmayacaktır.
- Yaşları 18'den küçük 32'den büyük olmayacaktır.
- Tersane-i Âmire ile Kalâ-ı Hâkani'ye bağlı sancak, kaza ve köyler halkından olmayacaklar.
- Hırsızlık, ırz ve namusa tecavüz gibi yüz kızartıcı bir suç işlememiş, bu suçlardan ötürü hapis cezasına çarptırılmamış olmak.
- Beş yıl süreyle hizmet etmeyi kabul etmiş olmak.

Altmış üçüncü bend; gönüllü asker olanlar da redif hizmetini yerine getireceklerdir. Ancak bunlar daha önce redif iken gönüllü olmuşlarsa redifte geçen hizmetleri sayılacaktır.

Hatime

Altmış dördüncü bend; kanunda belirtilen hususların eksiksiz uygulanması, ortaya çıkacak aksaklıkların bildirilerek gerekenin yapılması, şimdilik daha iyisi bulununcaya kadar bu kanun hükümlerine uyulması vurgulanmakta, bundan böyle başka konularda da yasalar yapılacağı belirtilerek kanun sona ermektedir.

Metinden açıkça anlaşılmaktadır ki, her hangi bir yanlışlığa fırsat vermemek için asker alımı ile ilgili hemen hemen her şeye yer verilmektedir. Askerliğin Müslüman halk için bir vatan borcu olduğu vurgulanmaktadır. 1844 yılı Mart ayından itibaren bütün İmparatorlukta oluşturulan beş ayrı ordu için ayrılan bölgelerin her birinde asker alımının kura ile yapılacağı, ismine kura isabet etmeyenlerle ilgili yapılacak işlemler, askerlikten muaf tutulacakların uyacakları kurallar, bedelli askerliğin şartları ve nasıl uygulanacağı ve gönüllü askerliğin ne anlama geldiği, nasıl uygulanacağı ayrıntılarıyla hükme bağlanmıştır. Özellikle Kura meclisleri, bunların nasıl çalışacakları, yasa dışı uygulamaların nasıl önleneceği de vurgulanmaktadır.

Medrese öğrencilerinin askerlik hizmetinden muaf tutulmalarından dolayı ortaya çıkan sorunlara çözüm getirmek amacıyla Haziran 1864 tarihinde Kura kanunnamesine

ek olmak üzere “*Talebe-i Ulum hakkında Dâr-ı Şura-yı Askeride Kaleme alınan nizamname*” yürürlüğe konulmuştur. Buna göre; bundan böyle İstanbul medreselerinde okuyan öğrencilerden isimlerine kura isabet edenlerin defterlerin bir nüshasının Şeyhülislamlık makamına teslim edildiği tarihten itibaren bir yıl; taşra medreselerindeki öğrencilerinden isimlerine kura isabet etmiş olanların defterlerinin bir suretinin bağlı buldukları ordu merkezlerine tesliminden itibaren bir yıl müddet verilmesi, bu süre içinde İstanbul'da bulunanların kural gereği Seraskerlik makamına, taşradakilerin ise bağlı buldukları ordu merkezlerine başvurarak “isbat-ı vücut” etmeleri, medrese öğrencisi oldukları anlaşılmanın derecelerine göre İstanbul’dakilerinin imtihanlarının Şeyhülislamlıkta taşradakilerin ise ordu meclisleri vasıtasıyla belde müftülerince yapılması, başarılı olanlarının askerlikten o yıl için muaf tutulmaları kararlaştırılıyordu. Bu uygulama öğrencilerin askerlik yaşını dolduracakları tarihe kadar her yıl yinelenecekti.

Bu yasa yayımlandıktan yaklaşık bir yıl sonra 1847 tarihinde uygulanmaya başlamıştır. Ancak, bütün ordu bölgelerinde uygulanabilmesi zaman almış, bazı yerlerde problemler ortaya çıkmışsa da genelde Osmanlı Müslüman halkı memnun kalmıştır.

Her ordu için ayrılan birkaç eyaletten oluşan “daireler” saptanmış, her yıl orduların ihtiyaç duydukları yeni erlerin sayısı üç ay kadar önceden belirlenerek 15-25 yaşlan arasındaki o bölgeler halkının nüfus defterlerinden sayıları saptanmakta, istenilen asker sayısı nüfuslarına göre kazalara taksim edilerek belirlenmekte, padişahın bilgisine sunulup onayı alındıktan sonra kura gününe bir ay kala her kazaya, sancak ve vilayete bildirilmekte idi. Her ordu dairesi birkaç kur'a dairesine ayrılıyor, kura çekilmesi için her bir dairede üst rütbeli bir subay görevlendiriliyordu. Yanına bir mümeyyiz birer katip, bir hekim ve zabıt memuru veriliyor, vardıkları kazada hakim, müftü ve yöre ileri gelenlerinden bir kura meclisi oluşturuluyor, askerlik çağına gelmiş olanlar çağrılarak içlerinde muaf ve istisna olanlar varsa onlar ayrılıyor kalanlar için kura çekiliyordu. İsmine kura isabet edenlere yemin ettiriliyor, yirmi gün kadar izinli sayılarak evlerine gönderiliyorlardı. İzin bitiminde kendiliklerinden kaza merkezinde toplanmaları kuraldı. Fırar edenler kurası, askere alınıyorlardı. İzinlerini tamamlayıp kaza merkezlerinde toplananları bağlı buldukları ordu merkezine götürmek üzere kur'a zabıtının

maiyetinde bulunan subaylardan birine teslim ediliyorlardı. Yol boyunca her birine 300 dirhem ekmek ve yirmişer para “Katık bahası” veriliyordu.

Kur'a dan firar edenlerle başka bir yerde bulunanlar güvenlik güçlerince bulunup merkezlere teslim edileceklerdi. Kur'a dan sonra firar edenlere yakalandıklarında altmış değnek vurulacak, kuradan firarileri saklayan veya kaçıranlardan “İhbariye” adıyla 120'şer kuruş alınıp ihbar edenlere verilecek, ayrıca durumlarına göre pranga veya hapis cezası alacaklardı.

İstanbul halkından ya da ilmiye sınıfı ile kalemive ve mülkiyeden kapucubaşı ve müderris ve hacedan rütbelerinde olanlar, memleket müftüleri, bazı şeyh ve dervişlerle memuriyetleri vekil ile idare ettirilemeyen imam ve hatiple müezzin ve kayyumlar, vücutça askerlik hizmetini yerine getiremeyecek sakatlıkları olanlar, uzun süre iyileşemeyecek hastalar, ulema ve meşayihzâdeler ile medreselerde bulunan talebe-i ulumdan kura meclisinde imtihan olunarak başarılı görülenler, yetmiş yaşına varmış veya on beş yaşına girmemiş olanlar, hasta birine, dul bir kadına bakan fakat ondan başka bunu yapacak kimsesi olmayanlar, evinde yalnız olanların kuraya katılmamaları uygun görülmüştü. Kuraya dahil olacaklardan yirmi beş yaşını tamamlayanlar redif sınıfına kaydedilecekler ancak, ulema, talebe ve benzeri muaflardan yirmi beş yaşını dolduranlar redif yazılmayacaklardı.

İsmine kura isabet edenlerden yerlerine bedel vermek isteyenler olursa bedel verecek parayı emlak ve çift araç gereçlerini satmadan sağlayabilenler, bedelin yaşının yirmi ile otuz arasında sağlıklı, askerliğin gereklerine uygun, muvazzaflıktan redife geçmemiş olanlardan olmaları, şarttı. Ayrıca diğer orduların bölgelerinden olmayacağı gibi çürüğe çıkarılmışlardan, Arap kölelerden suçlulardan, yeri yurdu belli olmayanlardan bedel verilemeyecekti. Kura'dan sonra üç ay geçene kadar bedel sağlanamazsa daha sonra bedel kabul edilmeyecek ve askere yazıldıktan sonra bir yıl içinde bedel firar eder de ele geçirilmezse, adına bedel veren kimse tekrar üç ay içinde diğer bir bedel vermediği takdirde kendisi askere alınacaktı. Bedel verenlerin bütünü redif askeri olarak kaydedileceklerdi.

Kuraya dahil olmayan ve ismine kura isabet etmeyenlerden gönüllü yazılmak isteyenler bedence sakat olmamak, 18-32 yaşlan arasında olmak, tersane ve kale

topçusu için ayrılan yerler halkından ve kötü işlerde çalıştırılmış olmamak koşuluyla asker olabiliyorlardı.

Beş yıllık zorunlu askerlik süresini bitirip terhis olmaya hak kazananlar içerisinde gönüllü olarak tezkere bırakıp askerlik yapmak isteyenlerden erlere onbaşı, onbaşılara çavuş, çavuşlara “mülazim-i sani” rütbeleri verilecekti. Ancak, bir üst rütbeye yükseltilmelerine yetenekleri elverişli olmayanların maaşlarına zam yapılacaktı. Ordular için gerekli hayvanlar her bir ordu için oluşturulmuş komisyonlarca satın alınacaktı.

Asker almanın kuralları hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ayrıntılı olarak saptanmış bulunmaktaydı. Buna rağmen uygulamada bazı aksaklıklar ve sıkıntılar ortaya çıkmış, ancak genel olarak bakıldığında önceki dönemlere oranla bu alanda başarılı olunmuştur.

Ankara valisi Vezir Mehmet Paşa ile Ankara kazası naibine, müftü, meclis üyeleri ile ileri gelenlere hitaben Ağustos 1851 tarihinde gönderilen Ferman'da orduda hizmetlerini bitirip Redife ayrılanların yerlerine yeniden asker almak gerektiğinden nüfusuna göre Ankara kazasına 40 kişinin isabet ettiği, bunların saptanması için görevlendirilen memurların yola çıkarıldığı belirtildikten sonra, oraya vardıklarında kaza halkından askerlik çağına girmiş olanların bir yere toplanmaları sağlanarak, talebe olanların imtihan için müderrislerden ve elverişsiz olanların tespiti için tabip ile birlikte zabıt, hakim, müftü, ulema ve şeyhlerle ileri gelenlerden kimseler toplanarak, gönderilen nizamnameye göre bir “Kur'a Meclisi” toplanması, hile yapılmaksızın kura çekilmesi, kendilerine kura isabet edenlere 20 gün izin verilmesi, sebepsiz yere kuraya katılmayanların derhal askere şevki, firar edenler için de yasal işlem yapılması isteniyordu. Bu fermana benzer fermanlar memleketin her tarafına gönderilmiş, kura nizamnamesinde yer alan hususlar hatırlatılarak uygulamanın doğru yapılmasına özen gösterilmiştir. Her yıl, istenilen sayıca askerin saptanarak gönderilmesi için ülkenin her yanında meclisler kurulmuş, istenilen sayıda asker belirlenerek birliklerine gönderilmiştir.

Erzurum ve çevresindeki köylerde kura çekilmiş, bu esnada gönüllü olarak 50'den fazla kimse asker olmak için başvurmuştu. Başvuruların devam ettiğini Erzurum Valisi hükümete arz etmiş, gönüllüler tebrik ve takdir edilmişti. Kürdistan Eyaleti

dahilinde Van Kazası merkezinde herkesin memnun kaldığı kura işlemi başarı ile tamamlanmıştı. 5. Ordu Merkezi olan Şam'da 1280 (1863-64) yılı kurası çekilirken 38 nefer gönüllü olarak kaydolmuştu. Ordu müşiri durumu İstanbul'a iletmış takdir almıştı. Cebel-i Düruz'dan Şeyh Mehmet ise dört atını Orduya bağışlamıştı, “...hamiyyet ve sadakatının eseri olarak şayan-ı takdir” görülmüştü. 3. Ordu bölgesinde kura çekimi tamamlanmış, 106 kişi gönüllü olarak orduya katılmıştı. 1866 yılında Lazistan Sancağı'nda kura çekimi yapılmış, 4 kişi gönüllü olmuştu. Aynı şekilde Siroz Sancağında 1282 (1866) kurası çekilirken 13 kişi gönüllü yazılmıştı. Sivas'ta kura sırasında 16 kişinin gönüllü olduğu Liva Meclisi Mazbatası ile Bâb-ı Ali'ye iletilmişti. Mirliva İsmail Paşa, Şarki Kozan, Garbi Kozan, Afşar ve Milli aşiretlerinde kura çekilirken Afşar Müdürü ve ileri gelenleri kardeş ve oğullarını gönüllü olarak asker yazdırdıklarını bildirmişti. Rusçuk Sancağına bağlı Hezargrat kazasında çekilen kura sırasında 18 kişi istekleriyle asker olmuşlardı. Bağdat Vilayeti'nin, Bağdat, Kerbela, Divaniye sancaklarında kura uygulamasının ancak 1869 yılında yapılabildiği, bunun için önce nüfus sayımının tamamlandığı belirtilmekteydi. Bu vilayetin Musul, Şehrizer ve Süleymaniye Sancaklarında kura daha önce uygulanmıştı. Öte yanda 5. Ordu Dairesi dahilinde bulunan Şark ve Garp Kozan ile buraların kaza ve nahiyelerinde kura çekiminin yapıldığı, ismine kura isabet edenlerin toplu olarak sevk memuruna teslim edildiği, bunların Mersin üzerinden Şam'a sevk edildikleri, geri kalanların ise 20 günlük izinleri sonunda gönderilecekleri haberine yer veriliyordu.

İmparatorluk genelinde görülen bu olumlu gelişmelerin yanı sıra bazı bölgelerde çeşitli etkenlerle askerlikten firar edenler ve kura dışı kalmak için çeşitli yöntemlere başvuranların olduğu da anlaşılmaktadır.

Eski Teke Yürüğü Cemaati halkından askerlik çağına gelmiş olanlardan bir kısmını gizleyen imam Mustafa Efendi ile Mehmet Ali Efendi ve Muhtar ilacı Hasan, Kara Şahin adlı kimselerin suçlu oldukları saptanmış, Meclis-i Vala kararı ile 4 ay süreyle Niğde'ye sürgüne gönderilmeleri uygun görülmüştü. Filibe Kazası'na bağlı Büyük İzzedinli'nin imam ve muhtarları da benzer suçtan dolayı Dimetoka'ya 4 ay süreyle sürülüyorlardı. Tepedelen Kazası'nda 1853 yılı kurası çekilirken ismine kura isabet eden Hamid adlı kişi asıl babasını gizleyerek yerine 80 yaşına gelmiş birini babası diye gösterdiği, birkaç kişinin ise yalancı şahitlik yaptıkları anlaşılmıştı. Bunlar da Ceza Kanunu gereğince eyalet sınırları içinde uygun bir yere sürgün edileceklerdi.

Bazıları da kur'a öncesinde parmağını veya başka yerlerini keserek sakatlıktan yararlanmak istiyorlardı. Buna teşebbüs edenlerin kurasız askere alınmaları, sürenin bunlar için 7.5 yıla çıkarılması ve durumlarına uygun hizmetlerde kullanılmaları kararlaştırılarak bunun kura kanununa da eklenmesi ön görülmüştü. Böyle bir yola başvuran Tırhala Eyaleti Yenişehir Kazası Baycır köyü halkından Mustafa'nın emsaline örnek olması bakımından kurasız asker yapılması kararlaştırılmıştı. Öte yanda isimlerine kura isabet ettiği halde başka yerlerde buldukları için 5-6 yıl askere alınmayanlar, dilekçe ile başvurarak muaf tutulmayı istemekte idiler. Öylelerinin dilekçelerinin kabul edilmeyerek derhal askere alınmalarının gerektiği hatırlatılıyordu.

Bütün bu olumsuzlukların giderilmesi için Beşinci Ordu Müşiri'nin önerisi üzerine halka duyurulması uygun görülen hususlar, yerel gazetelerle birlikte Takvim-i Vekayi'de de yayınlanmıştı.¹²⁵

İsimlerine kura çıkıp askerliklerini bedel vererek yerine getirmek isteyenlerle ilgili ortaya çıkan sorunlara çözüm getirmek ve uygulamada eşitlik ve bütünlük sağlamak amacıyla 1869 yılı Nisan ayı başlarında “İsimlerine Kur’a İsabet Edenlerden Bedel-i Şahsi i’ ta Edeceklere Dair Nizamname” adı ile hazırlanan yönetmelik Takvim-i Vekayi'nin 2 Muharrem 1286 (14.04.1869) tarihli 1076 numarasında yayınlandı. 13 bendlik bu nizamname ile kimlerin hangi koşullar altında bedel verebilecekleri ayrıntılarıyla belirlendi. Kura Kanunundaki ilgili hükümlere açıklık getiren bu önemli düzenleme bir süre sonra çıkarılacak asker alma kanununun konuyla ilgili maddelerinin temelini oluşturmuştur.

1.2.7. Müslüman Olmayanların Askerlik Durumu

Kura kanunuyla askere alma işlemleri düzenlenmeye çalışılmışsa da Müslüman olmayanların askerlik hizmetini nasıl yapacakları hala bir sorun olarak duruyordu. Tanzimat Fermanı'nda askerlik bir vatan borcu olarak görülmüştü. Bu durumda Müslüman olmayanlarında askerlik yapmaları gerekiyordu. Ancak bu o kadar kolay olmadı.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: **Takvim-i Vekayi**, defa 983 (01.08.1868).

Osmanlı Devletinde Müslüman olmayanlar bazı istisnalar dışında askerlikten muaf tutuluyorlar ve buna karşılık cizye ödüyorlardı. II. Mahmud askerlik alanında yaptığı düzenlemelerin ardından Gayrimüslim Osmanlı Tebaası'nın muvazzaf askerlik yapmaları yönünde ilk ciddi adımları atmış 1835 yılında alınan bir kararla Hıristiyan Bahriye askeri alınmaya başlanmıştı. 1837'de ikinci kez ihtiyaçtan dolayı Müslümanların yanı sıra Müslüman olmayanlardan bahriye askeri istendi. Reayadan alınacak asker için uygulanacak kurallar belirlendi. Buna göre 1500 gayrimüslim beş yıl boyunca donanmaya ait gemilerde görevlendirilecekti. Terhis olana kadar kendilerinden cizye istenmeyecekti. Ne var ki gayrimüslimler bundan pek hoşlanmadılar. Bazı yerlerde asker yazılmaktan kurtulmak için dağlara veya adalara firar ettikleri, kimi yerlerde ise nüfuslarının istenilen miktarda asker vermeye elverişli olmadığı gerekçe gösterilerek dilekçe verdikleri anlaşılmaktadır.¹²⁶

Tanzimat Fermanı'ndan sonra askerlik alanında yapılan köklü değişikliklere rağmen Müslüman olmayanların askerlik sorunu yine kesin çözüme kavuşturulamadı. 1846 yılında Hıristiyanlar askere alınmadı. 1847 yılında donanmaya gayrimüslimlerin alınması için uğraşıldı. Ancak gelen tepkiler İngiltere'nin dikkatini çekti ve İngiliz hükümeti ileride Hıristiyan halkın yalnız donanma ve tersanede değil, kara ordusunda da göreve çağrılacağından endişe ediyordu.¹²⁷ Osmanlı yönetimi, bütün Osmanlı vatandaşlarının askerlik yapmaları gerektiğini, asker alımı sırasında haksızlık yapanların ve kötü davrananların cezalandırılacağını açıklamakla yetinmişti. Ne var ki askere alınan gayrimüslimlerle ilgili sorunlarda yaşanıyordu. Bunların ibadetlerini nasıl yapacakları, dini tatillerden nasıl yararlanacakları çözüm bekliyordu. Dönemin donanma komutanı Halil Rifat Paşa önerileri Şeyhülislamın tepkisine yol açmış, donanmaya papaz tayini, yeni kilise açmakla eşdeğer tutularak uygun görülmemiştir.

Gerek Meclis-i Vükela'da gerekse Dar-ı Şura-yı Askeri'de sorunlara çözüm bulmak amacıyla görüşmeler yapılmış, özellikle Müslüman olmayanların kara kuvvetlerinde askerlik yapmaları üzerinde durulmuşsa da 1848-1851 yılları arasında bunlardan asker almaktan vazgeçilmişti. Ancak, özellikle donanmanın asker ihtiyacını karşılamada başarı sağlanamayınca yeniden gayrimüslimlerin silâh altına alınmaları

¹²⁶ Ufuk Gülsoy, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, (İstanbul, Simurg Yayınları, 2000), s.31-33.

¹²⁷ Gülsoy, **a.g.e.**, s.42.

gündeme gelmişti. Alınan bir kararla 1851 yılında Gelibolu, Tekfurdağı, Trabzon, Canik, Ordu, Erdek, Varna, Kastamonu, Biga, Drama, Vize, Saruhan, Menteşe, Hüdavendigâr, Karesi ve Manastır Livalarıyla, Alaiye, Teke, Küçük Çekmece, Büyük Çekmece, Terkos ve Silivri Kazalarından toplam 600 Hıristiyan kura ile askere alınacaktı. Bunlar, donanma yerine Tersane-i Amire'deki Esnaf Taburları'nda hizmet yapacaklardı. Bu kararlar da tepkiyle karşılandı. Bazı yerlerde kura gerçekleştirilemedi. Kura çekilip isimlerine kura isabet edenlerden bir kısmı da birliklerine katılmadı. Kesriye, Manastır Sancaklarındaki Hıristiyanlar asker olmamak için komşu ülkelere firar ettiler. Bu yüzden buralarda kura uygulanması ertelendi. Benzeri bir zorlukla Trabzon'da da karşılaşıldı. Kura ile bahriye askeri alınacağı duyurulunca, Rusya ve Yunanistan Konsolosluklarına rüşvet verip pasaport alanlar olmuştu. Bazı Rumlar ise sayımlarda defterlere kendilerini Eflak olarak yazdırıp bu hizmetten kurtulmayı denemişlerdi.¹²⁸

1.2.8. Islahat Fermanında Askeri Meseleler

Kırım savaşı, Osmanlı Devleti'nde çok önemli gelişme ve değişmelere yol açtığı gibi, Hıristiyanların askere alınmalarında bir dönüm noktası oldu. Savaş nedeniyle askere olan ihtiyaç artınca Müslümanların yanı sıra Müslüman olmayanlardan da gönüllü asker toplandı. Ayrıca 1855 yılı Mayıs'ında cizyenin kaldırılacağı, bundan böyle Hıristiyanların da Müslümanlar gibi askere çağrılacakları İstanbul'daki Avrupa Devletleri Sefirlerine bildirildi. Karara İngiltere ve Fransa'dan tepki gelmedi.

Karar bir beyanname halinde, Takvim-i Vekayi'nin 26 Şaban 1271 (14 Mayıs 1855) tarihli sayısında yayınlandı. Cizyenin kaldırıldığı, bundan böyle gayrimüslimlerin de Müslümanlar gibi askerlikle mükellef tutulacağı açıklandı. Bu görevin vatan borcu olduğu hatırlatıldıktan sonra fiilen veya bedenen yapamayacak durumda olanların "beden eda" edebilecekleri duyuruldu.¹²⁹

Askerlik bütün Osmanlı halkı için mecburi kılındıktan sonra uygulamada yine sorunlar ortaya çıktı. Rumeli'de ve Anadolu'daki Hıristiyanlar asker olmak istemediler. Rumeli'deki Ortodokslar asker olmamak için dağlara kaçtı. Osmanlı hükümeti geri adım atmak durumunda kaldı. Sınır bölgelerinden yaşayan Hıristiyan halktan asker

¹²⁸ Gülsoy, a.g.e, s.43-53.

¹²⁹ Engelhardt, **Türkiye ve Tanzimat**, (İstanbul, Kaknüs Yayınları 2000), s.113; Nedkoff B.Christoff (çev: Şinasi Altundağ), "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye", **Bellekten**, Cilt VIII/32, s.599-652.

almaktan vazgeçildi. Kısacası Kırım Savaşı sırasında gayrimüslim halktan asker alınamadı.¹³⁰

Islahat Fermanı'nın ilanından sonra da Hıristiyanların nasıl askerlik yapacakları konusu tartışılmaya devam edildi. Hıristiyanlar eşitlikten memnundular ancak askerlik yükümlülüğünden memnun olmadılar. Yüzyıllardan beri istifade ettikleri asker olmama imtiyazını kaybetmek istemediler. Belli bir vergiyle bu yükümlülüğünden kurtulmak işlerine geliyordu. Bu arada Osmanlı Devleti durumu düzeltmek için çalışmalarına devam ediyordu. Yeni bir yasa tasarısı Haziran 1856'da Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'de ele alındı. Bu tasarıda iki önemli husus vardı. Birincisi Hıristiyan tebaadan alınacak asker sayısı, ikincisi ise bunların ordu içinde nasıl istihdam edilecekleriyle ilgiliydi. İlk soruna çözüm kolay bulundu ve Hıristiyanların kısım kısım celp edilmeleri kararlaştırıldı. İlk yıl (1857) 16.660 kişi acemilerden 3.500'ü orduya dahil edilecek, daha sonraki yıllarda aşamalı olarak sayı artırılıp 25.000'e çıkarılacaktı. Bu sayıya ulaştıklarında Müslümanlardan da 35.000 asker alınacaktı.¹³¹ Ancak tam bir sonuç alınamayınca konunun Haziran ayı içerisinde Meclis-i Tanzimat'ta ele alınması uygun görüldü.¹³²

Müslüman olmayanların askerlik meselesini görüşmek üzere Haziran 1856'da toplanan Meclis-i Tanzimat'ta yapılan görüşmeler sonucunda öncelikle ülke genelinde erkek nüfusun saptanmasının yapılmasını öngörmüş, daha sonra bu nüfusa göre 1857 ve daha sonrasında askere çağrılacak Hıristiyanların sayısı belirlenmiştir. Buna göre ülke genelinde 6 milyon Müslüman erkek ve 3 milyon gayrimüslim erkek olduğu sonucuna varıldığından halktan her sene alınması gereken 50.000 askerden 33.334'ünün Müslümanlardan, Müslüman olmayanlardan ise 16.666'sının alınmasının doğru olacağı sonucuna varıldı. Ancak, bunların (16.666 kişinin) birden orduya alınmasının sorun çıkaracağı göz önünde tutularak her yıl 3500 kişinin alınması daha uygun olacağı sonucuna varıldı. Geri kalanların ise "İlane-i Askeri Vergisi" adı altında bir bedel alınacaktı. 1856 yılı asker kuraları çekildiğinden Müslüman olmayanlar ertesi yıla bırakılarak geçecek sürede gerekli hazırlıkların yapılması da kararlaştırıldı. Öte yandan İlane-i Askeriye Vergisi yalnız askerlikle mükellef olanlardan değil, gayrimüslim erkek

¹³⁰ Engelhardt, **a.g.e.**, s.114.

¹³¹ Engelhardt, **a.g.e.**, s.128.

¹³² Gülsoy, **a.g.e.**, s.64-66.

nüfusun genelinden alınacaktı. Silâh altında olanlar askerlik süresince bu vergiden muaf olacaklardı. 1856 Haziranı sonuna doğru çıkarılan bir İrade ile vergi resmen yürürlüğe girdi. Verginin tevzii ve tahsili ile ilgili kuralların yer aldığı basılı talimatnameler Türkçe, Ermenice, Rumca, Bulgarca ve İbranice dillerinde hazırlandı. Bedel-i Askeri Vergisi 1895 yılı sonuna kadar her yüz seksen erkek nüfus üzerinde bir nefer kuralına uygun olarak hesaplanıp toplandı. Buna rağmen Müslüman olmayanların askerlik işlerinde şikâyetler ve aksamalar sürüp gitti.¹³³

2. ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861-1876)

2.1. 1869 Askeri Teşkilatlanması¹³⁴

Kırım Savaşında yenilen Rusya, ordusunu yenilemeye ve güçlendirmeye başlamıştı ve bir gün bu orduyu Osmanlı Devletine karşı kullanması içten bile değildi. Osmanlı Devleti İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle Kırım Savaşından galibiyetle çıkmış olsa da ordunun ve devletin durumu hiç iyi değildi.

Abdülaziz ordu da yeniliklerin yapılması için emirler verdi ve bunları titizlikle takip etti. Abdülaziz devrini iki kısım ayırmak mümkündür. Bu devirler; 1869 öncesi ve 1869 sonrasıdır.

1869 öncesinde hassa alayı oluşturulmuş, ordu için yeni kıyafetler kabul edilmiş, ordu modern silahlarla donatılmış ve Tophane ile askeri okullar ıslah edilmişti. Kısacası dış görüntü ağırlıklı olmak üzere bir düzenleme yapılmıştı.

1869 yılında yürürlüğe konulan yeni asker teşkilatı Türk ordusunda köklü değişmelere neden oldu.¹³⁵

Avrupa ordularının hafife aldığı Prusya ordusunun Danimarka ve Avusturya ordularını yenmesi(1866), Avrupalıların gözünü açmış ve Prusya ordusuna benzer teşkilatlanmaya gitmişlerdir. Böyle bir durumda da Osmanlı Devletinin bir şeyler yapıp askeri teşkilatını yenilemesi gerekiyordu. Abdülaziz Seraskerliği Hüseyin Avni Paşa'yı getirerek bu yoldaki ilk adımı atmış oldu. Hüseyin Avni Paşa, Osmanlı Askeri teşkilatının dayandığı 1843 tarihli kanunnameyi, Prusya'nın 1860'ta yaptığı düzenlemesi esas alarak değiştirdi. Ancak 1843 tarihinden sonra yapılan tüm

¹³³ Gülsoy, a.g.e, s.74-76.

¹³⁴ 1869 Askeri Teşkilatlanması için bkz. Ek 14.

¹³⁵ T.S.K.T., s.206.

düzenlemeler 1843 Askeri Teşkilatının düzenlenmesi yönünde olmuş ve askeri teşkilat genişletilmeye çalışılmıştır.

Gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra “Kuvve-i Umumiye-i Askeriyye’ye Dair Nizamname” adı altında 10 Cemaziyelevvel 1286 (18.08.1869) tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girdi.¹³⁶

Bu nizamname ile Osmanlı ordusu, nizamiye, redif ve müstahfiz olmak üzere üç kısma ayrıldı. İlk iki sınıf nizamiye olarak belirlenmekte, birinci kısmının askerlik süresinin dört, ikincisinin ise iki yıl ihtiyat sınıf olarak hizmet yapması kararlaştırılmaktaydı. Ancak süvari ve topçuların ihtiyatlık süresi bir yıl olacaktı ve bunların nizamiye süreleri beş yıl olarak kabul edilecekti. Böylece nizamiye askerinin mevcudu yüz elli bin, ihtiyatın ise altmış ile altmış beş bin arasında olacaktı.

Redif askerlik süresi altı yıla çıkarıldı ve mukaddem-talia olarak ikiye ayrıldı. Mevcudunun her birisi sekiz yüz kırk neferli iki yüz kırk tabur olması uygun görüldü. Buna göre Redif askerinin toplamı yüz doksan iki bini bulacaktı. Nizamiye hizmetini tamamlayanlarla, bedel ödeyenler, yalnızlıklarından dolayı erken terhis edilenler, askerlik yaşını geçenler bu sınıfı oluşturacaklardı.

Redif hizmetini tamamlayanlar müstahfiz adı altında sekiz yıl müddetle gerektiğinde kendilerinden yararlanılmak üzere askerlikle mükellef olacaklar, sayıları üç yüz bin veya daha fazla olacaktı.¹³⁷

Yönetmeliğin 6.-7. maddeleri, nizamiye hizmetini tamamlayanlara uygulanacak kuralları saptamaktadır. Sekizinci bentte, ihtiyat sınıfındaki redif askerinin memleketlerinde işleriyle uğraşacakları ancak Tabur Dairesi dışına çıkamayacakları bildiriliyordu. Tabur Dairesine ancak izinle çıkılabiliirdi. Nizamiye askerinin sayısını artırmayı gerektirecek bir durum olursa o yıl ihtiyata ayrılacak olan askerler terhis edilmeyecekti. Gerekirse ihtiyata gönderilenler geri çağrılacaktı.

İhtiyatlık dönemini tamamlayanlar memleketinin redif binbaşısına gelip tezkiresini sunacak, ihtiyat defterinden adını sildirip redif defterine yazdıracaktı. Bunlara Tabur Meclisi huzurunda yeni bir redif tezkiresi verilecek memleketlerine

¹³⁶ Nizamnamenin metni, 01.06.1870 tarihinde Mekteb-i Fünun-ı Şahane matbaasında basılan Düstur-ı Askeri'nin 7-14 sayfalarında yer almaktadır.

¹³⁷ Tunali, a.g.e, s.105.

gittiklerinde bu belgeyi redif yüzbaşısına gösterip bölük defterine kayıtlarını yaptıracaktı. Daha sonra Redif taburu defterine kayıtlar geçirilecek, redif binbaşısı bu defterin bir suretini Bab-ı Seraskeriye gönderecekti.

Silâh altında gerekenden fazla tutulanların bu sürele rediflik hizmetlerinden düşürülecekti. Redif iken malul olanlar eğitime çağrılmayacaklar, diğerleri her yıl bir ay süreyle talim yapmakla yükümlü olacaklardı. Rediflik hizmetini tamamlayanlarla tezkere bırakarak on iki yıl nizamiye hizmeti yapanlar redif olmaktan muaf tutulacaklardı.¹³⁸

Görüldüğü üzere bu düzenleme daha çok askerlik süresinin uzatılması şeklinde olmuştur. 1843 düzenlemesine göre beş yılı muvazzaflık ve yedi yılı rediflik olmak üzere toplam on iki yıl olan askerlik süresi, bu düzenleme ile yirmi yıla çıkarıldı. Yirmi-kırk yaşları arasında olan bütün erkek Müslümanlar askerlik görevini yapmakla yükümlü tutuldu. Bu sürenin altısı nizamiyede, altısı redifte ve geri kalan sekiz yılı ise müstahfız adı altında bu yönetmelikle ilk defa oluşturulan askerlik sınıfına geçirilecekti. Diğer taraftan altı yıla çıkarılan nizamiye süresinin ilk dört yılı silâh altında, son iki yılı ise ihtiyat sınıfında geçecekti. Ancak, ihtiyat sınıfına geçenler, silâh altında bulunmalarına devlet tarafından bir zorunluluk bulunmadığı zamanlarda memleketlerine dönebilecekler, bağlı oldukları redif taburları bölgesinden dışarı çıkamayacaklardı. İhtiyatlık süresini bitirdikten sonra birinci sınıf redif olacaklardı. Üç yıl bu sınıfta kaldıktan sonra tali (ikinci) kısmına geçirilecekler burada da hizmet süresi üç yıl olacaktı.¹³⁹

Yapılan düzenleme ile redif bölgelerinde bir değişiklik olmamış, yalnız tabur sayısı 120'den 240'a çıkarılmıştır. Her redif alayı bölgesinde bir yerine iki alay oluşturulması kararlaştırılmış ve her tabur merkezinde iki redif taburuna yetecek kadar elbise, silah ve gereçleri hazırlanarak depolara konulmuştur. Bu sırada Rusya ile olan gerginlik ve savaş belirtileri söz konusu önlemlerin alınmasında etkili olmuştur.¹⁴⁰

¹³⁸ Yönetmeliğin tam metin çevirisi için bkz: Tunalı, **a.g.e.**, Ek V.

¹³⁹ Tunalı, **a.g.e.**, s.106.

¹⁴⁰ **T.K.K.T.**, s.71.

2.1.1. 1869 Askeri Teşkilatlanmasında Ordu Merkezleri

1832’de kara ordusu Hassa ve Nizamiye diye ikiye ayrılmıştı. Aralık 1843’te Rıza Paşa, Hassa Müşiri iken Manastır’da Rumeli Müşirliğini kurdu. Bununla birlikte Anadolu ve Arabistan ordularını da kurdu. Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) Serasker Fuad Paşa, ordu isimlerine rakam verdi. Hassa’yı I., Dersaadeti II., Rumeli’yi III., Anadolu’yu IV., Arabistan’ı V., Irak ve Hicaz’ı VI. ordu şeklinde isimlendirdi. Ayrıca Hassa Ordusu’nu İstanbul’a, II. Orduyu Şumnu’ya, IV. Orduyu Erzurum’a naklettirdi. Hüseyin Avni Paşa ise, Seraskerliği döneminde Yemen San’ada VII. Orduyu kurdu.

Ordu komutanları aynı zamanda ordu merkezleri olan vilayetlerin valiliğini de yapabiliyorlardı. Her ordu merkezinde Ferik rütbeli bir kişi idaresinde Mirliva, Miralay ve Kaymakamların yer aldığı 5-10 üyeden oluşan ve askeri meselelerin görüşüldüğü meclisler vardı. Bu ordu meclislerinin görevi ordunun muhasebesini tutmak, hastaneleri denetlemek ve Seraskerliğin uygun gördüğü tayinleri yapmaktı.

Nüfus sayımları da ordu merkezleri tarafından yapılırdı. Osmanlı Devleti nüfusunu belirlemek amacıyla 1864’de nüfus sayımı yapılmasına karar verildi. Kadın-erkek tüm vatandaşların sayımı için I. II. III. ve IV. Ordu subaylarından “kul tahrir memurları” oluşturuldu ve sayılan vatandaşlara Osmanlı tezkeresi verildi.

Ocak 1875’te Nişantaşı’nda genel bir ordu deposunun yapılmasına başlandı. Bu depo 42 pencere, iki katlı ve 600 bin silah ve askeri levazımı barındırabilecek şekilde inşa edildi. Padişah bu depoya konulması için 5.000 adet Henry Martini tüfeği satın alarak hediye etti.¹⁴¹

2.1.2. 1869 Askeri Teşkilatlanmasında Ordu Komutanlıkları

Abdülaziz döneminde (1861-1876) I. Ordu İstanbul, II. Ordu Şumnu, III. Ordu Manastır, IV. Ordu Erzurum, V. Ordu Şam, VI. Ordu Bağdat, VII. Ordu ise Yemen San’a da kurulmuştu.

I. Ordu (Hassa Ordusu)’nun merkezi İstanbul idi. 1869 ıslahatının ardından Hassa Ordusuna mensup 7 Piyade, 5 Süvari, 1 Topçu ve 6 Redif Alayı ile 7 Adet Talia

¹⁴¹ Uğur Ünal, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)**, (Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağı Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, 2005), s.5 vd.

Taburu yer almıştır. İkinci ve Üçüncü Hassa Piyade Alaylarının Mızıkası da vardı. Yine 4'er bölükten oluşan Süvari Kazak ve Dragon Alayları ile 8 bölükten oluşan 1 Sanayi Alayı bulunmaktaydı. Hassa Ordusu askerleri İzmit, Karahisar, Eskişehir, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Konya ve Akşehir'den sağlanıyordu.

II. Ordu (Tuna Ordusu)'nun merkezi Şumnu idi. 1869 ıslahatı ile II. Ordu'ya mensup 6 Piyade, 4 Süvari, 1 Topçu ve Redif Alayı ile 6 Talia taburu bulunmaktaydı. Ayrıca II. Ordu'da 1 İstihkâm Alayı ile 3 taburdan oluşan Tuna Sevahili Kordon Alayı da yer almaktaydı. II. Ordu askerleri Şumnu, Silistre, Hezargırad (Razgırad), Edirne, İslimiye, Hasköy, Sofya, Niş, Filibe, Lofça, Bolu, Safranbolu, Koçhisar, Kastamonu, Ankara, Çankırı, Beypazarı, Çorum, Kırşehir, Yozgat ve Taşköprü'den temin ediliyordu.

III. Ordu (Rumeli Ordusu)'nun merkezi Manastır'dı. 1869 ıslahatı ile III. Orduya dahil 7 Piyade, 4 Süvari, 6 Redif, 2 Bosna Nizamiye, 1 Topçu, 3 Taburlu bir Hudud-ı Yunaniye Alayı ile Nakşik Hudut Taburu ve 7 Talia Taburu vardı. Ayrıca III. Ordu'da birde İstihkâm Alayı yer almaktaydı. III. Ordu askerleri, Manastır, Ohri, Vidin, Yanya, Yenişehir, Berat, Üsküp, Bezdin, Tiran, Piriştine, Drama, Serez, Gümülcine, İzmir, Manisa, Tire, Kula, Aydın, Nazilli, Milas, Muğla, Banaluka, İzvornik, Travnik ve Yenipazar'dan temin ediliyordu.

IV. Ordu (Anadolu Ordusu)'nun merkezi Erzurum'du. 1869 ıslahatı ile IV. Ordu'da 6 Piyade, 4 Süvari, 1 Topçu, 1 İstihkam ve 6 Redif Alayı ile 6 Talia taburu bulunmaktaydı. IV. Ordu'nun askerleri, Harput, Malatya, Ergani, Zile, Tokat, Amasya, Erzurum, Erzincan, Arapgir, Karahisar, Kars, Oltu, Batum, Van, Diyarbakır, Lice, Cizre ve Marviye'den temin ediliyordu.

V. Ordu (Suriye Ordusu)'nun merkezi Şam idi. 1869 ıslahatı sonunda V. Ordu 7 Piyade, 4 Süvari, 1 Topçu, 1 İstihkâm ve 6 Redif Alayı ile 7 Talia Taburu'ndan oluşmaktaydı. V. Ordu idaresinde Şam Merkez Askeri Hastanesinde 18 doktor, 1'er cerrah ve eczacı; Taif Hastanesi'nde 1'er doktor, eczacı ve cerrah görev almıştır. V. Ordu askerleri Şam, Humus, Kudüs, Nablus, Beyrut, Akka, Adana, Antakya, Sayda, Lazkiye, Hama, Halep, Kilis, Urfa, Maraş ve Elbistan'dan temin ediliyordu.

V. orduda 24 taburdan oluşan 6 Alay Redif askeri tam anlamıyla 1865 yılında oluşturulabildi. Her bir Redif Alayına, herhangi bir sefer ortaya çıkıncaya kadar geçici

olarak, iki binbaşı tayin edilmiştir. Her alayın I. ve II. taburlarına memur olacak binbaşı Birinci Taburuna, Üçüncü ve Dördüncü taburlarına memur olacak binbaşı ise Üçüncü taburuna asaleten atanmıştır. Burada seçilen toplam 12 binbaşının altısı Dar-ı Şura-yı Askeri tarafından, altısı ise ordu tarafından seçilmiştir.

VI. Ordu (Arabistan Ordusu)'nun merkezi Bağdat'tı. 1869 ıslahatı ile VI. Ordu'da 4 Piyade, 2 Süvari, 1 Topçu ve 1 Redif Alayı ile 4 Talia Taburu bulunmaktaydı. VI. Orduya bağlı Bağdat Merkez Askeri Hastanesinde 3 doktor, 1'er eczacı ve cerrah görev yapmıştır. Bu ordunun askerleri Musul, Horasan, Bağdat, Süleymaniye, Revandüz, Kerkük ve Hülle mevkilerinden temin edilmiştir.

VII. Ordu ise, 1873'te Hüseyin Avni Paşa'nın İkinci Seraskerliği döneminde hassas bir yerde bulunan Yemen San'ada kurulmuştur. Mart 1873'te Yemen vilayetinde eskiden beri fevkalade teşkil olunmuş olan 16 tabur ihtiyat askeri ve ordudan geçici gönderilen 6 tabur nizamiye askeri yani toplam 16.800 nefer bulunmaktaydı. Ancak Yemen vilayetinde, bir takım düzenlemelerin gerekliliği, daima Müslüman nüfusunun çoğalması, bir karışıklık çıktığında ihtiyat askerlerinin yeterli olmaması nedenlerinden bölgede daimi bir askeri kuvvetin bulundurulması zarureti ortaya çıktı. Nitekim Mekke ve Kutsal toprakların korunmasında da bu ordunun faydasının olacağına inanılmıştır. Bölgede geçici olarak bulunan askeri neferlerin yerine Hicaz ve Yemen'i içine alan muntazam ve her bir taburu 700'er neferden oluşan 5 Alay Piyade ve 6 Bölük Topçu tertip ve teşkil edilmiştir. İleride süvarisi, diğer topçuları ve noksan kalan 1 Alay piyadesinin tamamlanmasına karar verilmiştir.

1'er Talia ve 3'er Saf Piyade, 1'er de Mızıka bandosunu kapsayan 5 Alay Piyade ile 3 Bölüğü seyyar, 3 Bölüğü dağ Topçusundan oluşan 6 Bölük topçu ve 1 bölük de İstihkâmdan ibaret olan VII. Ordu'nun kurulmasına 24 Mart 1873'te irade buyrulmuştur. Burada olan mevcut ihtiyat alayları tamamen kaldırılmış, subayları ordulara yerleştirilmek üzere İstanbul'a, askerleri ise memleketlerine gönderilmiştir.

VII. Ordu ilk etapta diğer orduların imkânlarının seferber edilmesi ile oluşturulmuştur. Bu ordu alayları, Hassa Ordusu dışında diğer beş ordunun biner piyade alayları alınarak, 6 Topçu ve 1 İstihkâm Bölüğü ile Fırka-i İhtiyatiye refakatinde Tophane-i Amire'den ve Nizamiyeden zaten mevcut olan Topçu bölüklerinin subay ve askerlerinden temin edilmiştir. Buranın askerleri kur'a gerçekleştirilene kadar yakın

bölgelerden, V. ve VI. Ordunun en yakın yerleri ile IV. Ordunun Arabistan'a yakın mevkilerinden kur'a neferlerinden temin edilmiştir. 1876'ya gelindiğinde VII. Ordu'da 5 Piyade, 1 Nizamiye Sanâyi, 1 Seyyar Topçu ve 3 Redif Alayı ile 5 Talia Taburu yer almıştır.¹⁴²

---

¹⁴² Aynı, s.8-11.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu XIV. yüzyılın başlarından itibaren devlet erkanı askeri teşkilatlanmaya büyük bir önem vermiştir. Bu nedenle toprakları hızla büyüyen devletin asker ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli sistemler uygulanmıştır. Uygulanan sistemler içinde en önemli olan Devşirme sistemidir. Ancak Devşirme sisteminden önce Pençik sistemini de uygulamıştır.

Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşını (1402) kaybetmesi üzerine Pençik sistemi işlemez hale gelmiş ve Devşirme Sistemi uygulanmaya konulmuştur, II. Murad (1421-1451) zamanında Devşirme sistemi tam olarak nizama bağlanmıştır. Bundan sonra Devşirme sistemi XIX. yüzyıla kadar devam edecektir. Devşirme sistemi içerisindeki en önemli askeri birlik hiç şüphesiz Yeniçerilerdir. Yeniçeriler Osmanlı Devletinin en muharip askeri birliği olarak varlıklarını sürdürmüşlerse de ilerleyen zamanlarda bozulmalar görülmeye başladı. Tımarlı Sipahilerinin etkisinin azalması ve Yeniçerilerin başkentte bulunması nedeniyle devlet üzerindeki etkileri giderek artmaya başladı. Yeniçeriler birçok devlet adamının (Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Alemdar Mustafa Paşa vb.) ve Genç Osman (1618-1622), III. Selim (1789-1807) gibi padişahların da hayatına mâl olmuştur.

Yeniçerilerin devlet üzerindeki etkisini gören II. Mahmud (1808-1839) uzun süre Yeniçerileri ortadan kaldırmak için planlar yaptı. Planlarını adım adım izleyerek uygun zamanın gelmesini bekledi. Eşkinci Ocağını kurduğu zaman Yeniçerilerin tekrar isyan edeceklerini biliyordu. Düşüncesinde haklı çıkan II. Mahmud Yeniçerilerin isyanı üzerine Ağa Hüseyin Paşa'nın ve diğer devlet adamları ile halkın yardımı sayesinde onları ortadan kaldırmayı başardı (1826).

1826'dan sonra yeni bir döneme giren Osmanlı Devleti askersiz kalmıştı. Bunun üzerine derhal yeni bir ordu kurulması kararlaştırıldı. Kurulacak olan yeni ordunun adı Asakir-i Mansure-i Muhammediye olacaktır. İlk kurulduğu zaman askeri kıyafetleri bile

olmayan yeni ordu zaman içinde modern bir hale geldi. Yeni askeri kıyafetler ile askeri araç ve gereç temin edildi. Ancak yeni ordunun ülkenin her yerinde görevlendirilmesi hem para açısından hem de coğrafi açıdan imkansızdı. Bir çözüm yolu arayan II. Mahmud Redif teşkilatının kurulmasını sağladı (1834). Redif teşkilatının kurulmasıyla Nizamiye kelimesi muvazzaf askerler için kullanılmaya başlandı.

II. Mahmud döneminin bir diğer önemli olayı ise Harbiye'nin kurulmasıdır. Osmanlı Devleti'nin yeni kurulan ordusu Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin subay ihtiyacını karşılamak amacıyla 1834 yılında kurulmuştur. Daha sonra çeşitli dönemlerde kapatılıp açılmasına rağmen Milli Mücadele dönemindeki subay kadrosunun yetiştirilmesinde de etkili olmuştur.

Osmanlı Devletinde askere alma işlemlerinde keyfiyet söz konusu idi. Osmanlı zabıtları şehir ve kasabalara gelirler, asker olmak isteyen veya istemeyenleri zorla askere alırlardı. Askere alınanların ise akıbetlerinin ne olacağı bilinmiyordu, tam bir belirsizlik hâkimdi. Çünkü askerlik süresi kesin olarak belli değildi. Ayrıca askerlik sistemi içerisinde adam kayırmalar ve rüşvetler dönüyordu. Eşit haklara dayanmayan bu yöntem hoşnutsuzluklara neden oluyordu.

Bu nedenle bîr düzenleme yapılması gerekiyordu. Sadece askeri anlamda yapılmayan düzenlemeler Osmanlı Devleti için artık kaçınılmaz olmuştu. Abdülmecid (1839-1861) tahta geçer geçmez ilk olarak Tanzimat Fermanını ilan etti. Mustafa Reşit Paşa'nın hazırladığı bu ferman 1839 yılında Gülhane Hattı Hümayunu adı ile okunarak ilan edildi. Tanzimat Fermanının getirdiği eşitlik, kimseye zulüm ve baskı yapılmaması, herkesin hak ve vazifesini önceden bilmesi gibi ilkeler asker alımında da yürürlüğe konulmasını zorunlu hale getirdi. Bu sebepten 1846 yılında askere alma sisteminde Kur'a Sistemi getirildi. Kur'a sistemi ilk defa 1814 yılında Prusya'da uygulanmaya başlanmıştı. Daha sonra diğer Avrupa devletlerinde de uygulanmaya başlanan bu sistem Osmanlı Devletinde de uygulanmaya başlandı.

Osmanlı Devletinde askerlik yükümlülüğü sadece Müslümanlar içindi. Gayrimüslimler askerlik hizmetinden muaf tutuluyordu. Ancak bu muafiyetin de bir bedeli vardı. Verilecek bedel ise her mükellef olabilecek gayrimüslim için Cizye vergisi

ödemekti. Bu durum 1835 yılında Hıristiyanlardan Bahriye askerleri alınmak istenmesiyle değişmeye başlamıştı. 1837'de ikinci kez ihtiyaçtan dolayı Müslüman askerlerin yanında gayrimüslim askerler de alınmak istendi. Ancak bu durumdan gayrimüslim Osmanlı halkı durumdan rahatsız oldu. Gayrimüslimlerin askerlik serüveni çıkmaza girdi ve tam bir düzene yerleştirilemedi. 1847 yılındaki gayrimüslimlerin askere alınmak istenmesi İngiltere'nin bile rahatsızlığına neden oldu.

Abdülmecid devletin içinde bulunduğu çıkmazdan bir an önce kurtarmak amacıyla 3 Kasım 1856'da Islahat Fermanının da ilanına karar verdi. Islahat Fermanıyla birlikte askerlik görevi bir vatan borcu olduğu hatırlatılarak Osmanlı halkının bu borcu ödemesi gerektiği vurgulandı. Ancak fermanında belirtilen husus gayrimüslimlerin hiç hoşuna gitmedi. Askerlik hizmeti yapamayacakların bedel ödemesi gerektiği Islahat Fermanında belirtildi. Cizye vergisinin kaldırılmasına rağmen askerlikten muaf olmak isteyenler bir bedel ödemek zorunda kaldılar.

Abdülaziz tahta çıktığı zaman (1861-1876) Avrupalı büyük devletlerin ve Rusya'nın Osmanlı Devleti karşısında ki düşmanca tutumlarını fark etti. Eninde sonunda güçlü bir donanma ve karar ordusu olmadıkça Osmanlı Devleti'nin yıkılacağını gördü. Devlet elindeki toprağı korumakta bile etkisiz kalıyordu. Abdülaziz devleti büyük bir borca sokarak hızla yeni bir donanma oluşturdu. Bunun yanında kara ordusu için 1869 yılın da askeri sistemde değişiklikler yaparak Osmanlı ordusunun daha kuvvetli hale getirmeye çalıştı.

Avrupa ordularının küçümsediği Prusya ordusunun Danimarka ve Avusturya ordularını yenmesi Avrupa'da büyük yankı uyandırdı. Osmanlı ordusu da Prusya'nın askeri sistemine benzer bir sistemi uygulamaya başladı. Kur'a sistemi uygulanmaya devam etti. Ancak Abdülaziz döneminde yapılan askeri ıslahatlar Osmanlı Kara Kuvvetlerini iyileştirecek bir seviyeye gelemedi. Yapılan düzenlemeler bir miktar yeterli olsa da devletin çöküşünü engelleme de etkili olmadı.

TABLO 1. Klasik Dönem Osmanlı Askerlerinden Bir Grup

Milli Savunma Bakanlığı, Osmanlı Ordu Teşkilatı, 1998, s.29.

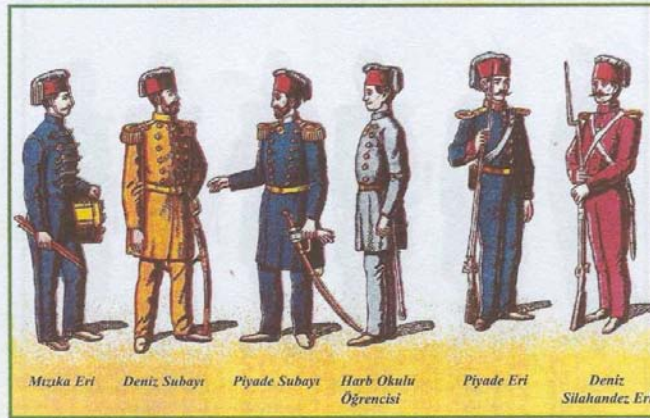
TABLO 2. Klasik Dönem Osmanlı Subaylarından Bir Grup

TABLO 3. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Askerleri

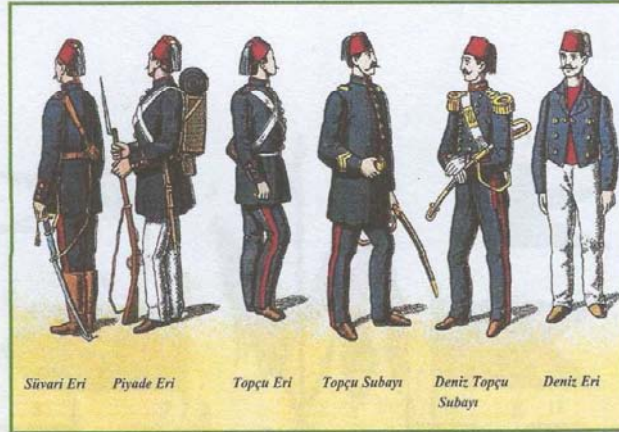

*Asakir-i Mansure-i Muhammediye- II. Mahmut Dönemi
(Setre ve pantolonun kabulünden önce)*

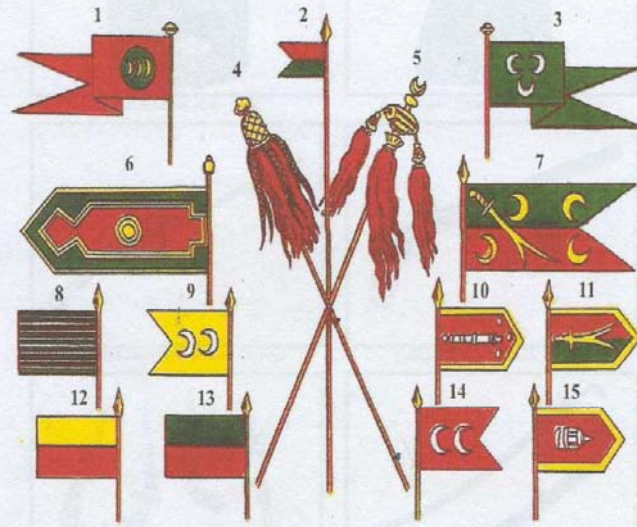

*Asakir-i Mansure-i Muhammediye- II. Mahmut Dönemi
(Setre ve pantolonun kabulünden sonra)*

TABLO 4. Abdülmecid ve Abdülaziz Dönemi Askerleri

*Abdülmecid Dönemi**Abdülaziz Dönemi*

TABLO 5. Osmanlı Devleti'nin Askeri Sancakları

1. Padişaha Mahsus Sancak	9. Silahtar Bölüğü Sancağı
2. Süvari Mızrağı	10. Topçu Sancağı
3. Padişaha Mahsus Sanca	11. Yeniçeri Sancağı
4. Osmanlı Tuğu	12. Gönüllü Sancağı
5. Osmanlı Tuğu	13. Deli Bayrağı
6. Paşalara Mahsus Sancak	14. Sipahi Bölüğü Sancağı
7. Topraklı Süvarisine Mahsus Sancak	15. Humbaracı Sancağı
8. Bölük Altı Erbaa Sancağı (Dört Bölükler Sancağı)	

TABLO 6. Osmanlı Askerlerinin Savaş Araç ve Gereçlerinden Bir Kısmı

Miğfer, Sıvansah, (1464-1500)

Demir Miğfer, Sultan Orhan'a Ait, 14. yüzyıl.

Yemenkari Fıstıklı Tüfek, Osmanlı, 18. yüzyıl.

Çakmaklı Tabanca, Osmanlı, 18. yüzyıl.

Osmanlı Tabancaları, 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl.

Kıncı, Sultan Süleyman'ın Kıncı, 16. yüzyıl.

Osmanlı Tabancaları, 19. yüzyıl.

Kalkan, Osmanlı, 16. yüzyıl.

EKLER LİSTESİ

EK 1. Devşirme Sistemi.....	80
EK 2. Diğer Askeri Birlikler.....	81
EK 3. 1 Nisan 1923 Tarihli Harbiye'nin Açılış Emri	83
EK 4. Harbiye'de Yabancı Öğretmenlerin Görevlendirilmesi İle İlgili Belge	84
EK 5. Harbiye'ye Kitap Alınması İle İlgili Belge	85
EK 6. Harbiye'de Okutulan Derslerle İlgili Bir Belge	86
EK 7. Harbiye'nin Açılışına Abdülmecid'in Katılışına Dair Belge	87
EK 8. Harp Okulu Subay ve Öğretmenleri	88
EK 9. Harp Okulu Kurmay Öğrencileri ve Piyade Öğrencileri	89
EK 10. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Teşkilatı	90
EK 11. Mansure Alayı Teşkilatı	91
EK 12. Tanzimat Döneminde Osmanlı Ordu Teşkilatı	92
EK 13. 1843 ve 1848 Askeri Teşkilatlanması	93
EK 14. 1869 Askeri Teşkilatlanması	94
EK 15. 1869 ve sonrası Askeri Rütbeler	95
EK 16. 1869 ve sonrası Askeri Rütbeler Türkçe	95

EKLER

EK 1 Devşirme Sistemi

Devşirme işiyle öncelikli olarak Yeniçeri Ağası ilgilenirdi. Yeniçeri Ağası gereken asker miktarını bildirir ve bir fermanla işe koyulurdu. Devşirme işini XVI. yy.a kadar beylerbeyi, sancakbeyi ve kadılar yapardı. Ancak bu durumun istismar edilmesi üzerine görev Yeniçeri Ocağına verildi. Devşirme Kanununa göre Hristiyan çocuklarının en asilleri seçilirdi. Papaz çocukları da seçilmiştir. İki çocuğu olanın biri ve birkaç çocuğu olanın en sıhhatlisi ve en güzeli seçilirdi. Bir çocuğu olanın çocuğu alınmazdı. Alınacak çocukların orta boylu olmasına dikkat edilirdi. Uzun boylu ve endamlı olanlar saray için ayrılırdı. Yahudiler ticaretle uğraştıkları için onlardan devşirme alınmazdı. Ana babası ölmüş bir çocuk da devşirilmezdi. Çobanlar, sığırtmaçlar ile bunların çocukları, kel fodul, köse ve doğuştan sünnetli olanlar ve şehir oğlanları devşirilmezdi. Devşirilen çocuklar 100-150 veya daha fazla kişilik kafiler halinde muhafızlar gözetiminde, başkente gönderilir ve kaçımları engellenirdi. Bu ilk devirlerde masraflar çocuğun devşirildiği yerden Hil'at Baha, Kaput Bedeli veya Kul Akçesi adıyla çocuk başına 90-100 akçe toplanmak suretiyle sağlanırdı. Kafilerin yollarda konakladıkları yerlerde barınma ve beslenmeleri bedelleri karşılığında misafir oldukları köye aitti. Ayrıca devşirme kanununda ayrıcalıklı olarak Bosna'nın fethinden sonra İslamiyet'i kabul etmiş Pataren denilen Müslümanların çocuklarından da devşirme alınıyordu. Osmanlı vesikalarında bunlara Poturoğlanları denilmekteydi.

Kafiler halinde başkente gelen devşirmeler iki üç gün dinlendikten sonra sağ ellerinin şahadet parmaklarını kaldırarak Kelime-i Şahadet getirirler, Müslüman olurlar ve Acemi oğlanı adıyla Acemi Ocağına girerlerdi. Devşirmeler Yeniçeri Ağası ve Acemi Ocağı Cerrahı tarafından kontrol edilir ve uygun olanlar sünnet edilerek kayıtlara geçirilirdi. Bundan sonra Yeniçeri Ağasının teklifiyle güzel ve gülbüz olanlar saray hizmeti için diğerleri de Anadolu ve Rumeli Ağaları vasıtasıyla Türk çiftçilerine geçici olarak ücret karşılığında verilirdi. Çiftçilerden alınan bu para o Acemi oğlanı hangi ağaya verilmişse, ağa ve kâtibi arasında paylaşılırdı. Çünkü Anadolu ve Rumeli Ağalarının bölükleri yoktu ve gündelikleri de az olduğundan çiftçilerden alınan para bu ağalarla kâtiplerine tahsis edilmişti.

EK 2 Diğer Askeri Birlikler

Voynuklar: Savaş zamanlarında ordunun ve devlet adamlarının atlarına bakmak ve diğer zamanlarda Has Ahır ve çayır hizmetinde kullanılmak üzere gayri Müslimlerden ve özellikle Bulgarlardan meydana gelen bir sınıftı.

Canbazlar ve Tatarlar: Voynuklarla benzer işleri yaparlardı. Ancak farkları Müslüman olmalarıydı. Canbazlar Rumeli'de Yörük ve Tatarlarla birlikte geri hizmet işlerinde çalıştırılırlardı.

Martalozlar: Martaloz kelimesi silahlı adam, korucu, muhafız gibi anlamlara gelmektedir. Martalozlar, halkı Hristiyan olan yerlerin ve özellikle Tuna Nehri civarı, Trakya, Makedonya, Teselya ve diğer bazı Rumeli bölgelerinin güvenlik birlikleridir. Martaloz birlikleri bir çeşit bölge güvenlik birliği olup, çoğunluğu Hristiyandır.

Derbentçiler: Osmanlı ordusu için önemli olan yollarla, ticaret yollarının sürekli ve iyi bir şekilde korunması ve bakımlarının sağlanması için bazı bölgelerin halkı derbentçilikle görevlendirilmişti. Bu tam bir sorumluluktan ve derbentçiler bazı vergilerden muaf tutulurlardı. Korunması gereken boğaz ve geçitlerin korunmasına çok Derbentçi gerekli değilse, bir köy halkı Derbentçi tayin edilirdi.

Belderanlar: Rumeli ve Anadolu'nun birçok yerinde ve dağlık bölgelerindeki boğaz ve geçitlerin korunması, buralardan geçenlerin can ve mal güvenliğini sağlamak için kurulan bir birliktir. Belderanlar, Derbentçilerden farklı olarak mükellef değil ücretli idiler ve ücret karşılığı bu görevi yaparlardı.

Pandurlar: Pandur, Slav dilinde Jandarma demektir. Pandurlar, Derbentçiler ve Martalozlar gibi bazı derbentlerin korunmasında görevli, yerli halktan seçilmiş jandarmalardı. Tayini merkezden onaylanmış bir Pandurbaşı idaresinde görev yaparlardı. Bunlar daha çok Sırbistan'da hizmet yaparlardı. Pandurlar ücretle tutulur ve belderanlara benzerlerdi. III. Ahmet 1721 tarihinde bu teşkilat kaldırmıştır.

Menzilkeşler: Menziller bir çeşit ikmal ve dinlenme yerleridir. Tatarlar ve Ulaklar, hayvanlarını menzillerde değiştirip yollarına devam ederlerdi. Yolcular, posta tatarları ve ulaklar menzillerdeki han ve kervansaraylarda istirahat ederlerdi. İşte

Menzilkeşler sivil ve askeri olarak dinlenmeye gelen insanların can ve mal güvenliğini sağlardı. Her menzilin yakınındaki bir kısım köy Menzilkeşhane olarak tayin edilirdi.

Çadır Mehterleri: Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulan bu birlik çadır yapmak ve kurmakla görevli bir sınıf olup, bando anlamındaki mehterle hiçbir ilgisi yoktur. Savaş zamanında çadır mehterleri ikiye ayrılarak bir kısmı asıl karargâhtan bir gün ileri gidip konaklanacak yere, padişahın çadırını ve diğer çadırları kurarlardı.

Ehl-i Hiref: İstanbul'dan çıkan Osmanlı ordusunun ve eyalet askerlerinin savaş meydanlarındaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere esnaf ve sanat erbabından düzenli bir grup halinde sefere katılanlar olurdu. Bunlara Ehl-i Hiref veya Orducu denirdi. Bunları toplamak için şehir kadılarına emir verilirdi. Orducu olarak sefere katılan esnafa karşılık olarak yüklü miktarda para verilirdi. Orducular genellikle giyim, yiyecek, askeri malzemeler, berber vb. hizmetleri yapan esnaflardan oluşurdu.

EK 7.Harbiye'nin Açılışına Abdülmecid'in Katılışına Dair Belge

وقوعان سیمید

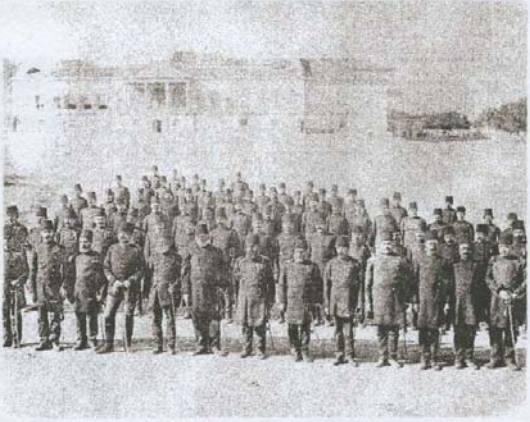
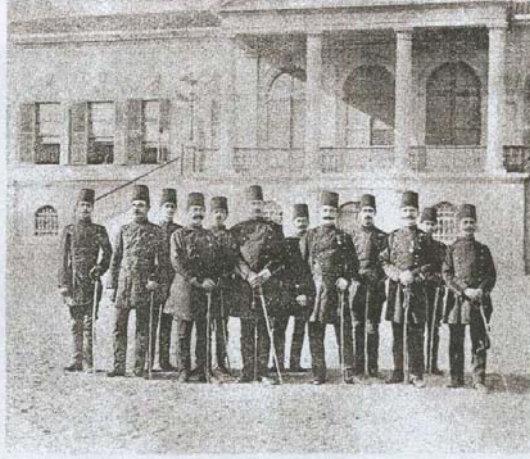
... عیسیٰ نمودند مدارین وسادات اولوق اوزره سرای معالی ...

وافتها هدر از جمله مکتب فون حربی شاهی که اصول وفروغی نظام ...

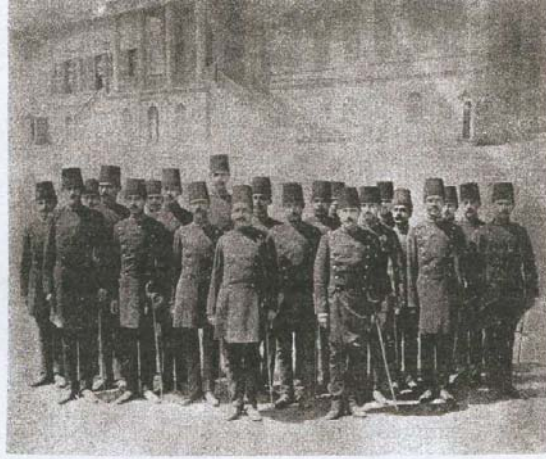
شریعت معارف نشان اوائلده حضور معالی و در حساب خلقتا هیده ...

حسب علم ظل ظلی وجهه مره احسان جلیلی اولان شهر بار معارف ...

EK 8. Harp Okulu Subay ve Öğretmenleri

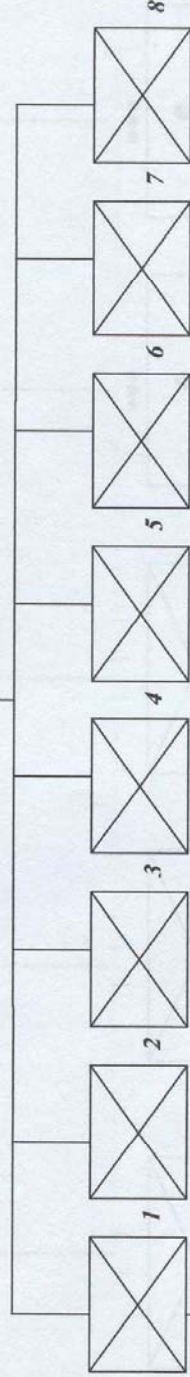
EK 9. Harp Okulu Kurmay Öğrencileri ve Piyade Öğrencileri

ASAKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE TEŞKİLATI

**XXXX
SERASKER**

T E R T İ P L E R

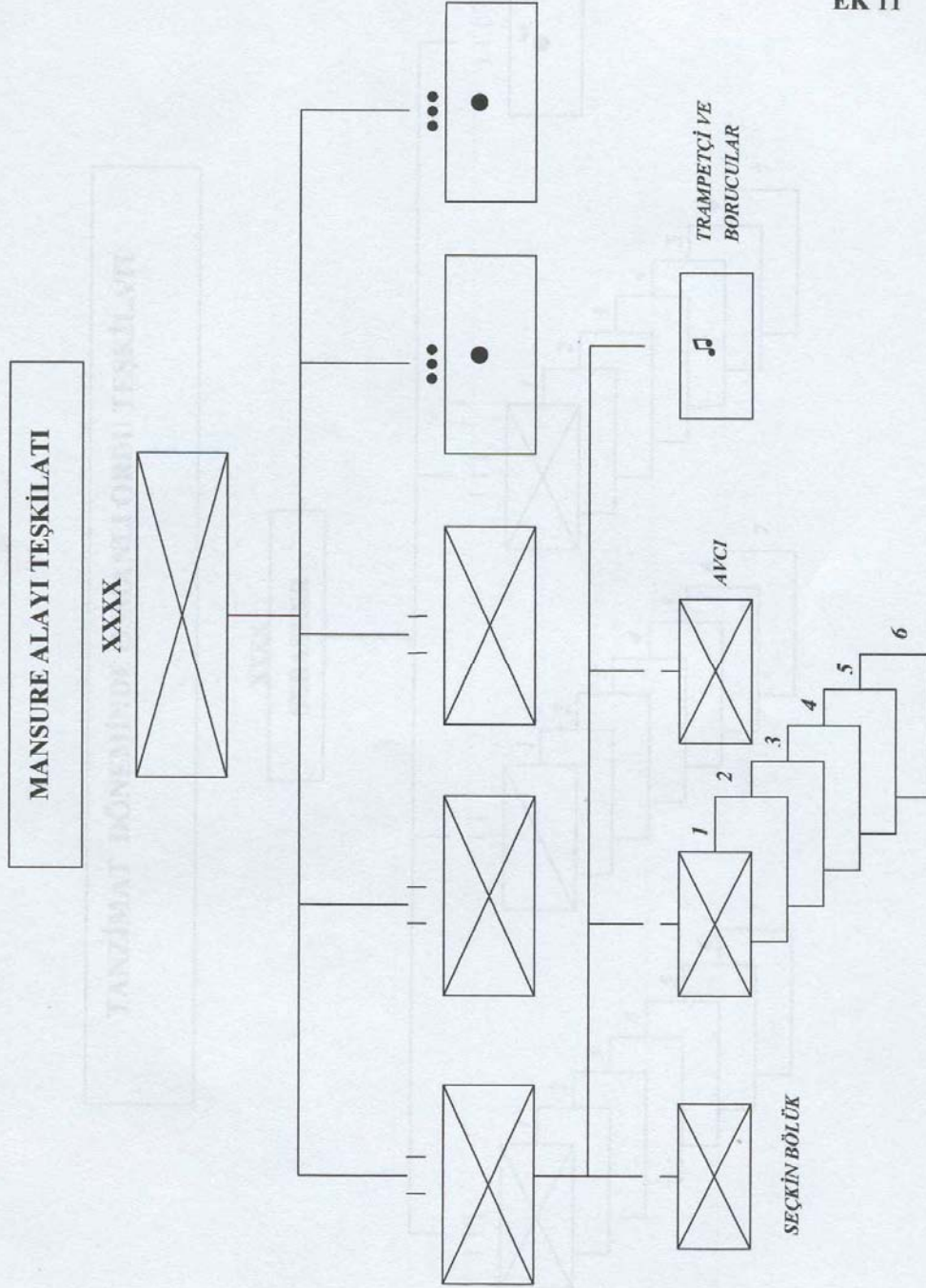

DİĞER TERTİPLERDE AYNIYDIR.

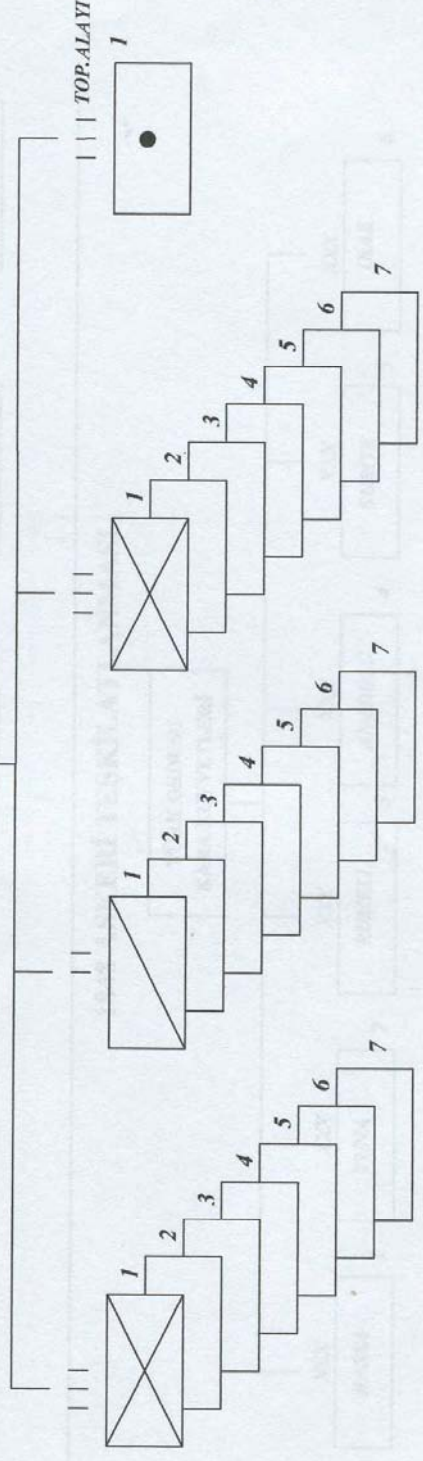
EK 10

EK 11

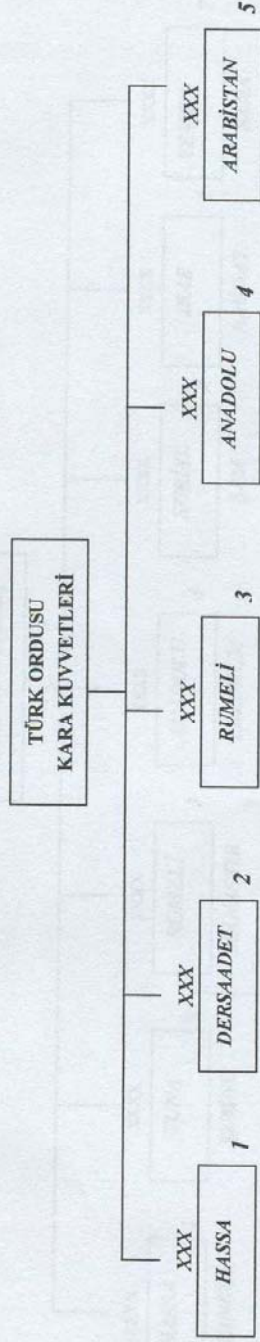
TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI ORDU TEŞKİLATI

XXXX
SERASKER

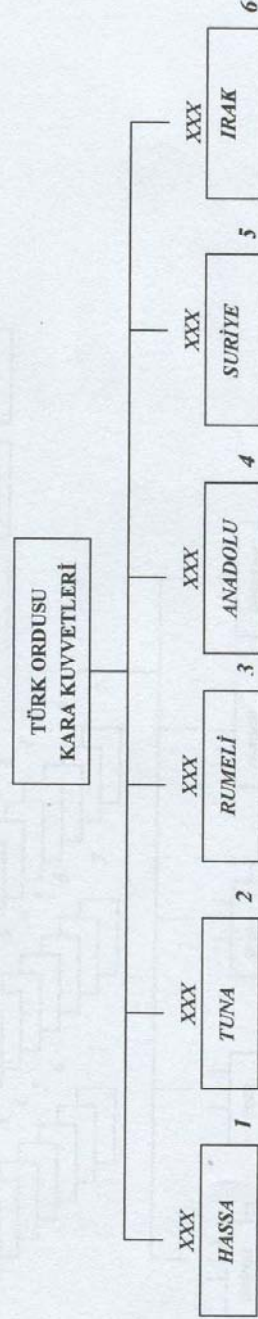

EK 12

1843 ASKERİ TEŞKİLATLANMASI

1848 ASKERİ TEŞKİLATLANMASI

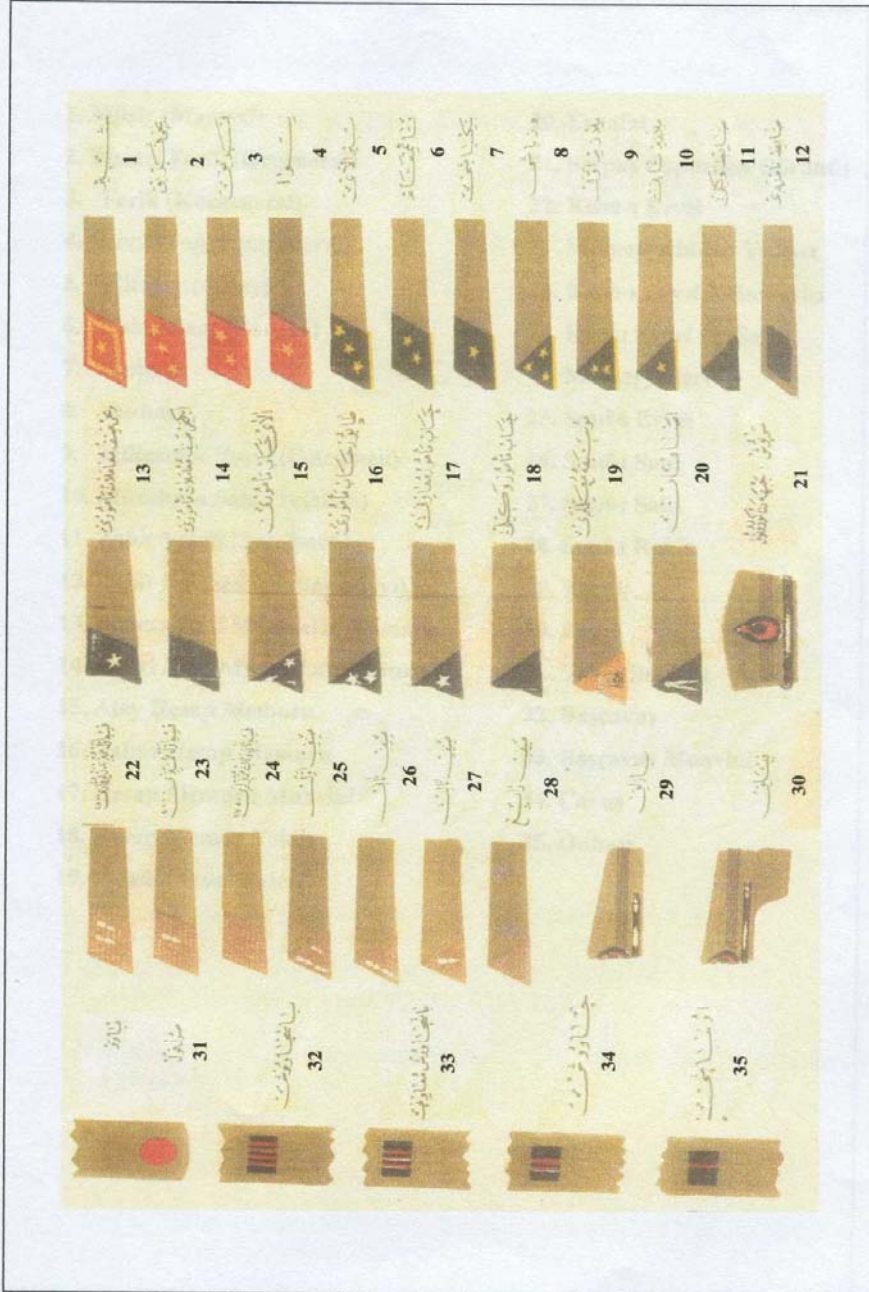

EK 13

EK 15. 1869 ve sonrası Askeri Rütbeler

EK 16. 1869 ve sonrası Askeri Rütbeler Türkçe

1. Müşir (Mareşal)	20. Esnafat
2. Birinci Ferik (Orgeneral)	21. Serpuş Cepheden Görünüş
3. Ferik (Korgeneral)	22. Kısım-ı Evvel
4. Liva (Tuğ-Tümgeneral)	Mümeyyizinden Yukarı
5. Miralay (Albay)	23. Kısım-ı Evvel Mümeyyizi
6. Kaimakam (Yarbay)	24. Kısım-ı Evvel ve Salis
7. Binbaşı	Mümeyyizleri
8. Yüzbaşı	25. Sınıf-ı Evvel
9. Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen)	26. Sınıf-ı Sani
10. Müzalm-ı Sani (Teğmen)	27. Sınıf-ı Salis
11. Zabıt Vekili (Asteğmen)	28. Sınıf-ı Rabia
12. Zabıt Namzedi (Subay adayı)	29. Yazlık
13. Birinci Sınıf Muamelat Memuru	30. Kışık
14. İkinci Sınıf Muamelat Memuru	31. Yaver Sol Kol
15. Alay Hesap Memuru	32. Başçavuş
16. Tabur Hesap Memuru	33. Başçavuş Muavini
17. Hesap Memuru Muavini	34. Çavuş
18. Hesap Memur Vekili	35. Onbaşı
19. Musika Muallimleri	

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevad. **Tarih-i Askeri Osmani**, I, İstanbul, Kırkanbar Matbaası, 1290.
- Ahmet Cevdet Paşa. **Tarihi Cevdet**, Cilt III, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1966.
- _____ **Tarihi Cevdet**, Cilt XII, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1966.
- Akyılmaz, Gül. “III. Selim’in Dış Politika Anlayışı Ve Diplomasi Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti”, **Türkler**, Cilt XII, Ankara, Yeni Türkiye, 2002.
- Aydın, Faruk. **Osmanlı Devletinde Tanzimat’tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1914)**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1994.
- B.Christoff, Nedkoff. (çev: Şinasi Altundağ), “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye”, **Bellekten**, Cilt VIII/32.
- Barkan, Ömer Lütfi. “Tımar”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt XII, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.
- Baron De Tott. **Türkler ve Tatarlara Dâir Hâtıralar (18.yy’da Türkler)**, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1975.
- Baykal, Bekir Sıtkı. “Mustafa III”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt VIII, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.
- Baysun, M.Cavit. “Abdülhamit I”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt I, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.
- Beldiceanu, Nicoara. **Osmanlı Devletinde Tımar**, Ankara, Teori Yayınları, 1985.
- Berkes, Niyazi. **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.
- Bilim, Cahit Yalçın. **Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları; No: 1348, 2002.
- Çadırcı, Musa. “Anadolu’da Redif Askeri Teşkilatı”, Ankara, **Dil Tarih Coğrafya Fakültesi**, Cilt VIII-XII, sayı: 14-23, 1975.
- _____ “Ankara Sancağında Nizam-ı Cedid Ordusunun Teşkili ve Nizam-ı Cedid Askeri Kanunnamesi”, **Bellekten**, XXXVI/141, Ankara, 1972.
- _____ “Osmanlı İmparatorluğunda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi”, **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı: XVIII, 1980.
- _____ “Yenileşme Sürecinde Osmanlı Ordusu”, **Türkler**, Cilt X, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- _____ **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1991.

Çataltepe, Sipahi. **19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedid Ordusu**, İstanbul, 1997.

Deny, J. “Redif”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt IX, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

Düstur-ı Askeri, Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası, 1287.

Engelhardt, **Türkiye ve Tanzimat**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999.

Eren, Ahmed Cevad “Selim III”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt X, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

_____ “Tanzimat”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt XI, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

Esad Efendi, **Üss-i Zafer**, İstanbul, 1293.

_____ **Vak’anüvis Esad Efendi Tarihi**, (Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz), İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000

Eyice, Semavi. “Baruthane”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt V, İstanbul, 1992.

_____ “Batılılaşma (Mimari)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt V, İstanbul, 1992.

Gök, Hayrullah. **Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834-1883)**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2005.

Gökbilgin, M.Tayyib. “Nizâm-ı Cedit”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt IX, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

Gülsoy, Ufuk. **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, İstanbul, Simurg Yayınları, 2000.

İlhan, Suat. **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1989.

İnalçık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, (Çev: Ruşen Sezer), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000

_____ “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu” **Bellekten**, Cilt XXVII, 1964.

Karal, Enver Ziya. “Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri”, **Tanzimat**, İstanbul, 1940.

_____ “Ahmed III”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt I, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

_____ “Mahmut II”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt VII, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

_____ **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999.

_____ **Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları-Nizâm-ı Cedid- 1879-1807**, Ankara, 1998.

Kaşgarlı Mahmud. **Divanü Lügati’t-Türk**, (Çev: Seçkin Erdi), İstanbul, 2005

Kayalı, Kurtuluş. “Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri ve Ordu”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

Koçu, Reşad Ekrem. **Osmanlı Padişahları**, İstanbul, Doğan Kitap, 2002.

Küçük, Cevdet. “Abdülmecid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**.

Lewis, Bernard. **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Lütfi Tarihi, Cilt VI

_____ Cilt VII.

_____ Cilt VIII.

Ubicini, M.A. **Türkiye 1850**, Cilt II, (çev: Cemal Karaağaç), İstanbul, Tercüman Yayınları, 1975.

Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi**, Cilt II, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325.

Mufassal Osmanlı Tarihi, İstanbul, 1962.

Mustafa Nuri Paşa, **Netayic-ül Vukuat**, (Sadeleştiren, notlar ve açıklamalar ekleyen Neşet Çağatay), Cilt III, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987.

Mücteba İlgürel, “Yeniçeriler”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt XIII, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

Ongunsu, A.H. “Abdülmecid”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt I, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1964.

Ömer Naili, **Fenni Harp ve Tarih-i Askeri**, Cildi Evvel, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1283.

Özcan, Abdülkadir. “Osmanlı da Askeri Teşkilat”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt IV, İstanbul, Ağaç Yay, 1993.

_____ “Osmanlı Devletinin Askeri Yapısı”, **Türkler**, Cilt X, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

_____ “Asakir-i Mansure-i Muhammediye”, Cilt III, İstanbul, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 1992.

_____ “Harbiye”, Cilt XVI, İstanbul, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 1992.

Öztuna Yılmaz. **II. Mahmud**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Sakaoğlu, Necdet. **Bu Mülkün Sultanları**, İstanbul, Oğlak Yayınları, 1999.

Saydam, Abdullah. “Tanzimat Devri Reformları”, **Türkler**, Cilt XII.

Shaw Stanford - Shaw, Ezel Kural. **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul, E Yayınları, 1983.

Şakir, Ziya. **Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi**, İstanbul, 1957.

Şirvanlı Fatih Efendi, **Gülzar-ı Fütuhât**, (Hazırlayan: Mehmet Ali Beyhan) İstanbul, Kitabevi Yayınları 2001.

Tabakoğlu, Ahmet. **Türk İktisat Tarihi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998.

Terzioğlu, Said Raif. **Türk Ordusu**, Ankara, Başnur Matbaası, 1967.

Tunalı, Ayten Can. **Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2003.

Unat, Faik Reşit. **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, (Tamamlayıp Yayımlayan: Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, T.T.K, 1992.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Cilt I, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1984.

_____ **Kapıkulu Ocakları**, Cilt I, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1984.

_____ **Kapıkulu Ocakları**, Cilt II, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1984.

Ünal, Mehmet Ali. **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Isparta, Kardelen Kitabevi, 1999.

Ünal, Uğur. **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, 2005.

Von Hammer, **Baron Joseph. Osmanlı Tarihi**, (Çev. Vecdi Bürün), Cilt VII, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1991.

Von Moltke, Helmuth. **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, (Çev: Hayrullah Örs), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969.

Yaramış, Ahmet. "Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Kurulması", **Türkler**, Cilt XII, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

_____ II. Mahmud Dönemi'nde Asakir-i Mansure-i Muhammediye (1826-1839), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2002.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hattı Hümayunlar, 17517-A.

Harita Genel Müdürlüğü. Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Ankara, 1981.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı. Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, Ankara, 1996.

Milli Savunma Bakanlığı. Osmanlı Ordu Teşkilatı. Ankara, 1998.

_____ Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim, Ankara, 2000.